

ПРОЄКТ

Тур'є-Реметівської сільської територіальної громади

Стратегія розвитку Тур'є-Реметівської сільської територіальної громади до 2027

с. Тур'є-Ремета— 2026

Стратегію розвитку Тур'є-Реметівської сільської громади до 2027 року розроблено спільно робочою групою з розробки Стратегії розвитку Тур'є-Реметівської сільської територіальної громади та науковцями ДВНЗ «Ужгородський національний університет» географічного та економічного факультетів.

Перелік скорочень

ОТГ – об'єднана територіальна громада
ТГ – територіальна громада
SWOT-аналіз – аналіз сильних, слабких сторін, а також сприятливих можливостей і загроз

ДФРР – Державний фонд регіонального розвитку
ПЗР – план заходів із реалізації
ВВП – валовий внутрішній продукт
ЄС – Європейський Союз
ГО – громадська організація
ЗМІ – засоби масової інформації
АЕС – атомна електростанція
СОК – сільськогосподарський обслуговуючий кооператив
ЦНАП – Центр надання адміністративних послуг
ФОП – фізична особа-підприємець
ФАП – фельдшерсько-акушерський пункт
ЗОШ – загальноосвітня середня школа
ДНЗ – дошкільний навчальний заклад
ТОВ – товариство з обмеженою відповідальністю
СТОВ – сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю
ПОП – приватне орендне підприємство
МСП – малий і середній бізнес
МПО – місцева пожежна охорона
АПК – агропромисловий комплекс
ДП – державне підприємство
КП – комунальне підприємство
ПП – приватне підприємство
ПВТП – приватне виробничо-торгівельне підприємство
ПрАТ – приватне акціонерне товариство
МТД – міжнародна технічна допомога
ЖКГ – житлово-комунальне господарство
ТПВ – тверді побутові відходи
СКП – сервісне комунальне підприємство

ЗМІСТ

	Перелік скорочень	2
	ЗМІСТ	3
I	ВСТУП	4
II	ХАРАКТЕРИСТИКА НАСЕЛЕННЯ ТА ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ	7
	2.2 Розвиток інфраструктури	19
	2.3 Містобудівна документація	35
	2.4 Інформація щодо відповідності регіональної стратегії розвитку	37
	2.5 Економічний розвиток	41
	2.6 Фінансовий стан та бюджет територіальної громади	45
	2.7 Системи органів влади	51
	2.8 Органи самоорганізації населення та громадські об'єднання	52
	2.9 Результати опитування зацікавлених сторін	53
III	СТРАТЕГІЧНЕ БАЧЕННЯ, ЦІЛІ РОЗВИТКУ ТА ЗАВДАННЯ:	57
	3.1. SWOT-АНАЛІЗ по ОТГ	57
	3.2. Сценарії розвитку територіальної громади.	79
	3.3. Стратегічне бачення розвитку територіальної громади.	87
	3.4. Стратегічні, оперативні цілі та завдання розвитку територіальної громади.	88
	3.5. Узгодженість стратегії з державними та регіональними стратегічними документами.	126
	СИСТЕМА ВПРОВАДЖЕННЯ, МОНІТОРИНГУ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ, АКТУАЛІЗАЦІЇ ЇЇ ЗМІСТУ	128
	4.1. Проведення моніторингу, оцінювання реалізації стратегії та управління ризиками.	128

ВСТУП

Стратегія розвитку Тур'є-Реметівської сільської територіальної громади є документом стратегічного планування місцевого рівня, що визначає стратегічні, оперативні цілі та завдання для сталого розвитку територіальної громади, розробляється на період реалізації Державної стратегії регіонального розвитку та відповідної регіональної стратегії розвитку. Стратегія розвитку територіальної громади покликана об'єднати зусилля усіх зацікавлених сторін – місцевих мешканців, бізнесових структур, влади, громадських активістів – задля забезпечення місцевого економічного та соціального поступу через використання стратегічних переваг громади. Стратегія розвитку Тур'є-Реметівської сільської територіальної громади на період до 2027 року (далі – Стратегія) розроблена відповідно до законів України «Про засади державної регіональної політики», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про стратегічну екологічну оцінку», а також з врахуванням Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад, затверджених наказом Міністерства розвитку громад та територій України від 21.12.2022 № 265. Стратегія узгоджується зі стратегічними і оперативними цілями стратегічних документів державного та регіонального рівня: Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. №695) та Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 років (затверджено рішенням сесії Закарпатської обласної ради від 20.12.2019 № 1630). Для організації процесу стратегічного планування і розробки Стратегії розвитку Тур'є-Реметівської сільської територіальної громади розпорядженням голови сільської ради № 08 від 29 січня 2026 року було утворено Робочу групу з розробки Стратегії розвитку Тур'є-Реметівської сільської територіальної громади на період до 2027 року під керівництвом голови сільської ради Девіцької Надії Павлівної. До процесу формування бачення і визначення пріоритетів розвитку громади були долучені представники органів місцевого самоврядування та регіональної влади, бізнес спільноти, освітяни, медики, представники громадянського суспільства. Аналіз соціального-економічного стану Тур'є-Реметівської сільської територіальної громади та проблем її розвитку, SWOT – аналіз, визначення сценаріїв розвитку громади, формування стратегічних та оперативних цілей було здійснено разом з робочою групою та науковцями географічного та економічного факультетів ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Під час підготовки Стратегії розвитку Тур'є-Реметівської сільської територіальної громади була застосована партисипативна модель стратегічного планування, запропонована свого часу Фундацією розвитку місцевої демократії (FRDL, Польща), що означало:

- залучення до роботи над стратегічним документом широкого представництва місцевого середовища (представників різних установ, громадських організацій, фермерів, церкви, місцевих лідерів);
- діяльність із перспективи сталого розвитку – аналітичні дослідження та рішення, які ухвалювалися під час розробки Стратегії, охоплювали три сфери: економічну, соціальну й екологічну; це означає, що враховувалися умови, пов'язані з кожною із зазначених сфер (але не у кожному випадку вони мають бути однаково важливими);

- підготовку звіту про стан громади, який базується на аналізі поточної ситуації (аналіз фінансових даних, демографічних показників, ринку праці та економіки, екологічних аспектів, стану інфраструктури);
- проведення соціального аналізу, який охоплював аналіз поточної ситуації та проведення соціологічного дослідження мешканців громади (щодо якості життя та публічних послуг у громаді);
- перевірку напрацьованих рішень під час громадських консультацій;
- тісну співпрацю під час роботи над документом між зацікавленими сторонами (громадянами та інституціями), працівниками органів місцевого самоврядування та фахівцями географічного та економічного факультетів ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Бачення розвитку громади, сформоване у такий спосіб, спирається на цінності, які поділяють та підтримують її мешканці. Воно відображає їхні прагнення та узагальнює важливі напрями майбутнього розвитку ТГ. Ці напрями не є випадковими – вони визначені на основі комплексу проблем, виявлених під час засідань робочої групи, консультацій із зацікавленими сторонами та SWOT-аналізу. Відповідно, усі завдання, представлені в Плані, є результатом поєднання пропозицій членів робочої групи та ідей, висловлених мешканцями громади.

Стратегія громади орієнтована на потреби бізнесу та громадськості, виявлені під час анкетування представників усіх зацікавлених сторін. Процес розробки та впровадження Стратегії є публічним. Зокрема, через офіційний вебсайт та сторінки сільської ради в соціальних мережах було повідомлено про початок роботи над проєктом, визначено строки та форми подання пропозицій. Також було проведено відкриті засідання робочої групи, оприлюднено проєкти Стратегії та Плану заходів з її реалізації, організовано громадське обговорення. Стратегія дає відповіді на ключові питання розвитку громади: збереження довкілля, підвищення рівня комфорту, формування безпечного простору для життя та бізнесу, стимулювання громадянської та підприємницької активності, розвиток продуктивних сил, модернізацію інфраструктури та створення нових робочих місць.

Стратегія розвитку Тур'є-Реметівської сільської територіальної громади на період до 2027 року відображає спільне бачення її поступального розвитку та спрямована на забезпечення економічної та екологічної стабільності, а також підвищення добробуту мешканців.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТУР'Є-РЕМЕТІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Тур'є-Реметівська територіальна громада — сільська громада, розташована на північному заході Ужгородського району Закарпатської області, у мальовничій гірській місцевості на південно-західних схилах Українських Карпат. Адміністративним центром громади є село Тур'ї Ремети. Громада утворена 12 червня 2020 року в ході реформи децентралізації, шляхом об'єднання восьми сільських рад: Тур'є-Реметівської, Вільшинківської, Порошківської, Тур'є-Бистрянської, Тур'є-Пасічанської, Тур'є-Полянської, Турицької та Туричківської.

Територія громади становить 437,3 км², що робить її однією з найбільших за площею громад Закарпатської області. Значна частина території зайнята гірськими масивами Полонини Руної та її відрогів, вкритих хвойними та змішаними лісами. Населені пункти переважно розташовані вздовж долини річки Тур'ї та її приток. Рельєф зумовлює обмежену транспортну доступність ряду сіл та формує специфіку господарської діяльності населення.

До складу громади входять 17 населених пунктів, 7 із яких надано статус гірських. За даними 2022 року, чисельність населення громади становить 16 107 осіб. Щільність населення — приблизно 36,8 осіб на км², що значно нижче середнього показника по Закарпатській області (близько 100 осіб/км²) та середньоукраїнського рівня (75 осіб/км²). Це свідчить про гірський характер території громади з переважанням лісових масивів і обмеженими площами, придатними для компактного проживання.

Усе населення громади є сільським (100 %), що визначає специфіку зайнятості, інфраструктурного забезпечення та соціально-економічного розвитку території. Закарпатська область загалом вирізняється високою часткою сільського населення (близько 63 % — найвищий показник серед регіонів України), а для гірських громад ця частка сягає абсолютного рівня.

Таблиця 1.

Загальні відомості про Тур'є-Реметівську територіальну громаду

Показник	Значення
Тип громади	сільська
Адміністративний центр	с. Тур'ї Ремети
Район	Ужгородський
Область	Закарпатська
Площа території	437,3 км ²
Кількість населених пунктів	17
Чисельність населення (2022)	16 107 осіб
Щільність населення	36,8 осіб/км ²
Частка сільського населення	100 %

Показник	Значення
Доходи заг. фонду на 1 мешканця (2021)	386,6 грн
Видатки заг. фонду на 1 мешканця (2021)	1 616,6 грн
Кількість зареєстрованих юросіб	217

2.1. ХАРАКТЕРИСТИКА НАСЕЛЕННЯ ТА ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ

Населені пункти та розселення населення

Розселення населення по території громади є вкрай нерівномірним, що зумовлено гірським рельєфом. Населені пункти утворюють лінійну систему розселення, витягнуту вздовж долини річки Тур'ї та її приток. Найбільшими за чисельністю мешканців є села Порошково (3 821 особа, 23,7 %), Тур'ї Ремети (3 340 осіб, 20,7 %) та Тур'я Пасіка (2 850 осіб, 17,7 %). Разом у трьох найбільших селах проживає понад 62 % населення громади.

До групи середніх за чисельністю сіл (понад 1 000 мешканців) також належать Тур'я Поляна (1 455 осіб), Тур'я-Бистра (1 453 особи) та Туриця (1 098 осіб). Ці шість населених пунктів зосереджують понад 87 % населення громади, тоді як решта 11 сіл є переважно малими поселеннями з обмеженою інфраструктурою.

Водночас значна частина населених пунктів є малими за чисельністю: у 6 із 17 сіл мешкає менше 300 осіб. Найменшими населеними пунктами є Лікіцари (54 особи), Лумшори (84 особи) та Липовець (131 особа). Ці села розташовані у гірській місцевості, мають обмежену транспортну доступність (особливо в зимовий період) та існує ризик подальшого обезлюднення. Забезпечення мешканців базовими послугами (освіта, медицина, торгівля) потребує додаткових зусиль з боку місцевої влади.

Таблиця 2.1

Населені пункти Тур'є-Реметівської громади та чисельність населення

№	Населений пункт	Населення, осіб	Частка, %
1	Тур'ї Ремети (адм. центр)	3 340	20,7
2	Порошково	3 821	23,7
3	Тур'я Пасіка	2 850	17,7
4	Тур'я Поляна	1 455	9,0
5	Тур'я-Бистра	1 453	9,0
6	Туриця	1 098	6,8
7	Раково	784	4,9
8	Вільшинки	561	3,5
9	Полянська Гута	465	2,9
10	Мокра	353	2,2
11	Завбуч	307	1,9

№	Населений пункт	Населення, осіб	Частка, %
12	Турички	220	1,4
13	Маюрки	181	1,1
14	Свалявка	162	1,0
15	Липовець	131	0,8
16	Лумшори	84	0,5
17	Лікіцари	54	0,3
	Разом	16 107*	100,0

* Примітка: дані наведено відповідно до інформації органів місцевого самоврядування та порталу decentralization.gov.ua. Сумарна чисельність населення по населених пунктах може відрізнятися від загального показника через різні джерела обліку.

Для цілей стратегічного планування населені пункти громади можна класифікувати за кількома критеріями: чисельністю населення, географічним розташуванням та функціональним типом. Така класифікація дозволяє диференціювати підходи до розвитку інфраструктури та надання послуг.

Таблиця 2.2

Класифікація населених пунктів громади

Критерій	Група	Населені пункти / показник
За чисельністю	Великі (понад 1 000 осіб)	6 сіл (35,3 %)
	Середні (300–1 000 осіб)	5 сіл (29,4 %)
	Малі (менше 300 осіб)	6 сіл (35,3 %)
За географічним розташуванням	Долинні (уздовж р. Тур'я)	Тур'ї Ремети, Порошково, Тур'я Пасіка, Тур'я Поляна та ін.
	Гірські (у бокових долинах)	Лумшори, Турички, Липовець, Лікіцари
За функціональним типом	Адміністративно-обслуговуючі	Тур'ї Ремети
	Сільськогосподарські	Порошково, Мокра, Маюрки
	Рекреаційно-туристичні	Лумшори
	Лісогосподарські	Тур'я-Бистра, Завбуч, Раково

Окрему увагу заслуговує село Лумшори, яке, незважаючи на малу чисельність постійного населення (84 особи), є широко відомим бальнеологічним курортом з багатовіковою історією. Перший лікувальний заклад тут почав працювати з 1600 року. Лумшори відомі унікальними мінеральними сірководневими джерелами, традицією купання в гарячих чанах та мальовничими гірськими ландшафтами. Щороку село приймає значну кількість туристів з усієї України, що є важливим чинником зайнятості й доходів не лише для самих Лумшор, а й для сусідніх сіл громади.

Демографічні тенденції

Демографічна ситуація в Тур'є-Реметівській громаді відображає загальні тенденції, характерні для гірських районів Закарпаття. Незважаючи на те, що Закарпатська область історично вирізнялася одними з найвищих показників народжуваності серед регіонів України (10,4 ‰ у 2019 році), для малих гірських громад характерним є поступове зменшення кількості мешканців. Цей процес зумовлений поєднанням кількох факторів: зниженням природного приросту, інтенсивним міграційним відтоком та старінням населення у віддалених поселеннях.

Проте, Закарпаттю в цілому притаманна підвищена, порівняно з іншими регіонами, частка осіб, молодших працездатного віку, і відповідно — порівняно менша частка осіб старших працездатного віку. Це зумовлено традиційно більш високою народжуваністю в регіоні та культурними особливостями сільських громад. Тур'є-Реметівська громада зберігає цю позитивну рису, хоча її вплив поступово слабшає.

Основними чинниками, що впливають на демографічну ситуацію в громаді, є:

- Міграційний відтік населення працездатного віку. Значна частина мешканців, особливо молоді, поїде на заробітки до міст Ужгород та Мукачево, а також за кордон — переважно до Чехії, Угорщини, Словаччини та Польщі. Трудова міграція за кордон є традиційним для Закарпаття явищем: перша хвиля міграції з Закарпаття зафіксована ще в 1877 році. За різними оцінками, від 15 до 30 ‰ працездатного населення гірських громад Закарпаття є залученим у трудову міграцію.
- Старіння населення у віддалених гірських селах. У таких населених пунктах, як Лікіцари, Лумшори, Липовець, Турички, частка осіб похилого віку є значно вищою, ніж у великих селах. Молодь, здобувши освіту, переважно не повертається до місць свого походження.
- Скорочення природного приросту, спричинене зменшенням народжуваності (загальнонаціональний тренд) та зростанням смертності серед осіб похилого віку. Хоча Закарпаття залишається одним із лідерів за коефіцієнтом народжуваності в Україні, цей показник стабільно знижується з 1990-х років.
- Негативне сальдо міграції — з 1994 року Закарпаття має стабільно негативне міграційне сальдо, яке до 2020-х років зрівнялося з позитивним природним приростом.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році суттєво вплинуло на демографічну ситуацію громади. Закарпатська область, географічно віддалена від зони бойових дій та розташована поблизу кордону з ЄС, прийняла значну кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО). За даними Закарпатської ОВА, станом на лютий 2023 року на території області зареєстровано понад 156 тис. ВПО.

Прибуття ВПО частково компенсувало міграційні втрати та стало потенційним джерелом людського капіталу для громади. Водночас мобілізація чоловіків працездатного віку до Збройних Сил України поглибила проблему дефіциту трудових ресурсів, особливо в сферах лісового та сільського господарства, де традиційно переважає чоловіча зайнятість.

Серед ВПО на Закарпатті близько 13,7 ‰ мають дистанційну зайнятість, а 18,5 ‰ працюють безпосередньо на робочих місцях. Інтеграція ВПО в місцевий ринок праці

залишається одним із викликів для громади, зважаючи на обмеженість формальних робочих місць у сільській місцевості.

Вікова структура населення громади відображає загальні тенденції для сільських гірських територій Закарпаття. За орієнтовними даними, населення працездатного віку (18–59/64 роки) становить приблизно 59 % від загальної чисельності, населення молодше працездатного віку (0–17 років) — близько 21 %, а старше працездатного віку — близько 20 %.

Таблиця 2.3.

Орієнтовна вікова структура населення Тур'є-Реметівської громади

Вікова категорія	Кількість	Частка	Примітка
Населення молодше працездатного віку (0–17 років)	~3 400	~21 %	Діти, школярі
Населення працездатного віку (18–59/64 роки)	~9 500	~59 %	Основні трудові ресурси
Населення старше працездатного віку (60/65+)	~3 200	~20 %	Пенсіонери

* Примітка: дані є оціночними, розрахованими на основі регіональних пропорцій Закарпатської області.

Проте, вікова структура є нерівномірною в розрізі окремих населених пунктів. У великих селах (Порошково, Тур'ї Ремети, Тур'я Пасіка) зберігається відносно збалансована структура з достатньою часткою дітей та молоді. У малих гірських селах (Лікіцари, Лумшори, Турички, Липовець) спостерігається значне переважання осіб старшого віку, що свідчить про незворотні процеси демографічного старіння цих поселень.

Коефіцієнт демографічного навантаження на працездатне населення є відносно високим (приблизно 0,69), що означає: на кожних 100 осіб працездатного віку припадає близько 69 осіб непрацездатного віку. Це створює підвищене навантаження на бюджет громади в частині фінансування освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення. При цьому реальне навантаження є ще вищим, оскільки частина осіб працездатного віку перебуває на заробітках за межами громади.

Характеристика трудових ресурсів та зайнятості населення

Трудові ресурси Тур'є-Реметівської громади формуються переважно за рахунок місцевого населення працездатного віку (приблизно 9 500 осіб). На території громади зареєстровано 217 юридичних осіб, більшість з яких є суб'єктами малого та мікропідприємництва. Останню юридичну особу — ТОВ "ВП ПОЛОНІНА РУНА-1" — зареєстровано в жовтні 2024 року, що свідчить про збереження підприємницької активності.

Місцевий ринок праці характеризується вузькістю, обмеженістю формальних робочих місць та вираженою сезонністю. Значна частина зайнятості є неформальною: ведення особистого селянського господарства, дрібна торгівля, надання сезонних послуг туристам. За даними порталу «Бюджет для громадян», доходи загального фонду бюджету на

1 мешканця станом на I квартал 2021 року становили лише 386,6 грн, що свідчить про низьку податкову базу та обмеженість формальної економічної діяльності на території громади.

Галузева структура зайнятості населення Тур'є-Реметівської громади є типовою для гірських сільських територій Закарпатської області та охоплює кілька основних сфер.

Таблиця 2.4.

Основні сфери зайнятості населення громади

Сфера зайнятості	Основні види діяльності	Територіальна прив'язка
Лісове господарство та деревообробка	Лісозаготівля, первинна обробка деревини, заготівля дров	Тур'я-Бистра, Завбуч, Раково, Тур'я Пасіка
Сільське господарство	Тваринництво (ВРХ, вівчарство), рослинництво (картопля, зернові)	Порошково, Мокра, Маюрки, Тур'я Поляна
Туризм і рекреація	Бальнеологічний курорт, зелений туризм, еко-туризм	Лумшори, Тур'ї Ремети
Торгівля та сфера послуг	Роздрібна торгівля, побутові послуги, громадське харчування	Тур'ї Ремети, Порошково
Бюджетна сфера	Освіта, охорона здоров'я, державне управління, культура	Усі населені пункти
Мале підприємництво (ФОП)	Надання послуг, дрібна торгівля, будівництво	Усі населені пункти
Трудова міграція	Будівництво, сільське госп., сфера послуг за кордоном	Усі населені пункти

Лісове господарство та деревообробка залишається однією з ключових галузей економіки громади. Значні площі лісових масивів (переважно хвойні та змішані ліси на схилах Полонини Руної) забезпечують сировинну базу для лісозаготівлі та первинної обробки деревини. Зайнятість у цій галузі має виражений сезонний характер і переважно охоплює чоловіче населення. Лісове господарство також подективне підвищеним вимогам щодо раціонального природокористування та є чутливим до змін державної лісової політики.

Сільське господарство представлене переважно дрібнотоварним виробництвом: тваринництво (розведення великої рогатої худоби, вівчарство), рослинництво (виращування картоплі, зернових, кормових культур) та збір дикорослих ягід і грибів. Землеробство обмежене гірським рельєфом та кліматичними умовами, тому сільськогосподарська діяльність зосереджена переважно в долинних частинах громади (Порошково, Мокра, Маюрки, Тур'я Поляна). Значна частина населення веде особисті селянські господарства, які є важливим елементом продовольчої безпеки родин.

Туризм і рекреація є найбільш перспективною сферою зайнятості для громади. Лумшори — село з багатовіковою курортною історією, відомий бальнеологічний центр Закарпаття з унікальними сірководневими мінеральними джерелами та традицією купання в

гарячих чанах, яка існує з XVII століття. Курорт включений до переліку п'яти найкращих термальних джерел Закарпаття. Щороку село приймає значну кількість туристів, що створює робочі місця у сфері розміщення (садиби, котеджі, бази відпочинку), харчування, транспорту та розваг. На території громади розробляється історико-промисловий маршрут «Шляхами Турянської Долини», спрямований на розвиток культурного туризму.

Бюджетна сфера (освіта, охорона здоров'я, культура, державне управління) є одним із найбільших формальних роботодавців у громаді. В громаді функціонує 8 закладів, що надають первинну медичну допомогу, 11 закладів загальної середньої освіти, 6 закладів дошкільної освіти та 3 дошкільні підрозділи гімназій, Школа мистецтв у с. Тур'ї Ремети, Інклюзивно-ресурсний центр, заклади культури.

Видатки бюджету на оплату праці з нарахуваннями становлять значну частку загального обсягу видатків, що є типовим для сільських громад з обмеженою економічною базою.

Трудова міграція є визначальною рисою ринку праці Тур'є-Реметівської громади та Закарпаття загалом. Історично трудова еміграція з Закарпаття розпочалася ще у 1877 році, коли перша хвиля переселенців з регіону вирушила до США. Упродовж 1871–1900 років Закарпаття залишили близько 170 тис. переселенців. Ця історична традиція міграції збереглася й дотепер.

Сучасна трудова міграція мешканців громади спрямована переважно до країн Європейського Союзу: Чехія, Угорщина, Словаччина, Польща. За результатами досліджень, закарпатські трудові мігранти в країнах ЄС працюють переважно у будівництві (34 %), сфері послуг (17 %), охороні здоров'я (8 %) та сільському господарстві (8 %). Для країн ЄС характерна орієнтація на постійну роботу.

Наслідки трудової міграції для громади є суперечливими. З одного боку, грошові перекази трудових мігрантів є одним із ключових джерел доходів домогосподарств, підвищують платоспроможність населення та стимулюють будівництво житла. З іншого — міграція приводить до дефіциту кадрів на місцевому ринку праці, руйнування сімейних зв'язків (діти часто виховуються бабусями та дідусями), втрати людського капіталу та поглиблення демографічних диспропорцій.

Рівень зареєстрованого безробіття в громаді є помірним, проте реальний рівень незайнятості, з урахуванням прихованого безробіття та сезонного характеру значної частини робіт у сільському та лісовому господарстві, є суттєво вищим за офіційні показники. В зимовий період, коли лісозаготівля та сільськогосподарські роботи припиняються, безробіття зростає до максимуму.

Самозайнятість населення — ведення особистого селянського господарства, надання послуг у сфері туризму, дрібна торгівля, заготівля лісових ресурсів (гриби, ягоди, лікарські рослини) — залишається поширеною формою забезпечення зайнятості та доходів. Фізичні особи-підприємці (ФОП) становлять значну частку ділової активності на території громади.

Освітній рівень та кваліфікація трудових ресурсів

На території громади функціонує мережа з 11 закладів загальної середньої освіти, 6 закладів дошкільної освіти та 3 дошкільні підрозділи гімназій, комунальний заклад «Тур'є-Реметівська школа мистецтв» Тур'є-Реметівської сільської ради, комунальна установа «Інклюзивно-Ресурсний центр», координацію освітньої діяльності здійснює відділ освіти, культури, молоді та спорту Тур'є-Реметівської сільської ради.

Освітня мережа стикається з типовими для гірських територій викликами: малокомплектність шкіл у невеликих населених пунктах, труднощі із підвезенням учнів, обмеженість матеріально-технічної бази, нестача педагогічних кадрів (особливо з природничих та іноземних мов).

Для здобуття професійно-технічної та вищої освіти мешканці громади переїжджають до районних та обласних центрів (Перечин, Ужгород, Мукачево). Більшість молодих людей, здобувши освіту, залишаються в містах або виїжджають за кордон, що призводить до постійного «вимивання» кваліфікованих кадрів з громади.

Серед основних проблем кадрового забезпечення громади варто виділити:

- Брак педагогічних кадрів у малокомплектних школах, особливо з природничих предметів, інформатики та іноземних мов.
- Обмежені можливості для професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації безпосередньо на території громади. Найближчі центри підвищення кваліфікації розташовані в Ужгороді.
- Дисбаланс між попитом місцевого ринку праці (переважно робітничі спеціальності у лісовій, сільськогосподарській галузі, будівництві, туризмі) та пропозицією (молодь з вищою освітою орієнтується на міську зайнятість або міграцію).
- Відтік молодих спеціалістів до міст та за кордон через відсутність житла, обмеженість кар'єрних перспектив та низький рівень оплати праці.

На території громади функціонує мала кількість закладів, що надають первинну медичну допомогу. Це фельдшерсько-акушерські пункти (два) та амбулаторії загальної практики — сімейної медицини (шість). Для отримання спеціалізованої та стаціонарної допомоги мешканці змушені звертатися до закладів у Перечині та Ужгороді.

Стан здоров'я населення безпосередньо впливає на трудовий потенціал громади. Серед ключових проблем медичного забезпечення, що позначаються на працездатності населення:

- Недостатня укомплектованість медичних закладів кваліфікованим персоналом, що обмежує доступність медичної допомоги, особливо для мешканців віддалених сіл.
- Значна відстань до закладів вторинної та третинної медичної допомоги (Перечин — 20–30 км, Ужгород — 50–70 км), ускладнена гірськими дорогами.
- Обмежений доступ до профілактичних оглядів та раннього виявлення захворювань, що призводить до зростання захворюваності серед працездатного населення.

- Високий рівень поширеності захворювань опорно-рухового апарату та серцево-судинної системи серед осіб, зайнятих у лісовому та сільському господарстві (важка фізична праця).

Розвиток вітроенергетики та її вплив на населення і трудові ресурси

Одним з найбільш масштабних інвестиційних проєктів, що реалізується на території Тур'є-Реметівської громади, є будівництво вітрової електростанції (ВЕС) «Полонина Руна». Проєкт передбачає встановлення 30 сучасних вітроенергетичних установок потужністю до 5,5 МВт кожна, із загальною встановленою потужністю понад 156 МВт. Прогнозований річний виробіток становитиме близько 480 ГВт·год електроенергії, що співмірно із потребами приблизно 235 тисяч домогосподарств.

Замовником проєкту виступає ТОВ «Вітряний парк Турянський», що входить до групи компаній УК «Вітряні парки України» — підприємства з понад 12-річним досвідом на українському ринку вітроенергетики, яке у 2022 році було релоковане з Краматорська на Закарпаття. Будівництво здійснює ТОВ «Френдлі Віндтехнолоджі», а фінансовим партнером проєкту виступає АТ «Ощадбанк». За оцінками ринку, обсяг інвестицій становить €170–220 млн.

У лютому 2026 року Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства надало позитивний висновок за результатами процедури оцінки впливу на довкілля (ОВД) щодо проєкту. Під час ухвалення рішення одночасно враховувалися чотири ключові вимоги: енергетична стійкість і безпека, інтереси громади, захист довкілля та правова визначеність. За результатами наукових досліджень полонини Руна чутливі природні ділянки були вилучені з проєкту, що стало прикладом відповідальної взаємодії науки, бізнесу та громади.

Таблиця 2.5.

Основні параметри проєкту ВЕС «Полонина Руна»

Параметр	Значення
Назва проєкту	ВЕС «Полонина Руна»
Замовник	ТОВ «Вітряний парк Турянський» / УК «Вітряні парки України»
Розташування	Урочище Полонина Руна, Тур'є-Реметівська громада
Кількість вітротурбін	30 одиниць
Потужність однієї турбіни	до 5,5 МВт
Загальна потужність	156 МВт
Прогнозований річний виробіток	~480 ГВт·год
Забезпечення домогосподарств	понад 235 тис. домогосподарств
Орієнтовний обсяг інвестицій	€170–220 млн
Фінансовий партнер	АТ «Ощадбанк»

Параметр	Значення
Внесок до місцевого бюджету (вже сплачено)	~3 млн грн (станом на 2024 р.)
Прогнозовані щорічні відрахування (3 % від продажу е/е)	~50 млн грн/рік
Статус ОВД	Позитивний висновок Мінекономіки (лютий 2026 р.)

Стратегічне значення для енергетичної безпеки

Проект ВЕС «Полонина Руна» є складовою державної стратегії розбудови децентралізованої генерації електроенергії. Після масованих російських ракетних атак, внаслідок яких Україна втратила значну частину генеруючих потужностей, держава взяла курс на створення регіональних децентралізованих енергетичних систем, значно більш стійких до воєнних ризиків. Закарпаття при цьому має унікальний вітровий потенціал та стійку геологію, що забезпечує можливість стабільної й прогнозованої генерації.

Крім того, Україна взяла на себе зобов'язання, що до 2030 року більше чверті всієї електроенергії в країні мають виробляти з відновлюваних джерел — це одне із зобов'язань на шляху євроінтеграції. Реалізація проєкту на території Тур'є-Реметівської громади робить внесок у виконання цього зобов'язання та формування безпечної регіональної енергетичної системи.

Позитивний вплив на населення та трудові ресурси громади

Розвиток вітроенергетики на території громади має комплексний позитивний вплив на стан населення та трудових ресурсів за кількома ключовими напрямками.

Суттєве збільшення доходів місцевого бюджету. Це ключовий позитивний ефект проєкту для громади. Вже на етапі підготовки будівництва компанія-забудовник сплатила до місцевого бюджету близько 3 мільйонів гривень. Після введення ВЕС в експлуатацію прогнозовані щорічні відрахування до бюджету громади за договором соціального партнерства (3 % від продажу електроенергії) становитимуть орієнтовно 50 мільйонів гривень на рік. Для порівняння: доходи загального фонду бюджету на 1 мешканця станом на I квартал 2021 року становили лише 386,6 грн, а загальні доходи бюджету громади у 2020 році — близько 14,8 млн грн. Таким чином, надходження від ВЕС мають потенціал кратно збільшити бюджет громади, що дасть можливість суттєво покращити якість надання базових послуг населенню — освіти, медицини, соціального захисту, інфраструктури.

Створення нових робочих місць. Будівництво та подальша експлуатація ВЕС створюють нові робочі місця для місцевого населення. На етапі будівництва необхідні працівники будівельних спеціальностей, оператори техніки, логістичний персонал. На етапі експлуатації — технічні фахівці з обслуговування вітроагрегатів, електрики, інженери, охоронні та адміністративні працівники. Це диверсифікує структуру зайнятості громади, знижує залежність від сезонних робіт у лісовому та сільському господарстві та створює альтернативу трудовій міграції за кордон.

Зростання ділової активності та підприємництва. Прихід великого інвестора стимулює розвиток суміжних галузей: транспортних послуг, громадського харчування,

торгівлі, послуг із розміщення. Зростання доходів бюджету та населення стимулює загальне підвищення ділової активності на території громади та створює мультиплікаторний ефект для місцевої економіки.

Модернізація інфраструктури. Будівництво ВЕС передбачає модернізацію дорожньої інфраструктури для доставки обладнання, що позитивно впливатиме на транспортну доступність населених пунктів громади. Покращення дорожньої інфраструктури є одним із ключових факторів збереження населення у віддалених гірських селах.

Підвищення енергетичної стійкості та безпеки. Наявність місцевого джерела генерації електроенергії підвищує енергетичну стійкість громади, зменшує ризики відключень електропостачання та покращує умови проживання для населення. В умовах війни це набуває критичного значення.

Стимулювання повернення та закріплення молоді. Поява кваліфікованих робочих місць у сфері відновлюваної енергетики, збільшення доходів бюджету (що уможливило фінансування соціальних програм, будівництва житла, покращення інфраструктури) створюють умови для повернення молоді в громаду та зменшення міграційного відтоку. Робота в енергетичному секторі пропонує стабільну зайнятість та конкурентну оплату праці, що є вагомим альтернативним трудовий міграції.

Формування позитивного іміджу громади. Реалізація інноваційного енергетичного проєкту підвищує впізнаваність громади на національному рівні, залучає увагу інших інвесторів та міжнародних партнерів. Тур'є-Реметівська громада демонструє приклад для всієї держави, як можна поєднати взаємодію відповідального бізнесу і людей, які хочуть жити в європейській країні.

Синергія з туристичним потенціалом

Полонина Руна є однією з найбільших гірських пасовищ (понад 1 100 га) українських Карпат і популярною локацією для пішого туризму. Її схили вкриті чорничниками: у сезон дозрівання тут масово збирають чорницю (місцева назва — «яфини»), що дає горянам суттєвий сезонний дохід. Проєкт ВЕС, за задумом його ініціаторів, має бути поєднаний з розвитком екотуризму. Полонина Руна має всі шанси стати прикладом того, як можливо поєднати екологічний туризм, захист довкілля та інноваційні технології. Вітрові турбіни на гірських хребтах можуть стати додатковою туристичною атракцією, як це практикується в багатьох країнах ЄС, де вітропарки органічно інтегровані в ландшафт та формують нові туристичні маршрути.

У поєднанні з бальнеологічним курортом у Лумшорах та історико-промисловим маршрутом «Шляхами Турянської Долини», вітропарк на Полонині Руна створює унікальний комплекс туристичних атракцій, що охоплює різні формати відпочинку: від оздоровчого та культурного до пізнавального й промислового. Це сприятиме подовженню тривалості перебування туристів та збільшенню обсягів туристичних витрат на території громади.

SWOT-аналіз стану населення та трудових ресурсів

На основі проведеного аналізу стану населення та трудових ресурсів громади складено SWOT-матрицю, яка систематизує ключові фактори внутрішнього та зовнішнього середовища.

Таблиця 2.6.

SWOT-аналіз стану населення та трудових ресурсів

СИЛЬНІ СТОРОНИ (S)	СЛАБКІ СТОРОНИ (W)
Значний природно-рекреаційний потенціал (Лумшори, мінеральні джерела, гірські ландшафти)	Низька щільність населення та обезлюднення гірських сіл
Молода вікова структура населення порівняно з іншими регіонами	Високий рівень трудової міграції за кордон
Наявність лісових ресурсів та традицій деревообробки	Обмеженість формальних робочих місць
Близькість до кордону з ЄС (Словаччина, Угорщина)	Нестача кваліфікованих кадрів у медицині та освіті
Збережені культурні традиції та етнографічна спільність	Складна транспортна доступність віддалених сіл
Наявність мережі закладів ПМД (8 закладів)	Низькі доходи місцевого бюджету на 1 мешканця
Реалізація проєкту ВЕС «Полонина Руна» (156 МВт, інвестиції €170–220 млн)	Залежність від сезонних робіт та неформальної зайнятості
МОЖЛИВОСТІ (O)	ЗАГРОЗИ (T)
Розвиток бальнеологічного та зеленого туризму	Подальше скорочення населення через міграцію
Створення історико-промислового маршруту "Шляхами Турянської Долини"	Деградація малих населених пунктів
Залучення міжнародної технічної допомоги та грантів ЄС	Зростання навантаження на соціальну інфраструктуру через старіння
Розвиток підприємництва у сфері переробки лісової та с/г продукції	Скорочення фінансування лісового господарства
Прихід ВПО як джерело людського капіталу	Наслідки повномасштабної війни: мобілізація, економічна нестабільність
Цифровізація та дистанційна зайнятість	Конкуренція за трудові ресурси з містами та країнами ЄС
Розвиток вітроенергетики: ВЕС 156 МВт, ~50 млн грн/рік до бюджету	Екологічні ризики будівництва ВЕС на полонинах

Ключові виклики та пріоритетні напрями дій

На основі комплексного аналізу характеристик населення та трудових ресурсів Тур'є-Реметівської територіальної громади виявлено такі ключові виклики:

- Поступове зменшення чисельності населення внаслідок міграційного відтоку та зниження природного приросту — загроза подальшого обезлюднення малих гірських поселень.

- Нерівномірність розселення: концентрація понад 87 % населення у 6 найбільших селах при критичному скороченні мешканців у малих гірських поселеннях (Лікіцари — 54 особи, Лумшори — 84 особи).
- Високий рівень трудової міграції за кордон та до міст, що спричиняє дефіцит кваліфікованих кадрів на місцевому ринку праці, «вимивання» людського капіталу та руйнування соціальної тканини сіл.
- Обмеженість формальних робочих місць та переважання самозайнятості, сезонних робіт та неформальної зайнятості, що не забезпечує стабільних доходів та соціального захисту.
- Старіння населення у віддалених населених пунктах та зростання демографічного навантаження на соціальну інфраструктуру і бюджет громади.
- Вплив повномасштабної війни: мобілізація чоловіків працездатного віку поглибила кадровий дефіцит; потреба в інтеграції ВПО створює додаткове навантаження на інфраструктуру.
- Низький рівень доходів місцевого бюджету на 1 мешканця (386,6 грн — I кв. 2021 року), що обмежує можливості для інвестицій у розвиток.
- Складна транспортна доступність віддалених сіл, особливо в зимовий період, що ускладнює надання послуг та знижує привабливість території для проживання.

Пріоритетні напрями дій

Для подолання зазначених викликів стратегія розвитку громади має передбачати комплекс заходів за такими напрямками:

1. **Розвиток туристично-рекреаційного потенціалу** — системний розвиток бальнеологічного курорту в Лумшорах, створення мережі садиб зеленого туризму, промоція історико-промислового маршруту «Шляхами Турянської Долини», залучення інвестицій в туристичну інфраструктуру. Це створить нові робочі місця та альтернативні джерела доходів для населення.
2. **Підтримка малого та мікропідприємництва** — надання мікрогрантів та пільгових кредитів для створення малих підприємств у сферах переробки лісової та сільськогосподарської продукції, сільського туризму, ремесел та народних промислів. Сприяння формалізації зайнятості ФОП.
3. **Покращення транспортної доступності** — ремонт та утримання доріг до віддалених населених пунктів, організація регулярного транспортного сполучення, що сприятиме збереженню населення малих сіл та підвищенню туристичної привабливості.
4. **Підтримка молодих сімей та стимулювання повернення молоді** — програми забезпечення житлом, земельні ділянки для будівництва, компенсація комунальних послуг, створення комфортних умов для дистанційної зайнятості (Інтернет-покриття, коворкінг-простори).
5. **Зміцнення кадрового потенціалу соціальної сфери** — програми залучення лікарів та педагогів (службове житло, підйомні виплати), розвиток телемедицини, мобільні медичні бригади, дистанційне навчання для малокомплектних шкіл.

6. **Залучення міжнародної технічної допомоги та грантів ЄС** — використання переваг прикордонного розташування для участі в програмах транскордонного співробітництва з Словаччиною та Угорщиною, залучення коштів на проекти розвитку інфраструктури, підприємництва та людського капіталу.
7. **Цифровізація та розвиток дистанційної зайнятості** — забезпечення якісним Інтернет-покриттям усіх населених пунктів, створення умов для віддаленої роботи, що дозволить мешканцям працювати на роботодавців з міст та інших країн, не залишаючи громаду.
8. **Інтеграція внутрішньо переміщених осіб** — створення умов для постійного проживання та працевлаштування ВПО, використання їхнього професійного потенціалу для заповнення кадрових прогалин у громаді.

Реалізація зазначених пріоритетів потребує консолідації зусиль органів місцевого самоврядування, районної та обласної влади, бізнесу, громадських організацій та міжнародних партнерів. Особливу увагу слід приділити розвитку рекреаційного та бальнеологічного потенціалу Лумшор та інших природних ресурсів Турянської долини, що може стати потужним драйвером соціально-економічного розвитку всієї громади, створити нові робочі місця та зменшити міграційний відтік населення.

2.2. РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРИ

Загальна характеристика інфраструктурного потенціалу громади.

Стан інфраструктури громади характеризується значною нерівномірністю. Великі села (Тур'ї Ремети, Порошково, Тур'я Пасіка) забезпечені базовою інженерною та соціальною інфраструктурою на задовільному рівні — тут є школи, ФАПи, регулярне транспортне сполучення. Натомість малі гірські поселення (Лікіцари, Лумшори, Липовець, Завбуч) мають суттєві інфраструктурні обмеження: відсутнє централізоване водопостачання, незадовільні або непроїзні дороги, обмежений мобільний зв'язок, відсутність газопостачання.

Співпраця з УК «Вітрові Парки України» вже показала відчутний економічний ефект: у підготовчий період компанія сплатила близько 3 млн грн до місцевого бюджету.

Транспортна інфраструктура

Транспортна доступність є проблемним питанням для гірської громади з лінійною системою розселення. Населені пункти з'єднані автомобільними дорогами місцевого та обласного значення, які проходять вздовж долини річки Тур'ї та її приток. Загальна протяжність мережі автодоріг на території громади становить орієнтовно 80–90 км.

Основною транспортною артерією є автодорога обласного значення Перечин — Тур'ї Ремети — Порошково, що з'єднує громаду з районним центром Перечин та далі з обласним центром Ужгородом. Дана дорога в хорошому стані, однак на окремих ділянках є ями та нерівності покриття, що потребують не значного ямкового ремонту.

Особливо складною є ситуація на ділянках, що ведуть до віддалених гірських сіл. Дорога місцевого значення О 070802 Тур'ї Ремети — Лумшори протяжністю 11,34 км (км

0+000 — км 11+340) є ключовою для розвитку туристичного потенціалу громади, оскільки забезпечує доступ до бальнеологічного курорту Лумшори.

Дороги до сіл Турички — Липовець — Лікіцари перебувають у поганому стані. У зимовий період ці ділянки стають непроїздними, що фактично ізолює найменші населені пункти громади.

За орієнтовними оцінками, для приведення всіх доріг громади до нормативного стану необхідно щонайменше 150–200 млн грн інвестицій.

Реалізація проєкту ВЕС «Полонина Руна» передбачає модернізацію дорожньої інфраструктури для доставки великогабаритного обладнання (лопаті турбін, башт, трансформаторів), що стане додатковим позитивним ефектом: оновлені ділянки доріг значно поліпшать транспортну доступність цілого ряду сіл.

Аналіз транспортної доступності 17 населених пунктів громади засвідчує суттєву нерівномірність. Якщо села, розташовані вздовж основної магістралі (Тур'ї Ремети, Порошково, Тур'я Пасіка), мають задовільне сполучення з районним центром Перечин та обласним центром Ужгород, то віддалені гірські населені пункти (Лікіцари, Свалявка, Лумшори) перебувають у стані транспортної ізоляції. Відстань від найвіддаленіших сіл до адміністративного центру сягає 20 км, а час доїзду — до 35 хвилин.

Таблиця 2.5.

Транспортна доступність населених пунктів

Населений пункт	Відстань до центру	Час доїзду	Автобусне сполучення	Доступність
Тур'ї Ремети (центр)	0 км	—	Так	Висока
Порошково	13 км	16 хв	Так	Висока
Тур'я Пасіка	8 км	12 хв	Так	Висока
Тур'я Поляна	19 км	22 хв	Так	Висока
Тур'я-Бистра	20 км	24 хв	Так	Висока
Туриця	4 км	6 хв	Так	Висока
Вільшинки	16 км	27 хв	Так	Середня
Раково	5 км	9 хв	Так	Висока
Завбуч	9,5 км	14 хв	Обмежено	Низька
Лумшори	17 км	30 хв	Так(2 рейси/день)	Середня
Турички	11 км	17 хв	Так	Середня
Липовець	16 км	30 хв	Ні	Низька
Лікіцари	18 км	35 хв	Ні	Низька
Мокра	12 км	18 хв	Ні	Низька

Населений пункт	Відстань до центру	Час доїзду	Автобусне сполучення	Доступність
Маюрки	16 км	22 хв	Ні	Низька
Полянська Гута	25 км	31 хв	Так	Середня
Свалявка	20 км	21 хв	Так	Середня

На території громади функціонує значна кількість мостових та водопропускних споруд через річку Тур'ю та її численні притоки (Туричка, Тур'я-Бистра та інші). Більшість мостів побудовано в радянський період (1960–1980-ті роки) та потребують капітального ремонту або заміни. Мостові споруди є критичними елементами інфраструктури: їх пошкодження під час паводків призводить до повної ізоляції окремих населених пунктів. Закарпаття має найвищу в Україні частоту паводків: з 1955 року зафіксовано понад 86 повеней, з яких катастрофічними були у 1998, 2001, 2008, 2010 та 2020 роках.

Інженерна інфраструктура

Централізоване водовідведення та очищення стічних вод на території громади фактично відсутнє. Населення користується переважно вигрібними ямами та локальними септиками. Це створює серйозні ризики забруднення ґрунтових вод та поверхневих водних об'єктів, що є особливо актуальним для гірської території з інтенсивним поверхневим стоком та високою швидкістю водообміну.

Забруднення стоками річки Тур'ї та її приток негативно впливає на якість водних ресурсів усього водозбору, включаючи території нижче за течією. Будівництво централізованих або модульних очисних споруд хоча б у трьох найбільших населених пунктах (Тур'ї Ремети, Порошково, Тур'я Пасіка) є нагальною потребою. Для малих сіл оптимальним рішенням є встановлення індивідуальних або групових біологічних очисних систем.

Газифіковано домогосподарства у с.Тур'ї Ремети (орієнтовно 80 % домогосподарств). Газорозподільні мережі обслуговуються закарпатським підрозділом оператора ГРМ. У всіх інших населених пунктах використовуються дрова та інші тверді палива для опалення (деревне паливо становить основне джерело тепла для 80 % домогосподарств).

Висока залежність від дров підвищує навантаження на лісові ресурси, негативно впливає на якість повітря (дим, тверді частинки РМ2.5) та вимагає значних фізичних зусиль від населення, переважно похилого віку. Актуальними альтернативами є встановлення котелень на деревній біомасі (пелети, брикети) у соціальних об'єктах, розвиток сонячної енергетики для гарячого водопостачання та поступовий перехід на сучасні енергоефективні системи опалення.

Усі 17 населених пунктів громади підключені до централізованої електромережі, що обслуговується ПрАТ «Закарпаттяобленерго». Однак електромережі переважно застарілі (побудовані в 1960–1980-х роках), що призводить до частих перебоїв з електропостачанням, особливо у зимовий період та під час негоди. Потужність мережі в окремих селах є

недостатньою для підключення нових споживачів та розвитку підприємництва. Втрати електроенергії в мережі перевищують нормативні показники.

В умовах воєнного часу стійкість електропостачання набуває стратегічного значення. Масовані удари по енергоінфраструктурі України спричинили тривалі відключення електроенергії, що вплинуло і на Закарпаття. Децентралізація генерації шляхом розвитку відновлюваних джерел енергії є одним з пріоритетів державної енергетичної політики.

Принципово новим етапом розвитку енергетичної інфраструктури громади є реалізація проєкту вітрової електростанції «Полонина Руна». Це один з найбільших проєктів зеленої енергетики в Карпатському регіоні.

Таблиця 2.6.

Параметри проєкту ВЕС «Полонина Руна»

Параметр	Значення
Назва проєкту	ВЕС «Полонина Руна»
Тип	Вітрова електростанція (оншорна)
Кількість турбін	30
Потужність однієї турбіни	5,5 МВт
Загальна потужність	156 МВт
Прогнозний річний виробіток	~480 ГВт·год (забезпечення ~235 000 домогосподарств)
Замовник / інвестор	ТОВ «Вітряний Парк Турянський» / УК «Вітрові Парки України»
Генпідрядник	ТОВ «Friendly Wind Technology»
Фінансовий партнер	АТ «Ощадбанк»
Обсяг інвестицій	€170–220 млн
Висновок ОВД	Позитивний (Мінекономіки, лютий 2026 р.)
Соціальне партнерство	3 % від продажу електроенергії → ~50 млн грн/рік до бюджету громади
Вже сплачено у підготовчий період	~3 млн грн
Етап реалізації	Підготовчий (будівництво під'їзних доріг, майданчиків)

Реалізація проєкту суттєво підвищить енергетичну стійкість громади та регіону, створить десятки нових робочих місць (будівництво та обслуговування) та забезпечить щорічні надходження до місцевого бюджету орієнтовно 50 млн грн/рік за угодою про соціальне партнерство (3 % від продажу електроенергії). Це кратно перевищує нинішній річний бюджет громади і відкриває принципово нові можливості для інвестицій у всі види інфраструктури.

Вуличне освітлення наявне у всіх населених пунктах. Більшість світильників є застарілими (лампи ДРЛ), що призводить до високого енергоспоживання. Модернізація системи вуличного освітлення з переходом на LED-технології дозволить знизити

енерговитрати на 60–70 % та підвищити безпеку руху та комфорт мешканців. Впровадження автоматизованих систем управління освітленням (датчики руху, фотореле) є доцільним для оптимізації витрат.

Цифрова інфраструктура та телекомунікації

Стан цифрової інфраструктури є одним із найгостріших інфраструктурних викликів. Покриття мобільним зв'язком стандарту 4G наявне лише у великих населених пунктах (Тур'ї Ремети, Порошково, Тур'я Пасіка) та вздовж основної автодороги. У гірських та віддалених селах зв'язок є нестабільним.

За даними карт покриття операторів, ситуація виглядає так: Kyivstar забезпечує найкраще покриття в гірських селах та на трасах; Vodafone працює стабільно переважно у великих населених пунктах, гірше — у глибоких долинах; lifecell має найслабше покриття в регіоні. На гірських хребтах (Полонина Руна та інші) сигнал є лише епізодично — переважно на вершинах, а в лісах та кулуарах зникає повністю. У віддалених селах (Лумшори, Лікіцари, Завбуч, Свалявка) зв'язок забезпечується лише Kyivstar з перебоями.

Оптоволоконний Інтернет на території громади наявний. Середня швидкість Інтернету в гірських селах оцінюється на рівні 5–15 Мбіт/с, що є недостатнім для повноцінної дистанційної роботи чи навчання.

Недостатній розвиток цифрової інфраструктури стримує цілий ряд критично важливих напрямів:

- **Дистанційне навчання:** критично для малокомплектних шкіл у малих селах, де неможливо забезпечити повний спектр предметів; відеоконференції та онлайн-уроки вимагають стабільного Інтернету.
- **Телемедицина:** забезпечення дистанційних консультацій спеціалістів для мешканців віддалених сіл, де відсутні лікарі; передача медичних даних, результатів аналізів.
- **Дистанційна зайнятість:** можливість працювати онлайн для молоді — ключовий фактор повернення з міст; розвиток фрілансу, IT-послуг, онлайн-торгівлі.
- **Електронні послуги:** надання адмінпослуг через Дію та інші платформи; е-декларування, е-реєстрація, електронний документообіг.
- **Цифрове підприємництво:** онлайн-маркетинг для туристичних садиб (Лумшори), бронювання, оплата; розвиток е-комерції.
- **Безпека та оповіщення:** системи раннього попередження про паводки; оповіщення населення; зв'язок із службами порятунку.

Забезпечення якісним Інтернет-покриттям усіх 17 населених пунктів є стратегічним пріоритетом. Для цього необхідно: встановлення додаткових базових станцій мобільного зв'язку (особливо у Лумшорах, Турічках, Завбучі, Ракові); створення публічних точок Wi-Fi-доступу в соціальних об'єктах (школи, ФАПи, клуби); облаштування коворкінг-простору в Тур'ї Реметах.

Соціальна інфраструктура

На території громади функціонує мережа з 11 закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), 6 закладів дошкільної освіти, комунальний заклад «Тур'є-Реметівська школа мистецтв», комунальна установа «Інклюзивно-Ресурсний центр». Координацію здійснює відділ освіти, культури, молоді та спорту сільської ради.

Координацію здійснює Відділ освіти, молоді та спорту сільської ради. Щільність учнів становить лише ~6 учнів/км² — один з найнижчих показників в Закарпатті.

Одним із пріоритетних інфраструктурних проєктів є реконструкція частини адмінбудівлі під Тур'я Пасіцький ЗДО Тур'є-Реметівської сільської ради для введення в експлуатацію закладу дошкільної освіти - голова громади визначила цей проєкт як один з безумовних пріоритетів на поточний рік.

Ключові проблеми освітньої інфраструктури:

- Фізичний знос будівель, закладів дошкільної та загальної середньої освіти побудованих переважно у радянський період (1960–1980-ті роки); потреба у капітальному ремонті.
- Недостатнє опалення та низька енергоефективність приміщень; високі витрати на комунальні послуги.
- Нестача сучасного навчального обладнання, комп'ютерної техніки та доступу до Інтернету (критично для впровадження НУШ).
- Малокомплектність шкіл у малих селах — дефіцит вчителів, особливо з STEM-предметів та іноземних мов.
- Логістичні складнощі з підвезенням учнів з віддалених сіл (довгі маршрути, незадовільні дороги).
- Відтік молодих педагогів через відсутність житла та низьку оплату праці.

Мережа первинної медичної допомоги складається з 8 закладів (фельдшерсько-акушерські пункти та амбулаторії загальної практики—сімейної медицини), що в цілому забезпечує територіальну доступність первинної допомоги. Матеріально-технічна база більшості медичних закладів в задовільному стані. Всі амбулаторії оснащені сучасним обладнанням та санітарним автотранспортом. Укомплектованість медичним персоналом є неповною. Значна частка амбулаторій обслуговується лікарями пенсійного або передпенсійного віку.

Для отримання спеціалізованої та стаціонарної допомоги мешканці змушені звертатися до закладів у Перечині (20–30 км) та Ужгороді (50–70 км). При незадовільному стані доріг та відсутності транспорту це є суттєвою перешкодою, особливо для людей похилого віку та мешканців віддалених сіл. Середній час доїзду від найвіддаленіших сіл до лікарні Перечина становить 40–60 хвилин, а до Ужгорода — 1,5–2 години. Висока поширеність захворювань опорно-рухового апарату (серед працівників лісового господарства та сільського господарства), серцево-судинних захворювань та хронічних хвороб підвищує навантаження на медичну систему.

Розвиток телемедицини, формування мобільних медичних бригад та залучення молодих лікарів через програми службового житла є пріоритетними напрямками.

Мережа закладів культури та спорту громади є важливою складовою соціальної інфраструктури та сприяє збереженню культурної спадщини, розвитку творчих здібностей мешканців, популяризації здорового способу життя та організації змістовного дозвілля населення.

На території громади функціонують заклади культури, до яких належать будинки культури, сільські клуби та бібліотеки. Їх діяльність спрямована на забезпечення культурних потреб населення, проведення мистецьких, просвітницьких та патріотично-виховних заходів, збереження та популяризацію народних традицій, звичаїв і ремесел.

Разом з тим, майже всі об'єкти культури потребують проведення капітальних та поточних ремонтів, модернізації матеріально-технічної бази, покращення енергоефективності будівель, оновлення обладнання та благоустрою прилеглих територій.

Основними завданнями розвитку сфери культури в громаді є:

- покращення матеріально-технічного забезпечення закладів;
- проведення ремонтних робіт та модернізація існуючих об'єктів;
- створення безбар'єрного доступу для маломобільних груп населення;
- підтримка діяльності творчих колективів;
- розвиток молодіжних ініціатив у сфері культури;
- залучення інвестицій, грантових коштів та інших позабюджетних ресурсів для розвитку галузі;
- створення сучасних та комфортних умов для культурного дозвілля.

Реалізація заходів у сфері культури сприятиме підвищенню якості життя населення, зміцненню громадської активності, збереженню культурної самобутності громади.

Спортивна інфраструктура- 6 спортивних залів, 4 пристосованих приміщеннях для фізкультурно-оздоровчих занять, 12 спортивних майданчиків, 6 із яких із синтетичним покриттям Будівництво хоча б одного сучасного мультифункціонального спортивного комплексу в адміністративному центрі значно підвищить якість життя та привабливість громади для молоді.

Відділ «Центр надання адміністративних послуг» виконавчого комітету Тур'є-Реметівської сільської ради утворено з метою забезпечення надання адміністративних послуг та надання документів дозвільного характеру суб'єктам звернення.

Основними завданнями центру є:

- 1) організація надання адміністративних послуг у найкоротший строк та за мінімальної кількості відвідувань суб'єктів звернень;
- 2) спрощення процедури отримання адміністративних послуг та поліпшення якості їх надання;

3) забезпечення інформування суб'єктів звернень про вимоги та порядок надання адміністративних послуг, що надаються адміністраторами через центр.

Штатна чисельність працівників ЦНАПу 11 чоловік, зокрема 8 - адміністраторів, 1 – державний реєстратор, 1 – спеціаліст I категорії, та керівник .

Центр надання адміністративних послуг співпрацює з наступними суб'єктами надання адміністративних послуг:

1. Перечинський відділ актів цивільного стану в Ужгородському районі Закарпатської області Івано-Франківського міжрегіонального управління Міністерства юстиції.

2. Головне управління Держгеокадастру у Закарпатській області.

3. Сектор у Закарпатській області Державного агентства водних ресурсів України.

4. Державна інспекція архітектури та містобудування України.

5. Головне управління ДСНС України у Закарпатській області.

6. Головне управління Держпродспоживслужби в Закарпатській області.

7. Департамент екології та природних ресурсів Закарпатської обласної державної адміністрації.

8. Відділ соціального захисту населення та охорони здоров'я Тур'є- Реметівської сільської ради.

9. Відділ містобудування, архітектури, військового обліку та цивільного захисту Тур'є- реметівської сільської ради.

10. Відділ земельних відносин та екології Тур'є- реметівської сільської ради .

11. Відділ житлово-комунального господарства, транспорту та благоустрою Тур'є- реметівської сільської ради .

12. Відділ з ветеранської політики Ужгородської РВА в Закарпатській області.

13. Івано-Франківське міжрегіональне управління Міністерства юстиції України.

14. ГУ ДМС України в Закарпатській області.

Центр надає адміністративні послуги суб'єктом надання яких є безпосередньо, зокрема державна реєстрація актів цивільного стану, реєстрація місця проживання /перебування громадян, державна реєстрація права власності на нерухоме майно та їх обтяжень тощо.

У квітні 2026 року у центрі надання адміністративних послуг запроваджено надання адміністративних послуг з оформлення і видачі паспорта громадянина України з безконтактним електронним носієм та оформлення і видача паспорта громадянина України для виїзду за кордон з безконтактним електронним носієм .

У приміщенні Центру працює фахівець з супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб.

Однак, ЦНАП не оснащений «Мобільним кейсом». Це спеціальний автоматизований портативний комплекс (у вигляді захищеної валізки), який дозволяє адміністраторам ЦНАП надавати послуги на виїзді. Це повноцінне робоче місце, обладнане ноутбуком, портативним принтером, сканером, зчитувачем ID-карток та модемом для доступу до інтернету. Придбання вищезазначеного дивайсу вирішить проблемне питання у наданні адміністративних послуг з обслуговування маломобільних груп населення, які не можуть самостійно відвідати ЦНАП (люди, які досягли 80-річного віку, особи з інвалідністю І групи, громадяни які за станом здоров'я не здатні пересуватися тощо).

Для розширення спектру надання адміністративних послуг є потреба у придбанні комплексу для оформлення і видачі посвідчень водія та реєстрації транспортних засобів.

Таблиця 2.7.

Об'єкти соціальної інфраструктури громади

Об'єкт	Кількість	Розміщення	Характеристика / проблеми
Заклади загальної середньої освіти	11	Полянська Гута Тур'я Поляна Тур'я-Бистра Порошково Мокра Тур'я Пасіка Раково Тур'ї Ремети Туриця Турички Вільшинки	Малокомплектність у малих селах; зношеність будівель
Заклади дошкільної освіти	6 + 3 дошкільні підрозділи гімназій	Тур'ї Ремети, Порошково, Тур'я Пасіка Тур'я Поляна Тур'я-Бистра Раково Полянська Гута Туриця Вільшинки	ЗДО Тур'я Пасіка — пріоритетне завершення
Школа мистецтв	1	с. Тур'ї Ремети	початкова мистецька освіта
Комунальна установа «Інклюзивно-Ресурсний центр»	1	с.Мокра	Відсутність автобусного сполучення
ФАПи та амбулаторії ПМД	8	Усі села громади	Нестача медперсоналу; застаріле обладнання
Сільські клуби / будинки культури	9	Села громади	Потребують капремонту та модернізації

Об'єкт	Кількість	Розміщення	Характеристика / проблеми
Бібліотеки – філії КЗ «Публічна бібліотека» Тур'є-Реметівської сільської ради	10	Села громади	Низький рівень ком'ютеризації
Спортивні майданчики	12	Тур'ї Ремети, Порошково	відсутні сучасні об'єкти, відсутні дитячі майданчики
Відділення зв'язку (пошта)	3–4	Великі села	Частина закрыта або обмежений режим
ЦНАП	1	с. Тур'ї Ремети	-
Пожежне депо	1	(добров.) с.Порошково	Обмежене оснащення; залежність від Перечина
Кладовища	17+	Усі села	Потребують впорядкування та розширення
Туристичні садиби	15–20	Лумшори та околиці	18+ чанів; до 100 місць розміщення

Противопаводковий захист та екологічна інфраструктура

Гірська територія громади з інтенсивним поверхневим стоком зазнає значних ризиків від паводків та повеней. Річка Тур'я та її притоки (Туричка, Тур'я-Бистра) періодично виходять з берегів, завдаючи шкоди житловим будинкам, дорогам, мостам та інженерним мережам. Частота паводків на Закарпатті є найвищою в Україні: з 1955 року зафіксовано понад 86 повеней, з яких катастрофічними були у 1998, 2001, 2008, 2010 та 2020 роках. У грудні 2023 року чергова паводкова хвиля пошкодила захисні дамби та берегоукріплення загальною протяжністю 2 490 м у гірській частині Закарпаття.

На території громади берегоукріплення та противопаводкові споруди наявні лише фрагментарно і потребують розширення та модернізації. Державна противопаводкова програма басейну р. Тиси діяла до 2021 року, але в останні роки практично не фінансувалася. За даними Басейнового управління водних ресурсів р. Тиси, споруди, що перебувають на балансі громад, особливо потребують уваги: нечищені потічки та канали посилюють паводкові ризики.

Як зазначають експерти гідрометцентру, нині найзагрозливішими для Закарпаття стали раптові літні локальні паводки, коли маленька річка стрімко наповнюється водою і буквально зносить усе на своєму шляху. Впровадження систем раннього попередження про паводки на основі метеодатчиків та мобільного оповіщення є критично важливим для безпеки населення.

Управління відходами

Система поводження з твердими побутовими відходами (ТПВ) потребує суттєвого вдосконалення. Організований вивіз сміття функціонує переважно у великих населених пунктах; у малих селах проблема стихійних звалищ залишається гострою. Відсутність полігону для захоронення ТПВ на території громади обумовлює транспортування відходів

на значні відстані, що підвищує вартість послуги. Роздільний збір відходів практично не впроваджений.

Необхідні заходи: облаштування контейнерних майданчиків у всіх населених пунктах; ліквідація стихійних звалищ; впровадження системи роздільного збору; укладання договорів з перевізниками для обслуговування малих сіл; еколого-просвітницька робота серед населення. Зі зростанням бюджету від ВЕС громада зможе повноцінно фінансувати систему управління відходами.

Території громади межують із кількома об'єктами природно-заповідного фонду. Полонина Руна (понад 1 100 га гірських полонинних пасовищ), Лумшорський водоспад, мінеральні сірководневі джерела, реліктові букові ліси — це унікальні природні ресурси, що потребують збалансованого підходу між економічним використанням та охороною. Реалізація проєкту ВЕС здійснюється з урахуванням екологічних вимог: за результатами наукових досліджень чутливі території було виключено з площі забудови, а Мінекономіки у лютому 2026 року надало позитивний висновок оцінки впливу на довкілля (ОВД).

Туристична інфраструктура

Село Лумшори (84 мешканці) є одним з найвідоміших бальнеологічних курортів Закарпаття. Перші згадки про лікувальне купання в місцевих мінеральних водах датуються 1600 роком — це найстаріший курорт регіону. У XVIII столітті вже існував офіційний «Курорт Лумшори», куди приїздила відпочивати місцева знать. Популярність була настільки великою, що в сусідньому селі Тур'ї Ремети відлили два 250-літрові чавунні чани.

Головна атракція — купання в чавунних чанах з мінеральною сірководневою водою, що підігріваються на відкритому вогні. На території сіл Лумшори та Турички функціонує 18 і більше чанів різної місткості (від 250 до 1000 літрів, на 2–12 осіб). Чани розташовані на території приватних садиб зеленого туризму, які пропонують комплексні послуги: розміщення, оздоровлення, харчування, екскурсії. Ціни на проживання стартують від 200–300 грн/особу, а купання в чані — від 550 грн/годину.

Окрім чанів, туристична пропозиція включає: каскад Лумшорських водоспадів (5 основних — Буркач, Переступень, Крутило, Соловей, Партизан; найвищий — понад 4 м); піші маршрути на Полонину Руну (звідки відкриваються панорамні краєвиди); збір ягід (чорниці/яфани) влітку; апітерапію; рибалку (форель).

Незважаючи на значний потенціал, туристична інфраструктура розвивається стихійно, переважно на території кожної садиби окремо. Основні проблеми:

- Незадовільний стан дороги Тур'ї Ремети — Лумшори (11,34 км) — головний бар'єр для збільшення туристичного потоку.
- Відсутність централізованого водопостачання та каналізації в Лумшорах — екологічні ризики від зростання туристичного навантаження.
- Відсутність туристично-інформаційного центру, єдиної системи навігації та маркування маршрутів.

- Обмежений мобільний зв'язок та Інтернет — неможливість онлайн-бронювання, навігації, відгуків.
- Відсутність санітарних зон, громадських туалетів, організованих паркувань.
- Нерегулярність транспортного сполучення (маршрутне таксі Ужгород—Лумшори — лише 2 рейси/день).
- Відсутність стандартизації та сертифікації послуг гостинності.

Таблиця 2.8.

Туристична інфраструктура курорту Лумшори

Об'єкт / ресурс	Параметр	Характеристика
Сірководневі мінеральні джерела	Діють з 1600 р.	Унікальні бальнеологічні властивості; лікування ОРА, нервової системи, шкіри
Чавунні чани для купання	18+ чанів	На території приватних садиб; ємність 250–1000 л; ціна 550–1000 грн/год
Засоби розміщення (садиби, котеджі)	15–20 об'єктів	Від 200 грн/осіб; загальна місткість ~100–150 місць
Водоспади (каскад)	5 основних	Буркач, Переступень, Крутило, Соловей, Партизан; висота до 4+ м
Полонина Руна (гірський маршрут)	1100+ га	Популярний піший маршрут; збір яфін; залишки радянської радіостанції
Колиби / заклади харчування	3—5	Закарпатська кухня; форель з місцевих ставків
Апітерапія	Кілька садиб	Лікування бджолами — додатковий сервіс
Транспортна доступність	17 км від траси	Дорога О 070802 — незадовільний стан; 2 рейси маршрутки/день

Окрім Лумшорів, громада має значний туристичний потенціал, який залишається практично нерозкритим:

- **Полонина Руна** — гірське пасовище площею понад 1 100 га на висоті 1 300–1 479 м; популярний піший маршрут; влітку — масовий збір чорниць («уафуну»), що є важливим джерелом сезонного доходу мешканців; залишки радянської радіостанції — цікавий об'єкт індустріального туризму.
- **Маршрут «Шляхами Турянської Долини»** — історико-промисловий маршрут, що розкриває багату промислову спадщину долини (лісосплав, деревообробка, старі виробництва).
- **Етнографічна спадщина** — традиційна архітектура гуцульського типу; церкви; обряди; місцева кухня; виготовлення чанів за старовинною технологією.
- **Вітрова електростанція** — після введення в експлуатацію ВЕС «Полонина Руна» може стати додатковою туристичною атракцією (досвід ЄС); оглядові майданчики, екскурсії, еко-центр.

- **Природні ландшафти** — букові праліси, гірські потоки, мальовничі долини — ідеальне середовище для еко-туризму, фото-турів, велотуризму та трейлранінгу.

Для реалізації туристичного потенціалу необхідні капітальні інвестиції в дорожню, комунальну та цифрову інфраструктуру, а також створення туристично-інформаційного центру в с. Тур'ї Ремети.

SWOT-аналіз інфраструктури громади

На основі комплексного аналізу стану всіх видів інфраструктури Тур'є-Реметівської громади складено SWOT-матрицю, що визначає внутрішні сильні та слабкі сторони, а також зовнішні можливості та загрози для інфраструктурного розвитку.

Таблиця 2.9.

SWOT-аналіз інфраструктури громади

СИЛЬНІ СТОРОНИ (S)	СЛАБКІ СТОРОНИ (W)
• Наявність 8 закладів ПМД у всіх селах • 100 % електрифікація населених пунктів • Розвинена мережа шкіл та дошкільних закладів • Унікальні бальнеологічні ресурси (Лумшори) • Наявність ПКД на дорогу Тур'ї Ремети—Лумшори • Реалізація проєкту ВЕС «Полонина Руна» (156 МВт) • Багаті водні ресурси (р. Тур'я та притоки)	• Відсутність централізованої каналізації (0 %) • Незадовільний стан більшості доріг місцевого значення • Застарілі електромережі з частими перебоями • Обмежений громадський транспорт • Критична ізоляція малих сіл (Лікіцари, Липовець, Свалявка) • Нестача медичного та пед. персоналу • Низький бюджет (386,6 грн/осіб)
МОЖЛИВОСТІ (O)	ЗАГРОЗИ (T)
• ~50 млн грн/рік до бюджету від ВЕС • Модернізація доріг при будівництві ВЕС • Гранти ЄС (ENI CBC, транскордонне співробітництво) • ДФРР та державні програми • Розвиток бальнеологічного туризму (Лумшори) • Маршрут «Шляхами Турянської Долини» • Цифровізація та дистанційна зайнятість • Програма «Велике будівництво» та розвиток гірських територій	• Подальша деградація доріг при недофінансуванні • Паводкові ризики (руйнування мостів, доріг, берегів) • Відтік населення через відсутність інфраструктури • Зношення водогінних мереж — ризики аварій • Екологічні ризики (стоки, стихійні звалища) • Військові ризики (обстріли енергоінфраструктури) • Конкуренти за грантові кошти з іншими громадами • Зміна клімату — почастищення паводків

Пріоритетні напрями та план дій з розвитку інфраструктури

На основі аналізу поточного стану, SWOT-матриці та з урахуванням стратегічного ефекту від реалізації проєкту ВЕС «Полонина Руна» визначено 12 пріоритетних напрямів розвитку інфраструктури.

Таблиця 2.10.

Пріоритетні напрями розвитку інфраструктури громади

Напрямок	Ключові заходи	Пріоритет	Термін	Джерела
Дорожня інфраструктура	Капремонт дороги Тур'ї Ремети—Лумшори (11,34 км); ремонт доріг до віддалених сіл; асфальтування внутрішньосельових доріг; зимове утримання	Високий	2026–2030	ДФРР, ВЕС, ЄС
Водопостачання	Розбудова водогонів у селах без ЦВ; ремонт існуючих мереж; каптування джерел; зниження втрат	Високий	2026–2032	ДФРР, ЄС, бюджет
Каналізація	Будівництво локальних очисних споруд у великих селах; пілотні проєкти; септики для малих сіл	Середній	2028–2035	ЄС, ДФРР
Енергетична інфраструктура	ВЕС 156 МВт; модернізація електромереж; сонячні панелі на соцоб'єктах; котельні на біомасі	Високий	2026–2030	€170–220М, бюджет
Цифрова інфраструктура	Wi-Fi у публічних місцях; коворкінг	Високий	2026–2029	ВЕС, ЄС, оператори
Освітня інфраструктура	Завершення ЗДО Тур'я Пасіка; ремонт шкіл; комп'ютеризація;	Високий	2026–2030	ДФРР, ВЕС, бюджет
Медична інфраструктура	Модернізація ФАПів; телемедицина; мобільні медичні бригади; обладнання	Високий	2026–2030	Бюджет, ЄС, NHSU
Туристична інфраструктура	Благоустрій Лумшор; маршрут «Шляхами ТД»; інфоцентр; маркування стежок; санітарні зони	Середній	2027–2032	ВЕС, ЄС, приватний

Напрямок	Ключові заходи	Пріоритет	Термін	Джерела
Протипаводковий захист	Берегоукріплення р. Тур'я; дамби; розчищення русел; системи раннього попередження	Високий	2026–2030	БУВР, ДФРР, ЄС
Управління відходами	Контейнерні майданчики; ліквідація звалищ; роздільний збір; вивіз ТПВ з малих сіл	Середній	2026–2030	Бюджет, ВЕС
Житлова інфраструктура	Службове житло для лікарів/вчителів; програми для молоді; енергоефективність	Середній	2027–2035	ВЕС, ДФРР, бюджет

Етапність реалізації

I етап (2026–2028) — невідкладні заходи: капітальний ремонт дороги Тур'ї Ремети—Лумшори (ПКД готова); завершення будівництва ЗДО у Тур'я Пасіці; модернізація ключових ФАПів; встановлення додаткових базових станцій 4G; облаштування контейнерних майданчиків у всіх селах.

II етап (2028–2030) — системні інвестиції (з урахуванням бюджету від ВЕС): ремонт доріг до віддалених сіл; розбудова систем водопостачання; модернізація електромереж; модернізація шкіл; берегоукріплення; LED-освітлення; будівництво службового житла.

III етап (2030–2035) — стратегічний розвиток: будівництво очисних споруд у великих селах; туристична інфраструктура Лумшорів; спортивний комплекс; енергоефективність будівель; газифікація або альтернативне теплопостачання; комплексний благоустрій.

Реалізація інфраструктурних проєктів потребує диверсифікованого підходу до фінансування. Ключовою зміною для бюджетної спроможності громади стане введення в експлуатацію ВЕС «Полонина Руна»: за угодою про соціальне партнерство надходження до місцевого бюджету становитимуть орієнтовно 50 млн грн/рік (3 % від продажу електроенергії). При нинішньому річному бюджеті ~15 млн грн це означає збільшення доходної частини в 4–5 разів, що відкриває принципово нові можливості для інвестицій у всі види інфраструктури.

Таблиця 2.11.

Джерела фінансування інфраструктурних проєктів

Джерело	Обсяг / тип	Напрями використання	Примітка
Власні доходи місцевого бюджету	~15 млн грн/рік (2020)	Поточне утримання, дрібні ремонти	Зростає в 4–5 разів з ВЕС
Надходження від ВЕС	~50 млн грн/рік (прогноз)	Капітальні інвестиції, соціальна сфера	Після введення в експлуатацію
ДФРР	Конкурсний	Дороги, водопостачання, соц. об'єкти	До 80 % співфінансування
Програма «Велике будівництво»	Державна	Дороги обласного значення	За подання обл. адміністрації
Гранти ЄС (ENI CBC)	Грантовий	Транскордонне співробітництво з Словаччиною, Угорщиною	Потребує проєктної спроможності
USAID, GIZ, ЮНІСЕФ	Грантовий	Енергоф., освіта, охорона здоров'я	Діюча кампанія ЮНІСЕФ
Приватні інвестиції	€170–220 млн (ВЕС)	Енергетика, туризм, переробка	ВЕС — флагманський проєкт
Партиципаторний бюджет	Невеликий обсяг	Лок. ініціативи: освітлення, впорядкування	Залучення громадян
Субвенції на СЕР	Державна	Соц.-ек. розвиток гірських територій	За заявками
Обласні програми	Обласний бюджет	Дороги, водопостачання, протипаводк. захист	Програма «Питна вода Закарпаття»

Ключовою умовою ефективної реалізації інфраструктурних проєктів є розбудова проєктної спроможності громади:

- Формування бази стратегічних проєктів з готовою ПКД для оперативного подання на конкурси ДФРР та грантові програми.
- Навчання персоналу сільської ради грантовому менеджменту, написанню проєктних заявок, управлінню проєктами.
- Активна участь у програмах транскордонного співробітництва зі Словаччиною та Угорщиною (ENI CBC та наступні програми).
- Налагодження системного діалогу з обласною та районною владою щодо включення об'єктів громади до обласних програм.
- Залучення міжнародних консультантів та грантових менеджерів для підготовки проєктних заявок.

- Використання механізмів партиципаторного бюджету для залучення мешканців до вирішення локальних інфраструктурних проблем.

Очікувані результати

Системний розвиток інфраструктури Тур'є-Реметівської територіальної громади дасть можливість досягти таких стратегічних результатів:

1. **Підвищення якості життя** населення усіх 17 населених пунктів через забезпечення базовими послугами (якісна питна вода, дороги з твердим покриттям, стабільний зв'язок та Інтернет, сучасна медицина та освіта).
2. **Зменшення міграційного відтоку** населення, зокрема молоді, завдяки створенню комфортних умов проживання, появі нових робочих місць у сфері відновлюваної енергетики, туризму та сервісу, можливості дистанційної роботи.
3. **Кратне збільшення доходів бюджету** за рахунок надходжень від ВЕС «Полонина Руна» (~50 млн грн/рік) та зростання податкової бази від розвитку підприємництва, туризму, сфери послуг.
4. **Суттєве підвищення туристичної привабливості:** покращення доступності курорту Лумшори (капремонт дороги 11,34 км), розвиток нових маршрутів, створення сучасної інфраструктури гостинності.
5. **Зміцнення енергетичної стійкості** та безпеки громади в умовах воєнних ризиків за рахунок децентралізованої генерації (ВЕС 156 МВт, ~480 ГВт·год/рік).
6. **Покращення екологічної ситуації** через впровадження очисних споруд, упорядкування системи поводження з відходами, ліквідацію стихійних звалищ та розвиток зеленої енергетики.
7. **Підвищення безпеки населення** через берегоукріплення, протипаводковий захист, покращення стану доріг та мостів, впровадження систем раннього попередження.
8. **Інтеграція громади в європейський простір** через участь у програмах транскордонного співробітництва, дотримання стандартів сталого розвитку та досвід реалізації масштабного інвестиційного проєкту зеленої енергетики.

Тур'є-Реметівська громада має унікальну можливість поєднати традиційні переваги гірської території (природні ресурси, рекреаційний потенціал, культурна спадщина, прикордонне розташування) з інноваційними рішеннями (вітроенергетика, цифровізація, телемедицина), створивши модель сталого розвитку гірської громади Закарпаття, що демонструє приклад для всієї держави відповідального поєднання бізнесу та інтересів громади.

2.3. МІСТОБУДІВНА ДОКУМЕНТАЦІЯ

Тур'є-Реметівська територіальна громада включає 17 населених пунктів а саме села: Тур'ї Ремети, Турички, Вільшинки, Завбуч, Лумшори, Маюрки, Мокра, Полянська Гута, Порошково, Раково, Свалявка, Туриця, Тур'я Пасіка, Тур'я Поляна, Тур'я-Бистра, Липовець, Лікіцари.

Загальний стан наявної містобудівної документації населених пунктів громади відображений у таблиці 2.3.1.

Таблиця 2.3.1

Загальні показники наявної містобудівної документації населених пунктів
Тур'є-Реметівської громади

Показник	Значення
Загальна кількість населених пунктів	17
Кількість актуальних Генеральних планів (після 2013 р.)	2 (12%)
Кількість пролонгованих радянських ГП	13 (76%)
Населені пункти без містобудівної документації	2 (12%)
Загальна кількість розроблених ДПТ	26

Більшість населених пунктів громади (76%) базуються на проектах планування та забудови радянського періоду (1967–1982 рр.), термін дії яких було продовжено рішеннями сільських рад у 2013 році (таблиця 2.3.2).

Таблиця 2.3.2.

Стан генеральних планів Тур'є-Реметівської територіальної громади

Статус	Кількість	Населені пункти
Актуальний ГП (новий)	2	Тур'ї Ремети, Турички
Пролонгований (радянський)	13	Вільшинки, Завбуч, Лумшори, Маюрки, Мокра, Полянська Гута, Порошково, Раково, Свалявка, Туриця, Тур'я Пасіка, Тур'я Поляна, Тур'я-Бистра
Відсутній / Прогалини	2	Липовець, Лікіцари

У громаді зафіксовано 26 детальних планів території (ДПТ). Розподіл активності по населених пунктах наведений у таблиці 2.3.3

Таблиця 2.3.3

Аналіз Детальних планів території (ДПТ)

Населений пункт	Кількість ДПТ
Порошково	7
Лумшори	3
Тур'я Поляна	2
Тур'я Пасіка	2
Тур'ї Ремети	1
Інші	11

У результаті проведеного аналізу наявної містобудівної документації на території Тур'є-Реметівської територіальної громади можна зробити висновки про виявлені прогалини та ризики:

- *втрата документації*: для сіл Свалявка та Завбуч радянські Генеральні плани відсутні у фізичних архівах;
- *відсутність будьякої документації*: села Липовець та Лікіцари не мають жодної документації, що зупиняє їх розвиток;
- *застарілість даних*: Радянські плани 70-х років не враховують сучасні екологічні вимоги та межі власності;

Загальний ризик: 15 з 17 населених пунктів не мають актуальних (сучасних) генпланів. Відповідно до ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності», пріоритетним завданням у даній ситуації є розроблення Комплексного плану просторового розвитку (КППР) всієї громади.

Рекомендації:

- розпочати підготовку до розроблення Комплексного плану просторового розвитку (КППР) громади;
- провести інвентаризацію та оцифрування наявних радянських ГП;
- замовити розроблення містобудівної документації для сіл Липовець та Лікіцари, як найбільш критичної зони;
- надіслати запити до архівних установ для пошуку ГП сіл Свалявка та Завбуч.

2.4. ІНФОРМАЦІЯ ЩОДО ВІДПОВІДНОСТІ РЕГІОНАЛЬНІЙ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ

Базовим документом просторового планування регіону є Схема планування території Закарпатської області розроблена ДП «Український державний науково-дослідний інститут проектування міст «ДІПРОМІСТО» імені Ю.М. Білоконя» та затверджена рішенням сесії Закарпатської обласної ради від 17.05.2013 №731. Схема розроблена на розрахунковий період до 2031 року) зі змінами від 2020 року. У цій схемі здійснено функціональне зонування територій області.

**Рисунок 2.4.1. Тур'є-Реметівська ТГ на Схемі планування території Закарпатської області
Проектний план¹**

Відповідно до Схеми планування території Закарпатської області Проектного плану (рис. 2.4.1). на території громади передбачено розвиток таких функціональних зон як:

- території рекреаційного-туристичного спрямування. Зона охоплює території Тур'я Полянського, Тур'я Бистрицького, Порошківського, Тур'я Пасіцького, Турицького старостинських округів із центром у с. Тур'я Поляна;
- території гірсько-рекреаційних комплексів. Зона охоплює території Турицького старостинського округу з центром у с. Лікіцари;
- території переважно лісогосподарського використання (значна частина території громади).

Тобто, економічне зростання Тур'є-Реметівської ТГ в перспективі визначатиметься рівнем розвитку рекреаційного-туристичного та гірсько-рекреаційного потенціалів, лісового господарства.

У відповідності до креслення Схеми планування території Закарпатської області Схеми електропостачання (рис. 2.4.2) у межах громади відбувається активний розвиток вітрової енергетики

¹ http://zakarpatooblarch.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/130517_731-01.pdf

Рисунок 2. 4.2. Тур'є-Реметівська ТГ на Схемі планування території Закарпатської області
Схема енергетики.

Більшість стратегічних та оперативних цілей Стратегії розвитку Закарпатської області до 2027 р. охоплює завдання, вирішення яких безпосередньо пов'язане з розв'язанням наявних проблем соціально-економічного розвитку Тур'є-Реметівської територіальної громади.

Зокрема, це стосується таких оперативних цілей, як: 1.1. Забезпечення рівного доступу та підвищення якості дошкільної, загальної середньої освіти та конкурентоспроможності професійно-технічної освіти; 1.2. Забезпечення культурно-мистецького розвитку і збільшення доступу до послуг у сфері культури для мешканців сільських та гірських територій; 1.3. Збереження

регіональних об'єктів і територій історико-культурної спадщини; 1.5. Забезпечення рівного доступу та підвищення якості медичних послуг; 1.7. Зміцнення громадянського суспільства, соціальної сфери та соціальної включеності; 2.1. Розвиток малого і середнього підприємництва; 2.2. Розвиток туристичної та оздоровчої сфери; 2.3. Підвищення конкурентоспроможності ключових секторів регіональної економіки; 2.4. Розвиток мереж транспортного сполучення та просторової інфраструктури; 3.3. Розвиток людських ресурсів у галузях смарт-спеціалізації регіону; 4.1. Збереження та відтворення біологічного і ландшафтного різноманіття, природних комплексів, водних, земельних та лісових ресурсів, розширення регіональної екологічної мережі; 4.2. Покращення якості навколишнього середовища на природних і урбанізованих територіях регіону; 4.3. Розвиток і вдосконалення систем та засобів захисту територій від природних лих і техногенних катастроф та глобальних змін клімату; 4.4. Актуалізація, уточнення і впровадження чинної Стратегії поводження з відходами у Закарпатській області, розробленої і схваленої на 15-річний період; 4.5. Впровадження екологічної і природоохоронної складових в розробку і оновлення

містобудівної документації; 5.1. Вирівнювання диспропорцій розвитку гірських, передгірних і низинних територій; 5.2. Підтримка економічної активності на сільських територіях; 5.3. Підтримка формування ефективного і спроможного місцевого самоврядування та органів державної влади на основі нового адміністративно-територіального устрою області; 5.4. Забезпечення пріоритетного публічного інвестування у розвиток територій і громад сільських та гірських районів на всіх рівнях врядування.

У 2026 р. процес планування розвитку Тур'є-Реметівської громади здійснюється через реалізацію місцевих цільових програм, спрямованих на вирішення її першочергових соціально-економічних проблем та Програми соціально-економічного розвитку Тур'є-Реметівської сільської ради на 2026 рік. Більшість із них пов'язані з медичною та соціальною сферами, вирішенням безпекових питань, покращенням благоустрою території громади та модернізацією наявної інфраструктури, покращення матеріально-технічного забезпечення військових частин та територіальної оборони та ін.

Висновки.

1. Відповідно до Схеми планування території Закарпатської області на території Тур'є-Реметівської ТГ передбачено розвиток таких функціональних зон як: території рекреаційного-туристичного спрямування, території гірсько-рекреаційних комплексів, території переважно лісогосподарського використання, території вітрової енергетики.

Це обумовлено природо-ресурсним потенціалом громади, економіко-географічним розташуванням, екологічним станом громади тощо. Водночас це мусить бути враховано Тур'є-Реметівською сільською радою при прийнятті рішень, щодо використання земельного фонду громади, профілю залучення інвесторів, формування місцевих цільових програм економічного спрямування, а також при розробленні просторового плану Тур'є-Реметівської сільської територіальної громади.

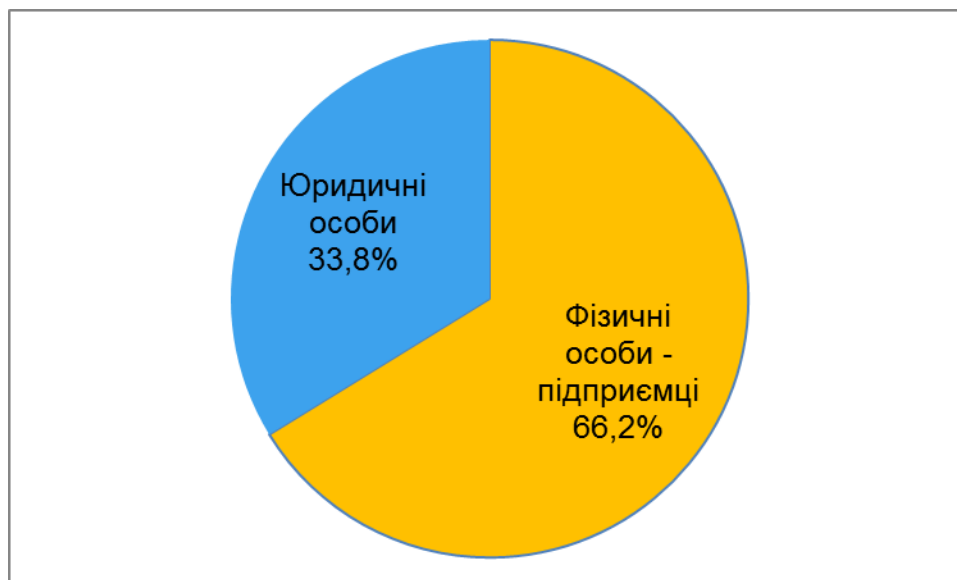
2. Процес планування розвитку Тур'є-Реметівської ТГ здійснюється через прийняття місцевих цільових програм. Стан використання коштів бюджету Тур'є-Реметівської громади на фінансування програм свідчить про переважання соціального скерування видатків (фінансування потреб ВПО, медичних послуг та спортивного розвитку), а також фінансування заходів першочергового характеру сфер ЖКГ, попередження надзвичайних ситуацій, забезпечення пожежної та техногенної безпеки та зміцнення безпеки, що особливо актуально в умовах воєнного стану.

3. Більшість стратегічних та оперативних цілей Стратегії розвитку Закарпатської області до 2027 р. охоплюють завдання, вирішення яких безпосередньо пов'язане з розв'язанням наявних проблем соціально-економічного розвитку Тур'є-Реметівської територіальної громади. Громада має потребу у розробці і реалізації місцевих програм, спрямованих на стимулювання місцевого економічного розвитку та підтримку підприємницьких ініціатив мешканцями.

2.5. ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Станом на початок 2026 року у Тур'є-Реметівській сільській територіальній громаді зареєстровано та є платниками податків до місцевого бюджету 592 суб'єкти господарювання. З них 66,2% (392 од.) є фізичними особами - суб'єктами підприємницької діяльності, та 33,8% (200 од.) – юридичними особами (рис. 2.5.1). Порівняно з довоєнним показником (376 суб'єктів станом на 01.01.2022), загальна кількість суб'єктів господарювання зросла на 216 одиниць, або на 57,4%. Особливо суттєвим було зростання кількості ФОП — на 83,2% (з 214 до 392 одиниць). Кількість юридичних осіб також збільшилась на 38 одиниць (23,5%).

Рис. 2.5.1. Структура суб'єктів підприємництва Тур'є-Реметівської сільської територіальної громади станом на 01.01.2026 р.

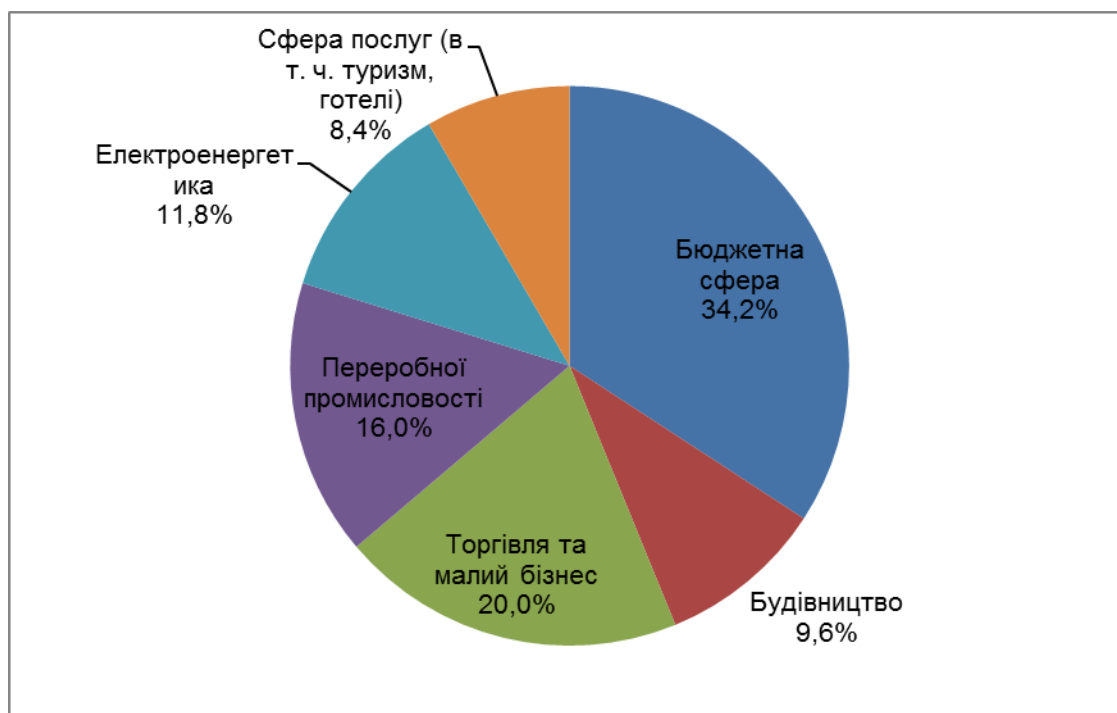
Найбільша кількість суб'єктів господарювання зосереджена у Тур'їх Реметах та Порошкові (26,9% та 24,0% від загальної кількості відповідно), а найменша – у Вільшинках та Туриці (3,4% та 6,1% відповідно). Щодо фізичних осіб-підприємців, то тут лідирує Порошково (25,0% від загальної кількості ФОП), випереджаючи Тур'ї Ремети (24,0%). Також найбільша кількість юридичних осіб знаходиться у Тур'їх Реметах та Порошкові (32,5% та 22,0% від загальної кількості відповідно), а найменша – у Вільшинках та Туриці (3,5% та 4,0%). Така тенденція пов'язана з меншою чисельністю населення цих сіл та їх віддаленістю від адміністративного центру громади, де підприємницька активність є значно нижчою.

У 2022–2025 роках на території громади розпочали діяльність два нових підприємства: ТОВ «Вітропарки України» та ТОВ «Френдлі Композит», що розширило базу платників податків у громаді.

Для аналізу галузевого розподілу економіки Тур'є-Реметівської громади здійснено структурування суб'єктів господарської діяльності за видами економічної діяльності в розрізі надходжень до бюджету у 2025 році.

В структурі надходжень до бюджету за видами економічної діяльності провідне місце займає бюджетна сфера – 34,2% усіх надходжень. Торгівля та малий бізнес формують 20,0% надходжень, переробна промисловість – 16,0%. Важливою новою галуззю для громади стала відновлювана електроенергетика – 11,8% надходжень, що пов'язано з активним розвитком

вітроенергетики на території громади. Будівництво формує 9,6%, сфера послуг (включаючи туризм та готелі) – 8,4% надходжень (рис. 2.5.2).

Рис. 2.5.2. Галузева структура надходжень до бюджету Тур'є-Реметівської ТГ у 2025 р.

Аналізуючи найбільших платників податків до бюджету громади, слід відзначити такі підприємства, як ТОВ «ДСМ Менеджмент», ТОВ «Валкері Індастріс», ТОВ «Френдлі Композит», ТОВ «УК Вітропарки України», ТОВ «Зелена Технологія», ТОВ «Вітряний парк Турянський» та ТОВ «Грін Інжиніринг Солюшн».

На даному етапі перспективними для Тур'є-Реметівської громади є такі напрямки розвитку економіки:

- розвиток відновлюваної енергетики, зокрема вітроенергетики, що вже стала однією з ключових галузей на основі діючих підприємств;
- переробна промисловість та агропромисловий комплекс з використанням природного потенціалу гірської місцевості;
- туризм і рекреація як перспективний напрям з огляду на природні та культурні ресурси громади;
- підтримка малого та середнього бізнесу та стимулювання підприємницької ініціативи у менш населених пунктах громади.

Агропромисловий потенціал громади. Площа сільськогосподарських угідь громади становить 10 590 га, з яких 2 740 га – рілля та 73,5 га – багаторічні насадження. Ліси займають понад 27 тис. га. Специфікою аграрного виробництва громади є його гірський характер: переважна більшість сільськогосподарської діяльності ведеться особистими селянськими господарствами у вигляді присадибного господарства.

З огляду на природні умови гірської місцевості, перспективними напрямками агропромислового розвитку громади є тепличне господарство, бджільництво та розвиток

медового кластеру, вівчарство, а також збір, заморожування та переробка дикорослих ягід і грибів.

Туристично-рекреаційний потенціал. Тур'є-Реметівська громада має значний туристично-рекреаційний потенціал, що є однією з її ключових конкурентних переваг. На території громади зосереджено кілька об'єктів природно-заповідного фонду та пам'яток, що формують привабливий туристичний продукт:

- Орнітологічний державний заказник «Соколові скелі» у басейні р. Шипот (с. Тур'я Поляна, площа 606 га);
- Зоологічний заказник «Шипіт» у лісовому масиві в басейні р. Звур (с. Тур'я Поляна, площа 2 163 га);
- Державний гідрологічний пам'ятник – водоспад «Шипот» на потоці Воеводин (с. Тур'я Поляна);
- Водоспади у с. Лумшори та мінеральні джерела, що мають потенціал для розвитку бальнеологічного туризму;
- Державне заповідне урочище «Розтоки» з насадженнями Дугласової ялиці (с. Тур'ї Ремети, площа 430 га);
- Унікальна дерев'яна церква св. Василя Великого XVII ст. у с. Лікіцари – об'єкт культурної спадщини, що приваблює туристів та паломників.

Громада розташована у Турянській долині за 33 км від Ужгорода та в 11 км від автотраси Н-13, що забезпечує відносно зручну транспортну доступність для туристів.

Водночас туристична галузь громади потребує системного розвитку інфраструктури: облаштування місць відпочинку, знакування та розробки нових маршрутів, створення інтерактивної туристичної карти, популяризації сільського зеленого туризму та підтримки народних промислів – вишивки, ткацтва, плетіння. Перспективним є також розвиток гастрономічного туризму на основі місцевих продуктів: меду, дикорослих ягід, грибів та традиційних страв Турянської долини.

Підприємницьке середовище. Кількість ФОП на 10 тис. населення у Тур'є-Реметівській громаді станом на початок 2026 року становить 240,9 осіб, а юридичних осіб – 122,9 осіб. Попри позитивну динаміку у порівнянні з довоєнним рівнем, ці показники відображають специфіку гірської громади з переважно присадибним господарством та обмеженою промисловою базою. Мала кількість підприємств, які здійснюють господарську діяльність на території громади, є однією з визначених слабких сторін її розвитку, подолання якої потребує цілеспрямованих зусиль органів місцевого самоврядування.

Майже половина всіх ФОП (49,0%) зосереджені у двох найбільших населених пунктах – Тур'їх Реметах та Порошкові. Це вказує на потребу у стимулюванні підприємницької ініціативи у менш населених селах – насамперед у Вільшинках, Туриці та Туричках.

Підприємницька активність громади залежить від податкового навантаження. В компетенції ОМС регулювати такі місцеві податки як єдиний податок, податок на нерухоме

майно, земельний податок, транспортний податок, туристичний збір, встановлення розмірів орендної плати.

В цілому у громаді створене сприятливе податкове середовище для бізнесу та місцевих мешканців. Водночас вплив органів місцевого самоврядування на податкове середовище громади не можна вважати визначальним. Можливості регулювання ставок місцевих податків і зборів залишається достатньо незначними. Як свідчить загальна практика, значно важливішим для підприємців є налагодження діалогу з представниками органів місцевого самоврядування та представництв державних органів, з якими працюють підприємці, а також створення сприятливих умов для їх функціонування в громаді.

Загалом в країні малий та середній бізнес важче, ніж великий справлявся з проблемами, які виникли під час війни. Водночас податкові надходження громади зросли у 2025 р. на 24,8% порівняно з 2024 р. і склали 70,3 млн грн. Найбільшою проблемою для підприємств в умовах воєнного стану стала нестача обігових коштів, падіння купівельної спроможності населення, порушення логістичних поставок продукції.

Інвестиційний потенціал громади. Тур'є-Реметівська сільська громада має значний інвестиційний потенціал, зумовлений насамперед природними умовами карпатського регіону. Основними перевагами громади є: сприятливі природні умови для розвитку відновлюваної (зокрема вітрової) енергетики, значний туристично-рекреаційний потенціал, наявність мінеральних ресурсів та трудових ресурсів.

На території громади є вільна земельна ділянка площею 0,3872 га у с. Туриця, призначена для розміщення підприємств переробної, машинобудівної та іншої промисловості, яка може бути запропонована потенційним інвесторам. Інвентаризація промислових майданчиків і вільних ділянок, забезпечення відкритості інформації про них для бізнесу, а також розробка інвестиційного паспорту громади є необхідними кроками для системного залучення інвестицій.

Підтвердженням інвестиційної привабливості громади є залучення нових підприємств галузі відновлюваної енергетики та початок роботи ТОВ «Френдлі Композит» у 2022–2025 роках. Ці підприємства засвідчили готовність бізнесу інвестувати у розвиток виробництва на території громади. Водночас громада наразі не має затвердженого інвестиційного паспорту, що зумовлює необхідність його розробки для залучення нових інвестиційних проєктів з метою диверсифікації місцевої економіки.

Висновки

1. У структурі надходжень до бюджету громади провідне місце займає бюджетна сфера (34,2%), що є типовим для сільських громад без значної промислової бази. Серед ринкових секторів економіки лідирують торгівля та малий бізнес (20,0%) і переробна промисловість (16,0%). Помітною тенденцією є зростання частки відновлюваної електроенергетики (11,8%), що відображає активний розвиток вітроенергетики на території громади. Економіка громади має потенціал для диверсифікації за рахунок розвитку туризму, агропереробки та залучення нових виробничих підприємств.

2. З початку повномасштабного вторгнення (2022–2026 рр.) загальна кількість суб'єктів господарювання у громаді зросла на 57,4% – з 376 до 592 одиниць. Особливо динамічно збільшувалась кількість ФОП (з 214 до 392 одиниць, або на 83,2%), що свідчить про зростання самозайнятості та підприємницької ініціативи мешканців в умовах воєнного часу.

3. Кількість ФОП на 10 тис. населення (240,9 од.) та юридичних осіб (122,9 од.) відображає специфіку гірської громади з обмеженою підприємницькою базою. Мала кількість підприємств, що здійснюють господарську діяльність у громаді, є однією зі слабких сторін її розвитку. Існує суттєва диспропорція у концентрації підприємництва: майже 51% суб'єктів господарювання зосереджено у Тур'їх Реметах та Порошкові, тоді як у малих селах підприємницька активність значно нижча.

4. Громада має значний агропромисловий потенціал, реалізація якого потребує залучення інвестицій у тепличне господарство, бджільництво, вівчарство та переробку дикорослих ягід і грибів. Природні ресурси (мінеральні води Лумшор і Туричок, родовище андезит-дацитів у Тур'ї Пасіці) створюють додаткові можливості для економічного розвитку.

5. Туристично-рекреаційний потенціал громади (водоспад Шипот, заказники, мінеральні джерела, дерев'яна церква XVII ст. у Лікіцарах) є важливим чинником розвитку місцевої економіки. Громада потребує системного розвитку туристичної інфраструктури, знакування маршрутів та промоції туристичного продукту.

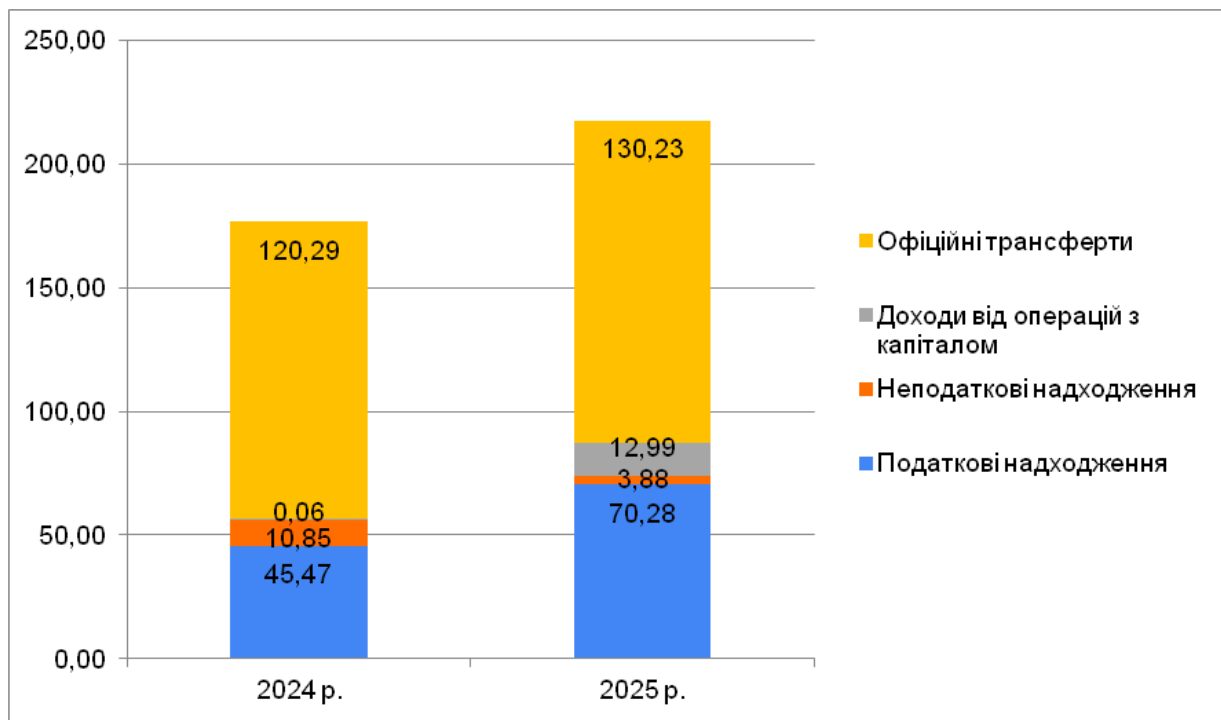
6. Тур'є-Реметівська громада має реальний інвестиційний потенціал, підтверджений залученням нових підприємств в останні роки. Наявність природних ресурсів створює додаткові можливості для залучення інвесторів. Водночас громада потребує розробки інвестиційного паспорту для системного залучення нових інвестиційних проєктів та диверсифікації місцевої економіки.

2.6. ФІНАНСОВИЙ СТАН ТА БЮДЖЕТ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Доходи

Бюджет Тур'є-Реметівської СТГ формується відповідно до Бюджетного та Податкового кодексів України. У 2025 р. доходи бюджету Тур'є-Реметівської громади становили 217,378 млн грн (на 23% більше, ніж у 2024 році), видатки – 212,288 млн грн (на 22% більше, ніж у попередньому році). У 2024-2025 рр. бюджет Тур'є-Реметівської сільської територіальної громади був профіцитний на 2,68 млн грн та 5,069 млн грн відповідно.

За інформацією Державного веб-порталу бюджету для громадян у 2025 р. податкові надходження склали 32,33% усіх доходів бюджету Тур'є-Реметівської громади (рис. 2.6.1). Питома вага офіційних трансфертів у 2025 році склала 59,91% усіх доходів бюджету громади. У 2024 році вона становила 68,09% усіх доходів бюджету громади. Така зміна структури доходів бюджету громади була зумовлена значним збільшенням податкових надходжень за аналізований період – на 54,56%. Доходи від операцій з капіталом також значно зросли – з 0,06 млн грн у 2024 році до 12,99 млн грн у 2025 році. Натомість неподаткові надходження зменшились на 64,25%.

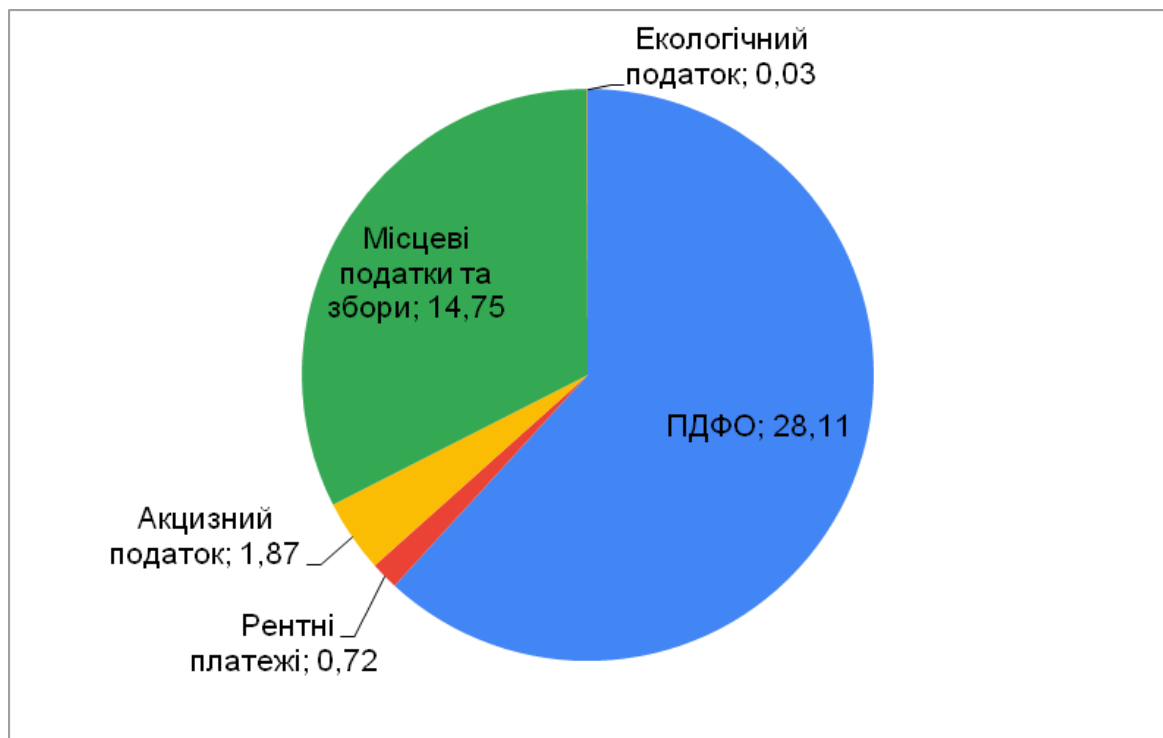

Рис. 2.6.1. Динаміка доходів бюджету Тур'є-Реметівської територіальної громади за 2024–2025 рр, млн грн²

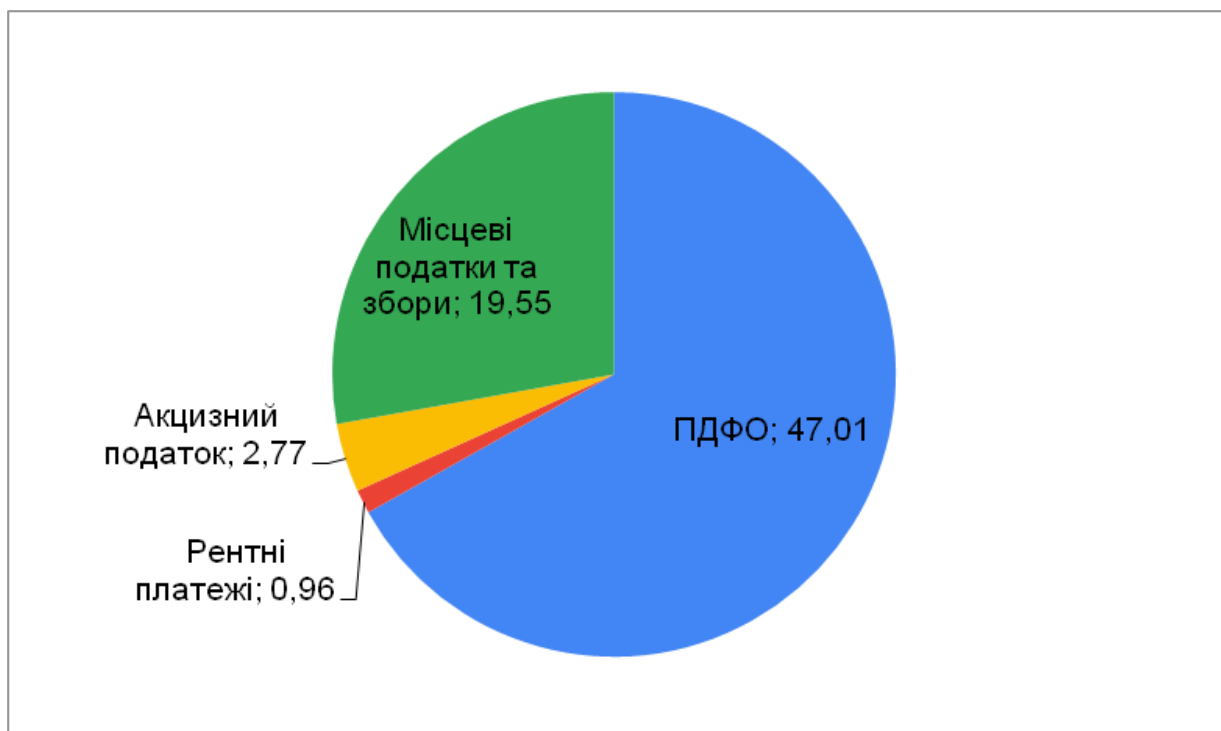
Податкові надходження. Дві третіх (66,9%) усіх податкових надходжень бюджету Тур'є-Реметівської ТГ у 2025 році забезпечив податок з доходів фізичних осіб (в частині, яка скеровується до місцевого бюджету відповідно до Бюджетного кодексу України). Для бюджету Тур'є-Реметівської СТГ вагоме значення мають доходи від місцевих податків і зборів. У Тур'є-Реметівській громаді справляють наступні місцеві податки: податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; земельний податок; туристичний збір; єдиний податок. ОМС у межах своєї компетенції встановили ставки та пільги щодо сплати місцевих податків.

Оподаткування місцевими податками у Тур'є-Реметівській громаді можна вважати задовільним для ведення бізнесу та адекватним для місцевих жителів, з огляду на величину ставок місцевих податків. Як і більшість громад Тур'є-Реметівська СТГ встановила максимальні ставки єдиного податку. Ставки податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, знаходяться на низькому рівні законодавчо встановленого діапазону для юридичних осіб та фізичних осіб. Водночас у громаді встановлено максимальний рівень ставок земельного податку. Ставки туристичного збору у Тур'є-Реметівській громаді для внутрішнього туризму встановлені на верхній межі 0,5% від розміру мінімальної заробітної плати, а для в'їзного туризму ставка становить 2% (при граничній межі 5%).

² <https://openbudget.gov.ua/local-budget/0755700000/info/indicators>

Рис. 2.6.2 Структура податкових надходжень бюджету Тур'є-Реметівської територіальної громади, 2024 р., млн грн³

Рис. 2.6.3 Структура податкових надходжень бюджету Тур'є-Реметівської територіальної громади, 2025 р., млн грн⁴

У 2025 році відбулося зростання податкових надходжень до місцевого бюджету на 24,811 млн грн. Зростання було забезпечене ростом доходів від сплати ПДФО

³ <https://openbudget.gov.ua/local-budget/0755700000/info/indicators>

⁴ <https://openbudget.gov.ua/local-budget/0755700000/info/indicators>

(+18,901 млн грн), місцевих податків (+4,803 млн грн), акцизного податку (+0,902 млн грн) (табл. 2.6.1).

Таблиця 2.6.1

Бюджетоутворюючі податкові надходження Тур'є-Реметівської громади⁵

	2024		2025		Динаміка 2025 до 2024 рр, млн грн
	млн грн	% у заг. обсязі ПН	млн грн	% у заг. обсязі ПН	
Податкові надходження (ПН), всього	45,473	100,00	70,285	100,00	24,811
ПДФО	28,109	61,81	47,010	66,89	18,901
Акцизний податок	1,872	4,12	2,773	3,95	0,902
Рентні платежі	0,718	1,58	0,961	1,37	0,243
Податки на майно	5,080	11,17	7,821	11,13	2,741
Єдиний податок	9,082	19,97	11,235	15,99	2,154
Туристичний збір	0,587	1,29	0,496	0,71	-0,091
Інші	0,026	0,06	-0,012	-0,02	-0,038

Офіційні трансферти. До місцевого бюджету Тур'є-Реметівської громади у 2025 році надійшло офіційних трансфертів 130,225 млн грн, що на 9,94 млн грн більше, ніж у попередньому році. Основну частку офіційних трансфертів в обох роках становила освітня субвенція з державного бюджету: у 2024 році – 70,5% (84,83 млн грн), у 2025 році – 66,6% (86,79 млн грн). Попри незначне зниження питомої ваги, абсолютний обсяг освітньої субвенції збільшився на 1,97 млн грн.

Другою за обсягом складовою є базова дотація, частка якої зросла з 22,1% у 2024 році (26,55 млн грн) до 24,1% у 2025 році (31,36 млн грн).

У 2024 році громада отримувала субвенції на харчування учнів початкових класів (3,95 млн грн). Натомість у 2025 році з'явилися дві нові цільові освітні субвенції: на здійснення доплат педагогічним працівникам ЗЗСО (7,76 млн грн) та «Нова українська школа» (1,26 млн грн).

Субвенції з місцевих бюджетів іншим місцевим бюджетам скоротились майже вдвічі — з 3,67 млн грн у 2024 році до 1,53 млн грн у 2025 році. Дотації з місцевих бюджетів іншим місцевим бюджетам залишились практично незмінними (1,29 та 1,36 млн грн відповідно).

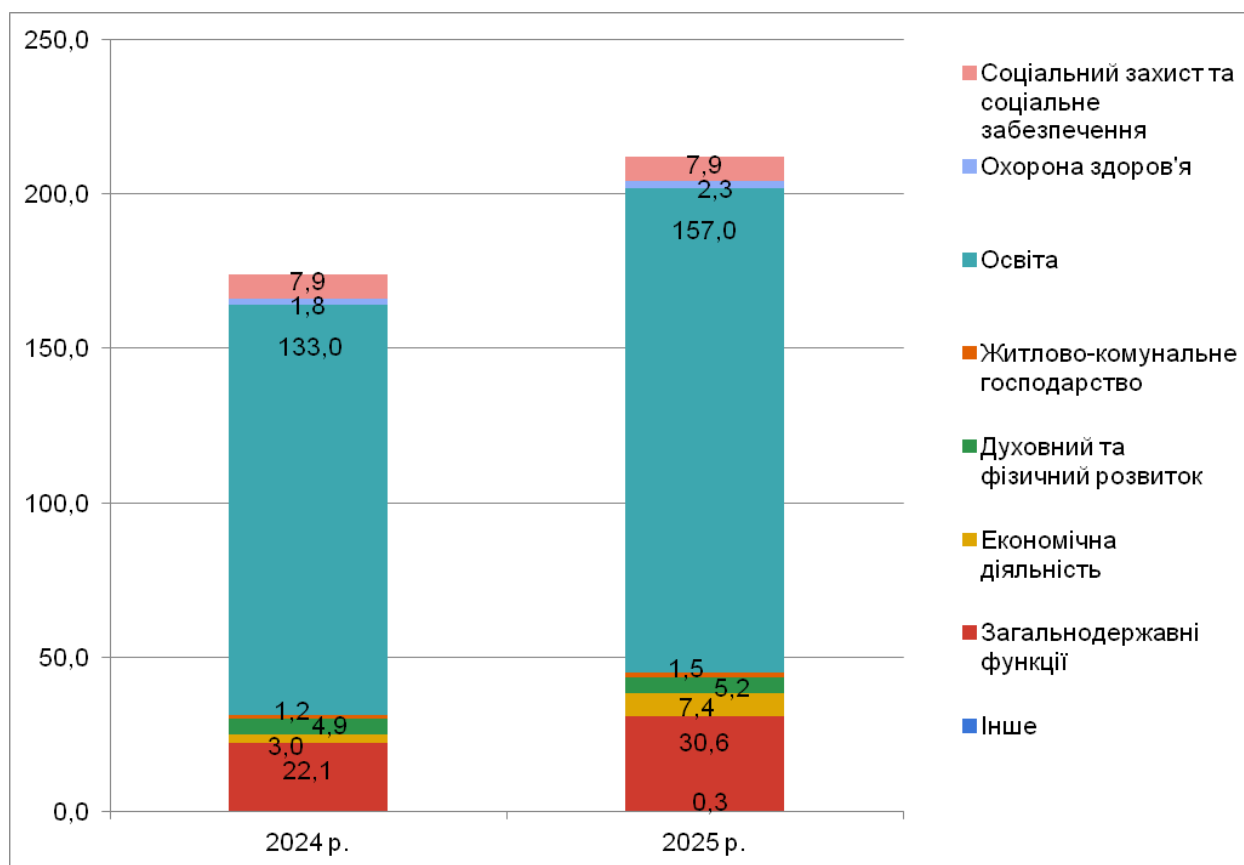
Видатки

У 2024 році видатки місцевого бюджету Тур'є-Реметівської громади становили 173,9 млн грн, а у 2025 році зросли на 38,3 млн грн (на 22,0%) і склали 212,3 млн грн.

⁵ <https://openbudget.gov.ua/local-budget/0755700000/info/indicators>

Найбільша частка в структурі видатків бюджету громади в обох роках припадала на фінансування освіти: 76,5% усіх видатків у 2024 році та 74,0% — у 2025 році. В абсолютному вираженні видатки на освіту зросли на 24,0 млн грн (рис. 2.6.4).

Рис. 2.6.4 Динаміка видатків бюджету Тур'є-Реметівської сільської територіальної громади, 2024-2025 роки, млн грн⁶

Видатки на загальнодержавні функції збільшились з 22,1 млн грн у 2024 році до 30,6 млн грн у 2025 році (зростання на 8,6 млн грн, або на 38,7%). Суттєво зросли також видатки на економічну діяльність — більш ніж удвічі (з 3,0 до 7,4 млн грн). Видатки на охорону здоров'я збільшились з 1,8 до 2,3 млн грн, на духовний та фізичний розвиток — з 4,9 до 5,2 млн грн, на житлово-комунальне господарство — з 1,2 до 1,5 млн грн.

Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення у 2025 році залишились практично на рівні 2024 року — 7,9 млн грн.

У складі видатків на освіту у 2025 році 74% становили видатки на загальну середню освіту, 10% - на дошкільну освіту, 2% – на позашкільну освіту і 14% – на інші заклади і заходи у сфері освіти (рис. 2.6.5).

⁶ <https://openbudget.gov.ua/local-budget/0755700000/info/indicators>

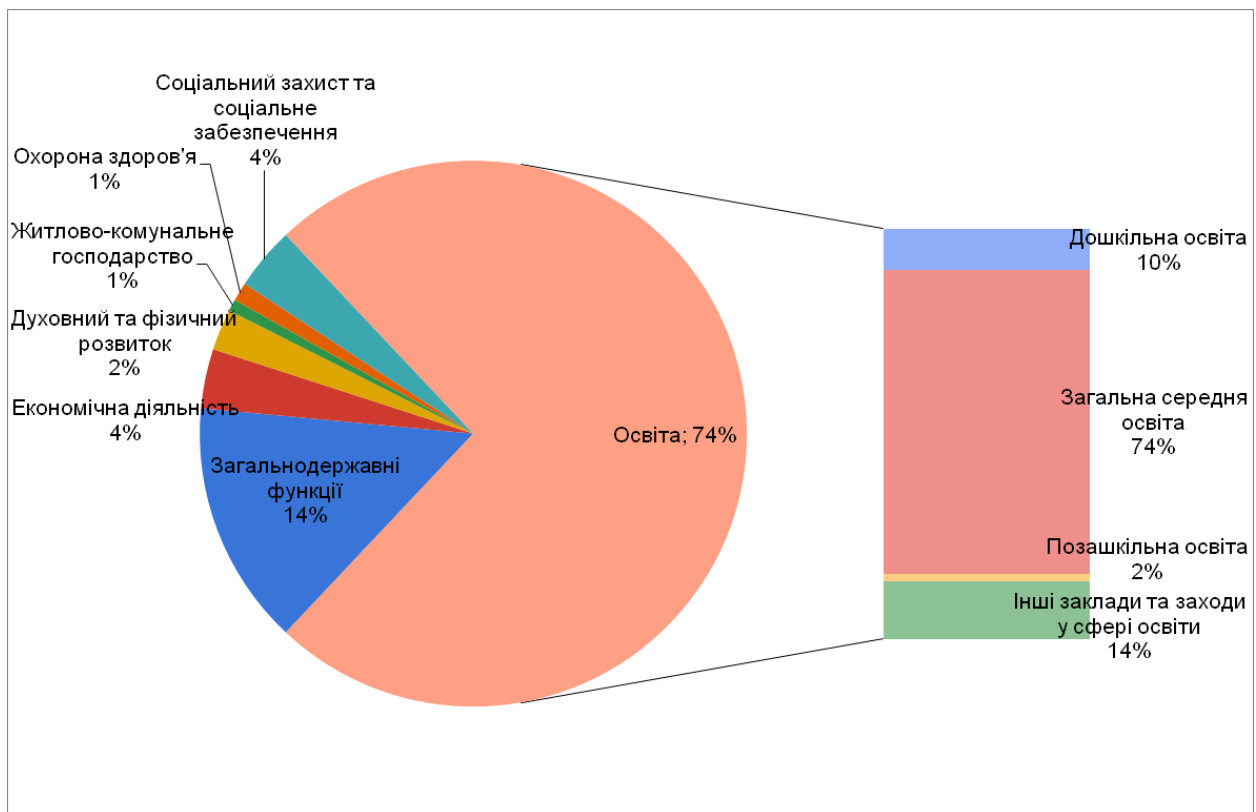

Рис. 2.6.5 Структура видатків місцевого бюджету Тур'є-Реметівської СТГ у 2025 році⁷

Висновки

1. У 2024–2025 рр. бюджет Тур'є-Реметівської територіальної громади був профіцитний на 2,68 млн грн та 5,07 млн грн відповідно. Загалом податкові надходження склали 32,33% усіх доходів бюджету громади у 2025 році. Питома вага офіційних трансфертів у 2025 році зменшилась до 59,91% усіх доходів бюджету громади (у 2024 році вона становила 68,09%). Така зміна структури доходів була зумовлена значним збільшенням податкових надходжень – на 54,56% – та суттєвим зростанням доходів від операцій з капіталом.

2. У 2025 році відбулося зростання податкових надходжень до місцевого бюджету на 24,811 млн грн, за рахунок збільшення доходів від сплати ПДФО (+18,901 млн грн), місцевих податків та акцизного податку. Дві третіх усіх податкових надходжень місцевого бюджету забезпечив податок з доходів фізичних осіб.

3. У 2025 році видатки місцевого бюджету Тур'є-Реметівської громади зросли на 22,0% і становили 212,3 млн грн. В структурі видатків місцевого бюджету громади переважають видатки на освіту, частка яких склала 74,0% усіх видатків. У 2025 році суттєво зросли видатки на економічну діяльність (більш ніж удвічі) та загальнодержавні функції (на 38,7%). Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення залишились на рівні попереднього року.

⁷ <https://openbudget.gov.ua/local-budget/0755700000/info/indicators>

4. За підсумками 9 місяців 2025 року⁸ Тур'є-Реметівська СТГ віднесена до громад із низьким рівнем фінансової спроможності у рейтингу територіальних громад Закарпатської області (Міністерство фінансів України). Це підтверджується і структурою річного бюджету громади: значна частина доходів формується за рахунок офіційних трансфертів, а частка власних податкових надходжень залишається відносно невисокою. Зазначена ситуація свідчить про необхідність подальшого нарощування власної доходної бази громади — насамперед через розвиток підприємницької активності, залучення інвестицій та участь у грантових програмах міжнародної технічної допомоги.

2.7. СИСТЕМА ОРГАНІВ ВЛАДИ

Структура органу місцевого самоврядування та виконавчого комітету

Місцеве самоврядування Тур'є-Реметівської територіальної громади здійснюється Тур'є-Реметівською сільською радою у складі Голови ради та 26 депутатів сільської ради.

У сільській раді діють постійні комісії:

- Постійна комісія з питань прав людини, законності, депутатської діяльності, етики та регламенту;
- Постійна комісія з питань фінансів, бюджету, планування соціально-економічного розвитку, інвестицій та міжнародного співробітництва;
- Постійна комісія з питань земельних відносин, природокористування, планування території, будівництва, архітектури, охорони пам'яток, історичного середовища та благоустрою;
- Постійна комісія з питань комунальної власності, житлово-комунального господарства, енергозбереження та транспорту;
- Постійна комісія з гуманітарних питань.

У структурі сільської ради функціонують 12 структурних підрозділів: 4 самостійні підрозділи зі статусом юридичної особи (фінансовий відділ, відділ освіти, культури, молоді та спорту, відділ соціального захисту населення та охорони здоров'я, служба у справах дітей) та 8 відділів апарату без статусу юридичної особи. Загальна штатна чисельність апарату складає 85 осіб.

До складу виконавчого комітету Тур'є-Реметівської сільської ради входять 18 осіб, у тому числі керівництво ради, старости громади та представники підприємств і установ. Виконавчий комітет керується в своїй роботі Регламентом, затвердженим рішенням сесії сільської ради. Детальна інформація щодо діяльності сільського голови, депутатського корпусу та виконавчого комітету розміщена на офіційному сайті сільської ради <https://t-remeta.gov.ua/>.

Рішенням сесії Тур'є-Реметівської сільської ради на території громади утворено 7 старостинських округів: Вільшинківський, Туричківський, Турицький, Тур'я Пасіцький, Порошківський, Тур'я Бистрянський та Тур'я Полянський.

У старостинських округах громади призначено старост, які виконують базові адміністративні функції і представляють інтереси населення округу відповідно до Положення про старосту на території Тур'є-Реметівської сільської ради. Старости є членами виконавчого комітету сільської ради. Щорічно кожен із старост звітує перед мешканцями свого округу.

Проектна діяльність. Участь у програмах співробітництва

Тур'є-Реметівська сільська територіальна громада бере участь у міжнародному співробітництві. Зокрема, підписано угоду про співпрацю з селом Грабков Пряшівського краю (Словацька Республіка). Напрями співпраці передбачають обмін досвідом у сферах місцевого самоврядування, освіти, культури та мистецтва, релігії, охорони здоров'я, довкілля, соціального забезпечення, спорту, туризму та ін.

Громада має велику зацікавленість в участі у грантових проектах та програмах. Представниками місцевої влади спільно з громадськими організаціями розробляються та подаються на конкурси грантові заявки та проекти, метою яких є покращення матеріально-технічної бази закладів освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту; розбудова соціальної інфраструктури та інфраструктури відпочинку і дозвілля; проведення заходів з покращення благоустрою території громади тощо.

Висновки

1. Виконавчі органи місцевого самоврядування Тур'є-Реметівської територіальної громади сформовані належним чином для забезпечення управління громадою, розвитку економіки та надання соціальних послуг населенню. Місцеве самоврядування здійснюється Тур'є-Реметівською сільською радою у складі Голови ради та 26 депутатів. У сільській раді діють п'ять постійних комісій. На території громади утворено 7 старостинських округів, у кожному призначено старосту, який виконує базові адміністративні функції та представляє інтереси населення округу.

2. Тур'є-Реметівська територіальна громада розвиває міжнародне співробітництво: підписано угоду про партнерство з громадою Грабков (Словаччина). Громада зацікавлена в участі у грантових проектах і програмах міжнародної технічної допомоги як інструменті розвитку інфраструктури та підвищення якості послуг для мешканців.

2.8. ОРГАНИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ТА ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ

ОРГАНИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ТА ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ

Важливим елементом громадянського суспільства є наявність та активна діяльність на території громади громадських організацій, основні зусилля яких спрямовані на задоволення суспільних, економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів мешканців.

У Тур'є-Реметівській громаді зареєстровано 16 громадських організацій. Основна маса громадських організацій зосереджена у Порошково та Тур'ї Реметах.

Діяльність громадських організацій в умовах воєнного стану значно активізувалась. У співпраці з мешканцями, органами місцевого самоврядування та благодійними фондами, зокрема із-за кордону, організовано волонтерську роботу щодо гуманітарної підтримки, допомоги армії та розвитку місцевої інфраструктури.

Важливою складовою громадського життя є Молодіжна рада при Тур'є-Реметівській сільській раді, яка залучає молодь до участі у прийнятті рішень та реалізації місцевих ініціатив.

Висновки

1. Влада громади є відкритою у комунікаціях із громадським сектором. У Тур'є-Реметівській громаді зареєстровано та здійснюють діяльність 16 громадських організацій, які долучаються до розв'язання суспільних, економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших потреб мешканців. В умовах воєнного стану діяльність громадських організацій суттєво активізувалась – насамперед у напрямі волонтерської та гуманітарної допомоги.

2.9. РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ЗАЦІКАВЛЕНИХ СТОРІН

Опитування мешканців громади

Методом анкетування було анкетовано понад 70 респондентів. Опитування проводилось з лютого 2026 по травень включно 2026 року. При проведенні опитування було запропоновано питання, варіанти відповідей до питань, а також (за бажанням) додати власну відповідь на питання.

Загалом у проведеному дослідженні взяло участь 79 мешканців, з яких 76% жінки та 22% чоловіки. Більшість респондентів – люди працездатного віку (92,5 %). Майже кожний другий респондент – особа у віці 26-50 років. Серед опитуваних переважають наймані працівники, самозайняті особи, працівники правоохоронних органів, керівники підприємств, підприємці, посадові особи місцевого самоврядування, що загалом становить 92,3 %. Найбільший відсоток опитуваних є жителями с. Тур'ї Ремети (38,5%), с. Тур' Пасіки (17,9%), с. Порошково (12,8%). Також в опитування взяли участь громадяни, які проживають за межами громади, але працюють (ведуть бізнес) на території громади (7,7%) та такі, що зараз тимчасово знаходяться за межами громади (6,4%), що свідчить про їх небайдужість та зацікавленість до перспектив розвитку територіальної громади.

Більшість мешканців, що взяли участь в опитуванні, позитивно характеризують свою громаду. Подобається жити в громаді 53,2% опитаним, не проти тут жити 16,5%, у захваті від своєї громади 10,1%, хочуть, щоб тут жили власні діти 5,1 % та готові запросити своїх знайомих після закінчення війни 1,3%. У той же час є серед опитаних ті, хто просто змушений тут жити та ті, хто виїдуть звідси при найменшій можливості (14%). З наведених цифр можна зробити висновок про високий рівень осідлості громади — 98,7% респондентів не є ВПО, а 46,2% володіють власною нерухомістю.

Бачення людей перспектив розвитку громади є досить різносторонніми 39,4% мешканців, що взяли участь в опитуванні, позитивно оцінюють перспективи громади – 31 особі комфортно жити в громаді, 17 – хотіли б, щоб тут жили їхні діти, 6 – тут є де і як себе реалізувати. Водночас більшість опитаних, 61 особа (44,5%), не бачить прогресу та перспектив розвитку громади та не може себе у ній реалізувати.

Оцінюючи поточний стан окремих характеристик громади респонденти відмічають добру та відмінну якість надання медичних, адміністративних, освітніх, соціальних послуг та послуг у сфері культури. Задовільним вважають транспортне сполучення, на межі із незадовільним станом бачать екологічне становище, інфраструктуру відпочинку, рівень громадської активності жителів, умови для започаткування та ведення власного бізнесу. Не задовільним визнають стан дорожнього покриття, тротуарів, наявність укриттів та їх доступність, можливості для працевлаштування у громаді, відкритість та прозорість місцевої влади.

Серед найважливіших напрямків розвитку громади на найближчі шість років респонденти виділяють: створення робочих місць, це головний запит громади (62% голосів); 50,6% респондентів вважають залучення грантів та внутрішніх інвестицій найважливішим напрямком; благоустрій та інфраструктура, а саме ремонт доріг (62%) та благоустрій населених пунктів (55,7%) названі першочерговими завданнями на місцях; для 39,2% опитаних пріоритетом є прозорість місцевої влади.

Жителі виділили три основні чинники, що заважатимуть розвитку громади: демографічні втрати (57%) — виїзд населення є ключовим побоюванням; відсутність інвестицій (49,4%) та низька якість/відсутність доріг (49,4%); засміченість довкілля (38%) та безробіття (30,4%).

Серед першочергових завдань для розвитку села (старостинського округу) в якому проживають опитані домінують наступні: благоустрій населених пунктів, ремонт дорожнього покриття між населеними пунктами та доріг та тротуарів у населених пунктах, розвиток підприємництва та створення нових робочих місць, підвищення рівня медичних послуг.

Щодо стратегічних галузей, то найперспективнішими мешканці вважають туризм та курортно-рекреаційну галузь (по 63,3%), а також альтернативну енергетику (57%). Значна частка вірить у розвиток сільського господарства: тваринництва (43%) та ягідництва (26,6%).

Головними ресурсами громади для подальшого її розвитку жителі називають її туристичну привабливість (69,6%) та вигідне географічне положення (45,6%).

Серед найбільш бажаних характеристик громади у 2030 році опитані мешканці зазначили наступні: громада із високооплачуваними робочими місцями (46,8%), чиста громада із дбайливими мешканцями 94,5%), громада комфортна для проживання (38%) та громада із прозорим, демократичним управлінням (31,6%).

Опитування представників бізнесу громади

Опитування проведено методом анкетування, у якому взяли участь 17 представників місцевого бізнесу. При проведенні опитування було запропоновано питання, варіанти відповідей до питань, а також (за бажанням) додати власну відповідь на питання.

Більша частина підприємців, які взяли участь в опитуванні представляють підприємства/бізнес, які були створені після 2014 року а саме 41,2 %. Значна частина підприємств були створені у період з 2010 по 2014 роки (29,4%) та 2005-2010 роки (11,8%). Підприємства, створені до 2005 року були представлені в опитуванні у кількості 17,6%. Переважна більшість (76,5%) підприємств належить фізичним особам (у тому числі ФОП), а 17,6% — українським юридичним особам. Більшість — це мікропідприємства, 47% опитаних мають від 1 до 3 працівників, хоча присутні й поодинокі великі роботодавці (наприклад, одне підприємство зі штатом у 300 осіб). Найбільшу частку підприємницької діяльності займають сфера послуг (35,%), роздрібна торгівля (29,4%) та громадське харчування (23,5%). Також присутні харчова промисловість, переробка лісу та перевезення.

Більшість опитаних орієнтовані на місцевий ринок (у межах громади та району). Проте значна частина бізнесів взагалі не здійснює збут за межі України..

Підприємці налаштовані дуже оптимістично - 88,2% прогнозують зростання обсягів збуту протягом 2026–2028 років.

Серед факторів, які утримують підприємців у громаді або роблять її привабливою для діяльності переважають наявність робочої сили (29,4% відповідей) та основного ринку збуту - безпосередніх покупців продукції чи послуг (також 29,4%). Для 17,6% опитаних важливою є близькість до інших підприємств чи груп, що споріднені за профілем виробництва. Меншу роль відіграють фактори наявності основних інвесторів (11,8%) та постачальників сировини чи комплектуючих (11,8%) саме всередині громади.

Переважна більшість підприємців (64,7%) офіційно підтверджують, що відчувають нестачу спеціалістів, важливих для розвитку їхньої справи. Ще 17,6% респондентів наразі не відчувають гострої проблеми, але очікують на її появу в найближчому майбутньому. Лише для 17,6% бізнесів це питання наразі не є актуальним. Найбільший запит на водіїв (35,3% опитаних), кухарів, кондитерів та офіціанти (29,4%), продавці та працівники робітничих спеціальностей (по 23,5%), також відчутна потреба в трактористах та логістах (по 17,6%).

Значна частина респондентів планує розвиватися, а саме, 29,4% планують інвестиції у 2026 році, 17,6% - у 2027 році а 47,1% розглядають таку можливість у майбутньому. 35,3% серед опитаних розглядають Ужгородський район як, майданчик для нових потужностей, 17,6% планують розширитися у межах Закарпатської області. При цьому 88,2% не планують повністю переносити бізнес в іншу громаду а 11,8% планують перенести бізнес до іншої громади. Серед названих причин перенесення бізнесу домінують; зміна ринкової кон'юнктури, відсутність необхідної кількості кваліфікованих працівників, надмірний тиск на підприємство з боку контролюючих органів.

Підприємці виділили кілька ключових бар'єрів, які стримують прогрес території: безробіття, як найбільш критичний фактор, відзначили 23,5% опитаних; по 17,6% голосів отримали такі пункти, як «засміченість довкілля» та «недостатня громадська ініціативність»;

по 11,8% респондентів вказали на «несприятливі умови для розвитку підприємництва» та «відсутність можливості для самореалізації».

Серед завдань, необхідні для розвитку громади бізнес пропонує зосередитися на таких напрямках: пріоритетом №1 є «розвиток малого і середнього бізнесу» (29,4%); збільшення кількості робочих місць та покращення умов праці вважають за необхідне 23,5%; наголошують на важливості ремонту доріг, вулиць та транспортної мережі 17,6%; розвиток туристичної галузі та сфери дозвілля (відпочинок, спорт, культура) отримали по 11,8% голосів .

Підприємці бачать майбутнє громади у таких секторах: туристичні послуги підтримали 82,4% респондентів, готельно-ресторанний бізнес засвідчили 52,9% опитаних, торгівля пріоритетна для 41,2% бізнесів, виробництво та переробка саме харчова промисловість (35,3%), переробка с/г продукції (29,4%) та лісопереробка (23,5%) також вважаються перспективними.

Погляди підприємців на рівень тінізації економіки в громаді дуже розходяться, що свідчить про відсутність єдиної думки або складність оцінки. Близько 11,8% вважають, що тіньовий бізнес відсутній (0%), і стільки ж (11,8%) оцінюють його у 10%. Частина респондентів вказує на рівень у 25% або 44%. А 11,8% опитаних вважають, що в тіні перебуває аж 75% бізнесу громади.

Громада, як місце для бізнесу, оцінюється переважно позитивно: 35,3% поставили найвищий бал «5», а 23,5% - «4». Більша частина респондентів налаштована позитивно, щодо можливості реалізації Стратегії розвитку громади (58,8%) та сумнівається 41,2% опитаних.

III. СТРАТЕГІЧНЕ БАЧЕННЯ, ЦІЛІ РОЗВИТКУ ТА ЗАВДАННЯ

3.1. SWOT-аналіз Тур'є Реметівської ОТГ

Тур'є Реметівська територіальна громада розташована в межах унікальних ландшафтів передгір'я та високогір'я Українських Карпат, а її природно-ресурсний потенціал є визначальним фактором подальшого розвитку, оскільки територія відзначається значними лісовими масивами, запасами чистих поверхневих вод річки Тур'я та наявністю мінеральних джерел. Особливого значення сьогодні набуває кліматичний та енергетичний потенціал – стабільні вітрові потоки на полонинах, що робить громаду одним із перспективних центрів відновлювальної енергетики Закарпаття через реалізацію проєктів будівництва вітрових електростанцій (ВЕС).

SWOT-аналіз Тур'є-Реметівської територіальної громади є ключовим етапом стратегічного планування, що дозволяє систематизувати внутрішні чинники (сильні та слабкі сторони) та зовнішні детермінанти (можливості та загрози) її розвитку. Метою даного аналізу є ідентифікація конкурентних переваг громади, зокрема її унікального природно-ресурсного потенціалу, а також виявлення критичних бар'єрів, що стримують економічне зростання.

Проведений SWOT-аналіз фокусується на пошуку моделі сталого розвитку, яка дозволить ефективно конвертувати інвестиції у соціальний добробут, не нівелюючи при цьому рекреаційну цінність та екологічну цілісність регіону. Особлива увага приділена балансу між збереженням рекреаційної привабливості регіону та реалізацією масштабних інвестиційних проєктів. Такий підхід дозволяє об'єктивно оцінити ризики та переваги індустріалізації гірських територій, забезпечуючи перехід громади до моделі сталого та енергоефективного розвитку.

Нижче представлено матрицю розподілу сильних і слабких сторін громади, а також можливостей і загроз, що визначатимуть її життєдіяльність до 2027 року.

Таблиця 3.1.

SWOT-аналіз Тур'є-Реметівської об'єднаної територіальної громади

ВНУТРІШНІ ФАКТОРИ	ЗОВНІШНІ ФАКТОРИ
СИЛЬНІ СТОРОНИ • Унікальний природний потенціал: екологічна чистота, лісові масиви, р. Тур'я, мінеральні джерела • Туристична та гастрономічна автентика: курорт Лумшори, гастробренди, подієвий та історичний туризм, крафтове виробництво • Вигідне логістичне розташування: близькість до Ужгорода та кордонів ЄС (Словаччина, Угорщина) • Історико-культурний капітал: традиції, сакральні пам'ятки, легенди • Енергетичний потенціал високогір'я (Полонина Руна та прилеглі хребти): • Фінансова вигода від інвестиційних проєктів: орендні надходження від ВДЕ-проєктів до бюджету ОТГ	МОЖЛИВОСТІ • Євроінтеграційні перспективи та грантова підтримка: гранти ЄС та транскордонне співробітництво (Interreg PL-SK-HU-UA) • Розвиток відновлювальної енергетики та енергонезалежність: ВЕС, малі ГЕС, сонячна генерація • Трансформація туристичного ринку та формування рекреаційного хабу: зростання попиту на «зелений» туризм і реабілітаційні центри, промисловий туризм • Державна підтримка та релокація бізнесу: розвиток малого та середнього бізнесу, інфраструктурні бонуси від інвесторів (дороги, електромережі) тощо
СЛАБКІ СТОРОНИ • Транспортна та інженерна інфраструктура: зношеність доріг, відсутність очисних споруд та систем централізованого водовідведення • Екологічні та природні виклики: загроза повеней/паводків через вирубку лісів та відсутність сучасної системи утилізації відходів • Демографія та людський капітал: відтік молоді та кваліфікованих кадрів • Економічна та бюджетна вразливість: слабка диверсифікація бізнесу, тінізація туристичних послуг, відсутність підготовлених інвестиційних майданчиків, висока залежність від дотацій, низькі власні доходи громади (ПДФО) • Соціальна інфраструктура: зношеність, відсутність інклюзивного доступу • Соціально-комунікаційні та ландшафтні ризики: потенційний соціальний спротив через плани промислового освоєння високогір'я	ЗАГРОЗИ • Макроекономічні та безпекові ризики: тривала війна, скорочення держфінансування. Здоржчання інфраструктурних проєктів • Екологічні та природні ризики: повені/паводки, відсутність системи утилізації відходів, вплив вітропарків на ландшафти і гідрологічний режим полонин • Соціально-демографічні ризики: зменшення чисельності населення, зміною його вікової структури та втрата кваліфікованих кадрів • Конкурентний та правовий тиск: конкуренція із сусідніми Полянською та Перечинською громадами, боротьба за релокований бізнес, зміни у земельному та лісовому законодавстві, посилення екологічних стандартів (EU Acquis) • Ризики індустріалізації ландшафту: втрати автентичності та візуальної привабливості регіону

Нижче детальніше розглянемо усі аспекти SWOT-аналізу.

I. СИЛЬНІ СТОРОНИ (STRENGTHS)

До сильних сторін Тур'є Реметівської громади належать внутрішні ресурси та переваги громади, які є фундаментом для її подальшого зростання.

Унікальний природно-ресурсний потенціал. Природно-ресурсний капітал Тур'є-Реметівської ОТГ є інтегрованим ресурсом, де лісові, водні, кліматичні та бальнеологічні компоненти доповнюють один одного, створюючи умови для реалізації моделі сталого природокористування.

Лісоресурсний потенціал та біорізноманіття є одним із ключових факторів, оскільки територія громади характеризується високим коефіцієнтом лісистості (понад 60%), де домінують вертикальні пояси букових та змішаних буково-ялицевих лісів. Лісові масиви виконують не лише сировинну функцію, а й критично важливі екосистемні послуги: водорегулюючу, ґрунтозахисну та кліматостабілізуючу. Це є природним бар'єром проти ерозійних процесів та паводкових явищ, характерних для гірських систем Карпат.

Наявність у межах громади об'єктів, що входять до Смарагдової мережі (Emerald Network), та фрагментів пралісових структур створює високий екологічний рейтинг ОТГ та відкриває доступ до спеціалізованих фондів ЄС, що фінансують збереження біорізноманіття. На території Тур'є-Реметівської громади та безпосередньо навколо неї зосереджені унікальні об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ) України. Оскільки громада охоплює частину Полонинського хребта та долину річки Тур'я, заповідні території тут мають загальнодержавне та місцеве значення. Основними об'єкти ПЗФ, які територіально входять до громади або межують із нею є наступні:

- Загальнозоологічний заказник загальнодержавного значення «Тур'є-Полянський» є найбільшим і найважливішим об'єктом у цьому районі, який розташований поблизу сіл Тур'я Поляна та Тур'я Бистра. У заказнику охороняються та проходить відтворення цінних видів тварин (олень благородний, козуля, кабан, куниця, бурий ведмідь, кіт лісовий).
- Державний заказник «Соколові Скелі» розташований на крутих схилах, де гніздяться рідкісні хижі птахи, занесені до Червоної книги України (сапсан, беркут, пугач). Це є важливою територією для орнітологічного моніторингу.
- Кам'яні останці Сокоlecь, Печера Діравий Камінь (с.Тур'ї Ремети), Липовецькі скелі (с. Липовець).
- Пам'ятка природи загальнодержавного значення «Високий Камінь», що розташована поблизу села Підполоззя (на межі громад). Тут охороняються реліктові насадження дуба скельного та сосни чорної на доломітових скелях. Це унікальний ботанічний об'єкт, який демонструє, як рослинність адаптувалася до специфічних геологічних умов.
- Гідрологічні пам'ятки: водоспади в с. Лумшори, водоспад «Воєводино» (с.Тур'я Поляна). Хоча він знаходиться на межі з сусідніми територіями, він є ключовим туристичним магнітом Тур'є-Реметівської ОТГ та має велике естетичне та наукове значення для вивчення гідрології Карпат.

– Пралісові пам'ятки природи. У межах масиву Полонина Руна та прилеглих хребтів збереглися ділянки, де ліс має складну структуру: дерева різного віку (від проростків до гігантів віком 300–400 років), велика кількість мертвої деревини (сухостій, що лежить), яка є домівкою для тисяч видів комах та грибів. Останніми роками на території ДП «Перечинське ЛГ» (яке обслуговує ліси громади) було виділено декілька ділянок пралісів та квазіпралісів. Вони мають статус пам'яток природи місцевого значення. Навколо них створюються суворі заповідні зони, де заборонена будь-яка господарська діяльність, включаючи санітарні рубки.

Гідрографічна сітка громади представлена річкою Тур'я (ліва притока р. Уж) та її численними притоками (Туриця, Звур, Сімерка, Клокотива, Бистрик та ін.). Загалом гірські потоки громади відносяться до категорії «чистих» та «дуже чистих» вод з низьким рівнем мінералізації та високим вмістом розчиненого кисню. Крім рекреаційного значення (форелеві господарства, еко-туризм), гідрологічна мережа має потенціал для малої гідроенергетики, що в поєднанні з вітроенергетикою може забезпечити громаді статус «вуглецево-нейтральної території».

Бальнеологічні ресурси та геохімія підземних вод також є важливим природним ресурсом громади. Так, її територія розташована на межі Закарпатського внутрішнього прогину, Вулканічного хребта та Флішових Карпат, що зумовлює складну геологічну будову та наявність виходів мінеральних вод. Це переважно вуглекислі маломінералізовані гідрокарбонатно-хлоридні натрієві води (аналоги «Поляни Квасової» або лумшорські сірководневі води у с. Лумшори, с. Турички). Використання мінеральних вод для зовнішнього (чани в с. Лумшори) та внутрішнього застосування створює підґрунтя для формування бальнеологічного кластеру. Науково доведено, що термальний та мінеральний градієнти цих вод мають високу терапевтичну ефективність для лікування захворювань опорно-рухового апарату та нервової системи.

Ландшафтний та кліматичний потенціал громади є безперечним лідером, оскільки геоморфологічна будова (від низькогір'я до високогір'я Полонина Руни) створює різноманітність мікрокліматичних умов. Наукові метеорологічні спостереження підтверджують наявність стійких повітряних потоків на висотах 800–1200 м н.р.м. Це робить гірські хребти громади стратегічним ресурсом для вітроенергетики, де швидкість вітру дозволяє досягати максимального ККД вітроустановок.

Високий ступінь ландшафтної мозаїчності та інсоляції схилів південної експозиції сприяє розвитку цілорічного відпочинку. Громада володіє багатими лісовими масивами та екологічно чистими водними артеріями, а наявність мінеральних джерел створює базу для розвитку лікувально-оздоровчої рекреації.

Туристична та гастрономічна автентика.

Для Тур'є-Реметівської громади туристично-гастрономічна автентика є не просто доповненням до економіки, а її унікальним «обличчям», яке виділяє ОТГ. Це її нематеріальний актив, який при правильному управлінні може приносити доходи не завдаючи шкоди екології. Так, найбільш пізнаваним брендом громади є гастрономічний феномен «Турянських жаб» (с. Тур'ї Ремети), що має глибоке історичне коріння (традиція

запозичена від французьких офіцерів). Створення гастрономічного кластеру та щорічного фестивалю навколо цієї традиції дозволяє залучати «дегустаційний» туризм, що має високий середній чек. Бальнеологія може розвиватися на основі «Лумшорських чан». Село Лумшори є колискою закарпатського оздоровлення у чанах із мінеральною сірководневою водою, історія якого сягає XVII століття. На відміну від сучасних СПА-комплексів, тут збережено ритуал купання у відкритих чанах на березі гірської річки, що створює ефект контрастотерапії. Це забезпечує громаді стабільний потік відвідувачів навіть у міжсезоння, коли попит на звичайні гірські прогулянки падає.

Розвиток етнокультурний бренду на основі постаті Федіра Фекета (Посол із Тур'їх Ремет) – листоноші, який щодня долав пішки десятки кілометрів до Ужгорода, є основою для розвитку подієвого та історичного туризму. Тут є єдиний у світі пам'ятник листоноші та розроблені тематичні маршрути («Шляхами Федора Фекети») дозволяють розвивати активний туризм (скандинавська ходьба, трекінг). Це формує імідж громади як місця працьовитих та витривалих людей, що важливо для територіального маркетингу.

Громада має сприятливі умови для вирощування специфічних культур, зокрема особливого сорту часнику (чесниці) та збору дикорослих ягід і грибів (крафтове виробництво та «Турянський чеснок»). Створення малих переробних цехів (сироварні, цехи з консервації грибів та ягід) дозволяє забезпечувати додану вартість безпосередньо в селах, не вивозячи сировину. А також можливість відвідування приватних господарств для дегустації домашніх сирів та настоянок є основою для «зелених садиб». Гастрономія та етнографія тут нерозривно пов'язані з ландшафтом. Маршрут до водоспаду Воєводин через форелеві господарства створює цілісний туристичний продукт: «активний відпочинок + локальна їжа».

Вигідне логістичне розташування. Для Тур'є-Реметівської громади логістичне розташування є стратегічним активом, який дозволяє їй виступати «містком» між адміністративним центром області та гірськими рекреаційними зонами, а також інтегруватися в європейський економічний простір, забезпечує легкий доступ до ринків збуту та потенційних іноземних партнерів. Громада розташована у безпосередній близькості до м. Ужгород (відстань від центру громади – близько 25–30 км). Це забезпечує постійний маятниковий рух (трудоий та споживчий). Для інвесторів це означає доступ до кваліфікованого управлінського персоналу та наукової бази обласного центру, а для місцевих виробників – швидкий доступ до великого ринку збуту продукції (ринків та супермаркетів тощо). Тур'є-Реметівська ОТГ знаходиться у радіусі 40 – 60 км від ключових пунктів пропуску на кордоні з Словаччиною (Ужгород – Вишне Немецке) та Угорщиною (Чоп – Захонь). Це робить громаду привабливою для створення експортно-орієнтованих підприємств (наприклад, переробка деревини або крафтових продуктів), оскільки витрати на транспортування товарів до європейських споживачів є мінімальними.

Громада розташована на важливому територіальному автошляху, який з'єднує дві магістральні траси міжнародного та національного значення: М06 (Київ – Чоп) та Н13 (Львів – Самбір – Ужгород). Таке транзитне положення дозволяє перехоплювати туристичні потоки, що рухаються з боку Сваляви (курорти Поляна, Солочин) у бік Перечина та Ужгорода. Це створює ідеальні умови для придорожного сервісу, закладів харчування та

рекреаційних пунктів зупинки. А також територія громади – це інфраструктурний «тил» для енергетичних проєктів, оскільки логістичне розташування дозволяє здійснювати доставку великогабаритного обладнання для вітропарків з мінімальними логістичними колізіями через основні транспортні вузли області. Наявність залізничної станції у сусідньому Перечині (менше 10 км від межі громади) підсилює цей потенціал для перевалки вантажів.

Завдяки рельєфу та розташуванню між двома долинами, громада є вузлом для мережі екологічних стежок. Логістика тут розглядається не лише як автомобільна, а й як рекреаційна – можливість об'єднання туристичних локацій (Лумшори – Воеводин – Полонина Руна) у єдине кільце.

Історико-культурний капітал Тур'є-Реметівської територіальної громади є унікальним пластом, який поєднує загальноєвропейський контекст (Австро-Угорська спадщина) з автентичними карпатськими традиціями. Це не просто «пам'ятки», а дієвий ресурс для територіального маркетингу. Тур'є-Реметівська громада має багату історико-культурну спадщину, пов'язану з її промисловим минулим, релігійними традиціями та унікальними локальними постатями. Основні пам'ятки громади:

- Церква Святого Михаїла (с. Тур'ї Ремети). Мурована базиліка XVIII століття (згадується 1616 р., оновлена у 1923 та 1990 роках). Поруч розташована цікава дерев'яна каркасна дзвіниця 1928 року.
- Пам'ятник листоноші Федору Фекеті XIX ст. (с. Тур'ї Ремети). Це унікальний барельєф на стіні церкви Святого Михаїла, встановлений у 1838 році. Це перший у світі пам'ятник поштареві, присвячений місцевому мешканцю, який щодня долав пішки десятки кілометрів до Ужгорода за поштою.
- Римо-католицький костел (1885 р.). Зведений у період розквіту села с. Тур'ї Ремети як промислового центру.
- Церква Св. Василя Великого – єдина дерев'яна церква в межах громади. Двозрубну тридільну церкву було збудовано з ялини в XVII сторіччі триверхою, бойківського стилю, належить до пам'яток архітектури національного значення.
- Стара броварня та млин (с. Тур'ї Ремети). Двоповерхова будівля неподалік від костелу. У минулому тут варили пиво, а пізніше облаштували млин, де збереглися австрійські та чеські агрегати кінця XIX ст.
- Спадщина чавуноливарного заводу у с. Тур'ї Ремети. У XIX столітті тут працював завод, де відливали відомі скульптури Геракла та Гермеса (нині знаходяться в Ужгородському замку). У самому селі зберігся унікальний старий міст через річку Турію.
- Шкільний краєзнавчий музей «Історія та побут села Тур'ї Ремети», який вважається одним із кращих шкільних музеїв області.
- Археологічні пам'ятки поблизу с. Лумшори, де виявлено стоянки доби палеоліту.
- Старовинні чани (с. Лумшори). Хоча зараз це популярний вид відпочинку, перші чавунні чани для купання були вилиті на вищезгаданому заводі в Тур'їх Реметах ще у XVII-XIX ст. Один із найстаріших чанів (1600 р.) довгий час знаходився саме в Лумшорах.

- Стара Тур'янська вузькоколія. Через територію ОТГ проходить веломаршрут, прокладений шляхом колишньої залізниці, яка використовувалася для вивезення лісу.
- Єврейське кладовище. У Тур'їх Реметах збереглося старе сільське єврейське кладовище (кіркут).
- Місце падіння метеорита. Поблизу села зафіксовано місце падіння метеорита «Тур'я Ремета» у 2001 році.

Отже, громада володіє унікальним історичним прецедентом. Її розташування в історичному контексті декількох держав залишило відбиток на архітектурі та ментальності. Старовинні храми (католицькі та православні), залишки інженерних споруд (колишні залізоплавильні заводи та мануфактури) свідчать про те, що Тур'янська долина була важливим промисловим та культурним осередком. Співіснування різних конфесій та збереження діалектизмів (турянського говору) створює атмосферу гостинності, що є важливим для соціального капіталу громади. Традиційні свята, храмові празники та локальні обряди мають потенціал до трансформації у сталі туристичні продукти, що залучатимуть відвідувачів протягом усього року. Таким чином, багатий історико-культурний потенціал Тур'є-Реметівської громади є її стратегічним фундаментом, що дозволяє не лише зберігати унікальну автентичність регіону, а й перетворювати її на потужний чинник економічного зростання та туристичної привабливості

Енергетичний потенціал високогір'я. Енергетичний потенціал високогір'я є стратегічним активом громади. Він дозволяє Тур'є-Реметівській ОТГ стати енергетичним хабом Закарпаття, залучити мільйонні інвестиції в інфраструктуру (дороги, мережі) та забезпечити власну енергетичну безпеку в умовах нестабільності централізованих мереж. Географічне положення громади на перетині вітрових коридорів (масив Полонина Руна) робить територію однією з найперспективніших для генерації «зеленої» енергії.

Тур'є-Реметівська громада розташована в зоні активного впливу потужних повітряних мас, що проходять через Полонинський хребет. Масив Полонина Руна (висота до 1479 м н.р.м.) виступає природним «концентратором» вітру. Завдяки значним перепадам висот та відсутності природних перешкод на гребенях хребтів, тут спостерігаються високі показники середньорічної швидкості вітру (понад 7–8 м/с на висоті 100 м). Це відповідає міжнародним стандартам для промислової експлуатації вітроенергетичних установок (ВЕУ) мультимегаватного класу. Високогірні полонини громади забезпечують ламінарний (рівномірний) потік повітря з мінімальною турбулентністю, що характерна для низинних територій із забудовою. Це зменшує зношуваність обладнання вітряків та забезпечує стабільніший графік видачі потужності в енергосистему, підвищуючи коефіцієнт використання встановленої потужності (КВВП).

Окрім вітру, високогір'я генерує значний стік поверхневих вод. Річка Тур'я та її притоки мають значне падіння русла (градієнт висот). Це створює умови для будівництва дериваційних малих ГЕС, які працюють за принципом мінімального втручання в екосистему, доповнюючи вітрову генерацію та створюючи інтегровану «зелену» енергомережу громади.

Значною є і сонячна інсоляція на високогірних схилах, позаяк через ефект «інверсії» та меншу запиленість повітря, рівень сонячної радіації на відкритих південних схилах

високогір'я вищий, ніж у долинах, де часто утримуються тумани. Розміщення гібридних сонячно-вітрових систем дозволить громаді диверсифікувати джерела відновлюваної енергії (ВДЕ). Залучення інвестицій від проєкту «Вітропарки України» саме у високогірні ділянки громади перетворює «складний» рельєф із недоліку на капітал. Високогірні пасовища (полонини), які раніше використовувалися екстенсивно, тепер стають джерелом високотехнологічної ренти (оренда землі під ВЕУ), що в разі перевищує доходи від традиційного сільського господарства.

Отже, Тур'є-Реметівська громада володіє винятковим потенціалом відновлюваної енергетики, реалізація якого через будівництво вітропарків трансформує територію у профіцитний енерговузол. Це не лише зміцнює енергетичну незалежність ОТГ, а й перетворює її на стратегічного нетто-експортера «зеленої» електроенергії на регіональному рівні, створюючи надійне підґрунтя для сталого економічного зростання.

Фінансова вигода від інвестиційних проєктів. Для Тур'є-Реметівської громади цей пункт є надзвичайно важливим, оскільки він перетворює природний потенціал на реальний фінансовий ресурс для розвитку інфраструктури. Оскільки громада наразі є дотаційною, великі інвестиційні проєкти (насамперед будівництво ВЕС) стають головним важелем фінансової децентралізації. Мова іде про прямі бюджетні надходження (оренда та податок на доходи фізичних осіб (ПДФО)), позаяк інвестиційні проєкти в енергетиці та рекреації створюють стабільний потік доходів до бюджету ОТГ. Переведення земель високогір'я у категорію земель енергетики значно підвищує їхню нормативну грошову оцінку. Це дозволяє громаді отримувати орендну плату, яка в десятки разів перевищує прибуток від традиційного випасу худоби. Реєстрація юридичних осіб або їхніх відокремлених підрозділів за місцем провадження діяльності гарантує надходження ПДФО (64%) до місцевого бюджету. Це створює фінансовий ресурс для виплати заробітних плат працівникам бюджетної сфери (вчителям, лікарям) без очікування субвенцій з Києва.

Особливістю великих інвестиційних проєктів у відновлюваній енергетиці є підписання меморандумів про пряму допомогу громаді. Інвестори зазвичай беруть на себе зобов'язання щодо фінансування цільових програм таких як: освітлення вулиць, закупівля обладнання для шкільних STEM-лабораторій, ремонт фасадів адміністративних будівель тощо. Будівництво вітряків потребує посилення доріг та мостів для проїзду важкої техніки. Ці капітальні вкладення здійснюються за кошти інвестора, але залишаються в користуванні громади на десятиліття.

Залучення великого інвестора стимулює розвиток суміжних галузей (ефект «економічного відлуння»). Під час будівництва та експлуатації ВЕС виникає потреба в послугах місцевих готелів, закладів харчування, логістичних компаній та будівельних бригад. Це створює нові робочі місця та стимулює підприємницьку активність мешканців громади. Громада отримує можливість реалізації проєктів енергосервісу, так як наявність великих генеруючих потужностей на території дозволяє громаді домовлятися про спеціальні умови енергопостачання для комунальних об'єктів, що суттєво скорочує витрати бюджету на комунальні послуги в школах та садочках.

Отже, фінансова вигода від інвестицій – це основа для реалізації всіх інших пунктів стратегії. Очікуване будівництво ВЕС гарантує значне наповнення місцевого бюджету через орендну плату за землю та податкові надходження.

II. СЛАБКІ СТОРОНИ (WEAKNESSES)

Аналіз слабких сторін Тур'є-Реметівської громади демонструє типові виклики для гірських територій Закарпаття, які стримують реалізацію її потужного природного та туристичного потенціалу. Розглянемо внутрішні проблеми, які потребують вирішення та стримують розвиток громади.

Транспортна та інженерна інфраструктура. Транспортна та інженерна інфраструктура є одними з найбільш важливих вузлів у життєдіяльності Тур'є-Реметівської громади, оскільки вони безпосередньо впливають на розвиток туризму, логістику лісової галузі та якість життя мешканців. Територія громади має складний гірський рельєф, що здорожчує будівництво та експлуатацію доріг. Через її територію проходить територіальна дорога Т-07-12 (Перечин – Свалява), стан якої є неоднорідним, але вона є ключовою для зв'язку громади з іншими районами області. Більшість доріг місцевого значення потребують капітального ремонту. Особливо гостро стоїть питання під'їздів до рекреаційних зон (наприклад, шлях до Лумшор), де інтенсивність руху зростає у вихідні та святкові дні. Села розташовані лінійно вздовж річок (Турія, Тур'я), що створює велику протяжність комунікацій при відносно невеликій кількості населення. Оскільки громада пронизана мережею гірських річок і потоків, мости є стратегічно важливими об'єктами. Багато мостів та кладок були пошкоджені під час паводків минулих років. Громада потребує системного укріплення берегів та реконструкції мостових переходів для забезпечення проїзду важкої техніки (пожежних машин, вантажівок). Інфраструктура захисних дамб у багатьох місцях потребує модернізації для запобігання підтопленню житлових будинків.

Через лісистість місцевості під час сильних вітрів або снігопадів часто стаються обриви ліній електропередач (ЛЕП). У громаді активно впроваджуються проекти з енергоефективного вуличного освітлення (LED-лампи), проте віддалені вулиці все ще потребують додаткового облаштування. Потенційно територія цікава для малих ГЕС або сонячних панелей на приватних домогосподарствах, але на промисловому рівні ця інфраструктура ще не розвинена.

У переважній більшості населених пунктів відсутня централізована система водопостачання. Мешканці та туристичні об'єкти користуються власними свердловинами або колодязями. Відсутність очисних споруд та централізованого водовідведення створює навантаження на екосистему річок. Для розвитку с. Лумшор як курорту побудова сучасних локальних очисних споруд є необхідністю. Громада частково газифікована, проте через високу вартість газу та традиції гірського регіону значна частка домогосподарств і бюджетних установ використовує твердопаливне опалення (дрова). Це стимулює попит на місцеві лісові ресурси.

Центри сіл мають стабільний мобільний зв'язок (4G), проте в долинах та на високогірних ділянках спостерігаються прогалини у зв'язку. У соціальних закладах (школи, садочки, ЦНАП) інтернет здебільшого наявний, але розвиток мережі оптоволоконного

зв'язку до кожної хати залишається актуальним завданням для приватних провайдерів. Тому для подальшого розвитку Тур'є-Реметівській ОТГ необхідно зосередитися на залученні інвестиційних та грантових коштів для реконструкції доріг до туристичних магнітів й вирішення питання з очисними спорудами, що дозволить легалізувати та розширити рекреаційний бізнес.

Екологічні та природні виклики. Екологічний стан Тур'є-Реметівської громади безпосередньо впливає на її головний актив – туристичну привабливість та здоров'я мешканців. Оскільки територія є частиною Смарагдової мережі та багата на водні ресурси, екологічні виклики мають транскордонне значення. Чи не найгостріша проблема громади – це поводження з твердими побутовими відходами (ТПВ). Через складний рельєф та відсутність культури сортування в деяких домогосподарствах, сміття часто потрапляє в яри та русла річок. Вивезення сміття з гірських населених пунктів (як-от Вільшинки чи Липовець) є дороговартісним через стан доріг та віддаленість від полігонів. Під час паводків накопичене у потічках сміття зноситься вниз за течією, створюючи екологічні проблеми не лише для громади, а й для сусіднього м. Перечина та м. Ужгорода.

Громада славиться своїми гірськими річками та мінеральними водами, проте вони теж під загрозою. Через відсутність централізованої каналізації у більшості сіл та відпочинкових комплексів, неочищені стічні води можуть потрапляти у ґрунтові води та річки. Спостерігається навантаження на бальнеологічні ресурси через інтенсивну експлуатацію свердловин у с. Лумшорах, що без належного екологічного моніторингу може призвести до виснаження унікальних джерел.

Ліс – це основа екосистеми регіону, але він стикається з серйозними викликами. Хоча лісозаготівля є важливою частиною економіки, вона призводить до ерозії ґрунтів на схилах та порушення гідрологічного режиму. Зміна клімату та поширення шкідників спричиняють масове всихання смерекових насаджень, що потребує заміни їх на стійкіші змішані ліси (бук, ялиця). Неконтрольований збір дикоросів (ягід, грибів) та браконьєрство негативно впливають на локальну фауну та збереження біорізноманіття.

Географічне положення громади робить її вразливою до стихій. Швидке танення снігу або зливові дощі спричиняють різкий підйом рівня води у річках. Через знеліснення схилів вода не затримується, що веде до руйнування берегів та інфраструктури. Гірські схили в районах активного будівництва чи вирубки стають нестабільними, що загрожує дорогам та житловим будинкам. В останні роки спостерігається зниження рівня води у криницях та малих потічках у літній період, що створює дефіцит питної води для мешканців. Зростання середніх температур підвищує ризик лісових пожеж, особливо в районах з великою кількістю сухоостою.

Отже, екологічні виклики громади є наслідком недостатнього інфраструктурного забезпечення (відсутність очисних споруд та систем сортування) та не раціональної експлуатації природних ресурсів. Проте перехід до моделі сталого розвитку (екотуризм, енергоефективність) може перетворити ці виклики на нові можливості для залучення «зелених» інвестицій.

Демографія та людський капітал. Тур'є Реметівська громада стикається з природним та механічним скороченням чисельності населення, що призводить до поступового зменшення кількості населення. Спостерігається тенденція до старіння населення (частка людей пенсійного віку становить 18%). Оскільки частка людей пенсійного віку зростає, це збільшує навантаження на медичну та соціальну сфери, водночас зменшуючи кількість активного працездатного населення. Зайнятість населення у сферах економічної діяльності (у тому числі за межами громади) становить 3284 особи (21% від загальної кількості населення). Кількість безробітних за даними центру зайнятості становить 31%.

Близькість до кордонів з країнами ЄС має подвійний ефект, оскільки значна частина молоді та кваліфікованих фахівців виїжджають на тривалий термін або на постійне проживання за кордон у пошуках вищих заробітків. Ужгород, як обласний центр, перетягує людський ресурс, оскільки пропонує більше можливостей для кар'єрного росту та дозвілля. Поширене явище сезонних заробітків, що призводить до нестабільності сімейних зв'язків та соціальної напруги.

Спостерігається дисбаланс кваліфікацій, позаяк існує розрив між навичками місцевого населення та потребами сучасного ринку праці. Громада має фахівців у традиційних сферах (лісництво, сільське господарство), але відчуває дефіцит спеціалістів у сфері проектного менеджменту, сучасного сервісу чи ІТ. Попри наявність мережі закладів загальної середньої освіти, спостерігається проблема з професійно-технічною підготовкою безпосередньо в межах ОТГ. Поза межами туристичних центрів (як-от с. Лумшори) рівень самозайнятості населення залишається низьким.

Позитивним аспектом є соціальна згуртованість та ідентичність. Так, мешканці мають сильну прив'язаність до своєї землі та традицій. Це є позитивним фактором, який може стати фундаментом для розвитку локальних ініціатив. Проте відчувається пасивність молоді, так як відсутність сучасних молодіжних центрів та просторів для самореалізації часто призводить до відчуження молоді від процесів прийняття рішень у громаді.

Тур'є Реметівська громада добре забезпечена комунальними некомерційними закладами «Центрами первинної медико-санітарної допомоги», яких є 14 (з яких амбулаторії загальної практики-сімейної медицини – 6 од., фельдшерсько-акушерські пункти – 2 од., медичні пункти тимчасового перебування – 6 од.). Але віддаленість деяких сіл ускладнює доступ до вчасної медичної допомоги. Є лише один будинок культури, 7 клубів та одна публічна бібліотека (включно із восьми філіями). Деякі з них потребують не лише ремонту, а й концептуального оновлення, щоб стати привабливими для мешканців. Відсутні у громаді центри дозвілля та музеї.

Отже, демографічна ситуація є особливо слабкою стороною, оскільки без збереження та розвитку людського ресурсу будь-які інфраструктурні проекти втрачають сенс. Основним завданням громади є створення умов для повернення молоді (через підтримку малого підприємництва та створення робочих місць у туризмі, промисловості) та підвищення якості соціальних послуг.

Економічна та бюджетна вразливість. Незважаючи на значний природний потенціал, економіка громади стикається з низкою бар'єрів, які стримують зростання надходжень до бюджету. Перш за все – це сировинна спрямованість економіки. Основний дохід регіону забезпечує лісове господарство. Проте більшість деревини реалізується як сировина або напівфабрикати. Відсутність підприємств із глибокої переробки деревини та виготовлення готової продукції (меблів, конструкційних матеріалів) призводить до втрати доданої вартості, яка могла б залишатися в громаді. По друге – це слабка диверсифікація бізнесу, оскільки економіка сильно залежить від двох секторів – лісу та туризму. Сільське господарство розвинене слабо через складний рельєф, а переробна промисловість майже відсутня. Це робить бюджет громади вразливим до сезонних коливань та змін у лісовому законодавстві. Присутня тінізація туристичних послуг, адже велика кількість приватних садиб та гостьових будинків працюють неофіційно. Це не лише зменшує надходження від туристичного збору та ПДФО, а й заважає формуванню єдиного якісного стандарту послуг у громаді.

Через згадані раніше інфраструктурні проблеми (дороги, відсутність каналізації) великі інвестори часто обирають сусідні громади з кращою логістикою. Також бракує підготовлених інвестиційних паспортів та земельних ділянок із підведеними комунікаціями (greenfields/brownfields). Малий та середній бізнес у селах має обмежений доступ до кредитування та програм підтримки. Місцеві підприємці часто не мають достатніх навичок для написання грантових заявок чи участі в міжнародних проектах (Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР), транскордонне співробітництво).

Низька самодостатність бюджету належить до внутрішніх слабких сторін Тур'є-Реметівської ОТГ. Громада сильно залежить від зовнішніх фінансових надходжень (дотацій та субвенцій з державного бюджету) і має обмежені власні ресурси для розвитку. Значна частина бюджету громади формується за рахунок базової дотації. Це означає, що власних доходів (податків, зборів) не вистачає навіть на покриття захищених статей видатків (зарплати бюджетникам, енергоносії). Будь-які зміни в державному законодавстві щодо розподілу ПДФО або обсягів субвенцій миттєво створюють фінансовий дефіцит у громаді.

Більшість власних надходжень складає ПДФО. У громаді зареєстровано 29 малих підприємств, та 395 малих підприємців, фізичних осіб та 168 підприємств торгівлі (з них 122 у приватних торгових точках). Оскільки великих промислових підприємств у громаді мало, основні платники – це працівники бюджетної сфери та лісгоспів. Через велику частку земель лісового фонду та державної власності, громада отримує менше земельного податку. Попри популярність с. Лумшор та інших локацій, офіційні надходження від туристичного збору залишаються низькими. Це свідчить про перебування значної частини рекреаційного бізнесу в тіні (неофіційне надання послуг проживання).

У невеликих громадах із розпорошеним населенням видатки на адміністрування (утримання сільської ради, старостатів, ЦНАПів) займають значну частку бюджету. Це залишає мінімальний ресурс на бюджет розвитку, тобто на будівництво нових об'єктів чи капітальні ремонти. Наразі, громада не має великого платника податків, який би забезпечував її стабільний фінансовий фундамент. Низька самодостатність обмежує

можливість співфінансування міжнародних проектів. Більшість європейських грантів вимагають 10–20% внеску з місцевого бюджету, якого громаді часто бракує.

Слабкою стороною є і відсутність підготовлених інвестиційних майданчиків. Цей фактор є стримуючим для залучення капіталу та створення нових робочих місць у промисловому та логістичному секторах громади. У громаді фактично відсутні готові інвестиційні майданчики типу Greenfield (земельні ділянки під забудову) або Brownfield (покинуті промислові об'єкти), які б мали необхідні ліміти електроенергії, під'їзні шляхи для великогазового транспорту та системи водопостачання та водовідведення. Це робить громаду неконкурентоспроможною у порівнянні з прикордонними ОТГ, які пропонують інвесторам готові промислові зони.

Через складний гірський рельєф та вузьку мережу доріг місцевого значення, виділення великих площ під логістичні хаби або склади є ускладненим. Відсутність резервування земельних ділянок під ці цілі в попередні періоди призвела до хаотичного землекористування, що унеможливорює швидке розгортання виробничих потужностей.

На даному етапі в громаді не розроблено концепцію створення індустріального чи логістичного парку, що позбавляє її можливості претендувати на державне фінансування будівництва інфраструктури. Без наявності чітко визначених та юридично оформлених інвестиційних паспортів ділянок громада програє боротьбу за релокований бізнес та іноземні інвестиції. Оскільки громада не пропонує готових майданчиків, потенційний інвестор змушений самостійно вирішувати питання зміни цільового призначення землі, будівництва доріг та прокладання мереж. Це створює «високий поріг входу», який відлякує малий та середній виробничий бізнес, спрямовуючи його в більш підготовлені регіони області.

Соціальна інфраструктура. Слабкі сторони в соціальній сфері створюють відчуття розриву між якістю життя в місті та в громаді. Відчутною є зношеність матеріально-технічної бази. Частина закладів загальної середньої та дошкільної освіти, приміщень клубів була побудована кілька десятиліть тому, у зв'язку з чим потребують не просто косметичного ремонту, а повної термомодернізації та оновлення систем опалення для зменшення витрат з бюджету. Хоча мережа шкіл збережена (11 закладів загальної середньої освіти), все ж спостерігається нестача сучасного обладнання для кабінетів природничого циклу (STEM-лабораторії), що важливо для підготовки конкурентоспроможних випускників.

У громаді відсутні сучасні центри дозвілля, молодіжні хаби або коворкінги, де мешканці могли б збиратися для обговорення ідей чи соціальної активності.

У багатьох селах відсутні сучасні центри дозвілля, молодіжні хаби або коворкінги, де мешканці могли б збиратися для обговорення ідей чи соціальної активності. Це посилює відчуття «ізоляваності» від сучасних культурних процесів. Більшість об'єктів соціальної інфраструктури не пристосовані для людей з інвалідністю або маломобільних груп населення (відсутність пандусів, спеціально обладнаних вбиралень тощо).

Соціально-комунікаційні та ландшафтні ризики. Ця група слабких сторін включає вразливість громади перед потенційними конфліктами, що виникають на стику економічних інтересів інвесторів, екологічних стандартів та суспільних настроїв мешканців. Висока ймовірність виникнення соціальної напруги через плани промислового освоєння високогір'я

(зокрема, встановлення вітрових електростанцій на Полонині Руна). Спротив з боку місцевих мешканців та еко-захисних організацій зумовлений побоюваннями щодо незворотного впливу на екосистему та традиційні форми господарювання. Ризик втрати унікальної ідентичності громади як центру екологічного та бальнеологічного туризму. Зміна автентичного ландшафту полонин внаслідок промислової забудови може спровокувати відтік цільової аудиторії туристів, які цінують первозданну природу, що негативно вплине на доходи місцевого малого бізнесу.

Потенційне соціальне напруження та супротив мешканців або еко-захисників планам щодо встановлення вітрових електростанцій (ВЕС) на високогір'ях. Відсутність досвіду та інструментів для врегулювання суперечок між інвесторами та громадою, що може призвести до тривалих судових позовів та блокування стратегічних проєктів. Побоювання втрати автентичного ландшафту та зниження привабливості громади для еко-туризму внаслідок промислового освоєння полонин. Ці ризики потребують розробки плану комунікаційної стратегії та залучення незалежних екологічних експертів для мінімізації конфліктів.

Слабкі сторони Тур'є-Реметівської ОТГ є типовими для «перехідного» періоду децентралізації. Громада має значну залежність від державних дотацій та сировинної моделі економіки, що підкріплюється високим рівнем тінізації туризму та відтоком працездатного населення. Головними бар'єрами для розвитку залишаються зношена інженерна інфраструктура, незадовільний стан доріг, що стримує прихід інвесторів.

III. МОЖЛИВОСТІ (OPPORTUNITIES)

В цей блок віднесено зовнішні чинники та тренди, які громада може використати для подолання своїх слабких сторін і здійснення економічного прориву.

Євроінтеграційні перспективи та грантова підтримка. Завдяки статусу кандидата України в ЄС та географічній близькості до кордонів, перед громадою відкритий доступ до програм транскордонного співробітництва, доступ до структурних фондів та спеціалізованих програм, які орієнтовані саме на розвиток сільських та гірських територій. Це шлях до фінансування екологічних та інфраструктурних проєктів без навантаження на місцевий бюджет.

Завдяки географічному положенню в прикордонній зоні, громада має пріоритетний доступ до програм Interreg NEXT «Польща – Україна» та «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна». Можливість отримання фінансування (до 90% вартості проєкту) на будівництво очисних споруд, каналізаційних мереж та ремонт доріг, що з'єднують туристичні локації. У таких проєктах діє спільний захист довкілля, на основі яких видаються гранти на збереження біорізноманіття Смарагдової мережі та заходи з протипаводкового захисту в басейні річок Тур'я та Туриця. Задля збереження культурної спадщини можлива реалізація спільних з європейськими партнерами проєктів з реставрації історичних об'єктів (наприклад, спадщини чавуноливарного заводу) та створення транскордонних туристичних маршрутів.

Європейський союз активно фінансує екологічні ініціативи (програма LIFE та «Зелений курс» (EU Green Deal). Для громади це шанс для: створення муніципальних центрів управління відходами (сортування, компостування), що вирішить проблему стихійних

сміттєзвалищ; перехід муніципальних установ (шкіл, садочків) на відновлювані джерела енергії (сонячні панелі, теплові насоси) за кошти європейських фондів.

Через підтримку сільського господарства та фермерства (IPARD) передвступна допомога ЄС спрямована на модернізацію ферм, коли можна отримати гранти для місцевих мешканців на створення малих переробних цехів (сироварні, сушіння ягід та грибів), що дозволить виходити на ринок ЄС з готовою продукцією, а також на розвиток агротуризму через підтримку сертифікації «зелених садиб» за європейськими стандартами якості.

Впровадження європейського підходу LEADER (зв'язок між діями з розвитку сільської економіки) через створення Місцевої ініціативної групи (МІГ). Це дає змогу мешканцям самостійно визначати пріоритети фінансування мікропроектів (від дитячих майданчиків до локальних музеїв), що підвищує соціальну згуртованість.

Втілення таких проектів для громади зменшить навантаження на бюджет, адже гранти дозволяють реалізувати проекти, на які в місцевому бюджеті знадобилося б 10–20 років накопичень. Це сприятиме покращенню інвестиційного іміджу, позаяк громада, яка успішно реалізувала хоча б один європейський грант, стає «зрозумілою» та надійною для великих іноземних інвесторів. Окрім того, нові проекти створюють робочі місця, що стимулює молодь залишатися в громаді.

Реалізація цих можливостей безпосередньо залежить від подолання слабкої сторони – браку фахівців із написання грантових заявок. Тому стратегічним кроком має бути створення відділу проектного менеджменту в структурах сільських рад.

Розвиток відновлюваної енергетики та енергонезалежність. Розвиток відновлюваної енергетики (ВДЕ) є однією з найбільш перспективних можливостей для Тур'є-Реметівської громади, оскільки він дозволяє конвертувати природні особливості регіону в енергетичну безпеку та фінансову стабільність. Впровадження проектів «зеленої» енергетики дозволить громаді трансформуватися з енергоспоживача у виробника, мінімізуючи ризики, пов'язані з дефіцитом потужностей у загальнодержавній мережі.

Високогірні території громади (зокрема масив Полонини Руна) мають одні з найвищих показників швидкості вітру в регіоні, що робить їх привабливими для будівництва вітрових електростанцій. Оренда земельних ділянок під вітряки та надходження ПДФО від обслуговуючих компаній можуть стати вагомим джерелом наповнення місцевого бюджету. Громада отримає інфраструктурні бонуси, так як зазвичай інвестори у ВДЕ беруть на себе зобов'язання щодо ремонту під'їзних доріг та зміцнення електромереж, що вигідно громаді.

Наявність мережі гірських річок з високим перепадом висот дозволяє розглядати встановлення сучасних дериваційних міні-ГЕС, які мають мінімальний вплив на довкілля, але забезпечують локальні потреби в електриці. Не менш важливою є сонячна генерація. Встановлення сонячних панелей на дахах комунальних закладів (шкіл, лікарень, адмінбудівель) у поєднанні з системами накопичення енергії (акумуляторами) гарантуватиме роботу критичної інфраструктури під час блекаутів.

Оскільки громада має потужний лісогосподарський сектор, існує можливість використання відходів деревообробки (тріски, тирси) для виробництва теплової енергії. Переведення котелень бюджетних установ на сучасні твердопаливні котли дозволить

використовувати місцевий ресурс замість дорогого імпортного газу, залишаючи кошти всередині громади. Можливість об'єднання мешканців та місцевого бізнесу для спільного інвестування в об'єкти генерації. Це дозволить громадянам безпосередньо впливати на тарифи та отримувати дивіденди від продажу надлишків енергії в мережу. Реалізація великих енергетичних проєктів передбачає будівництво нових під'їзних шляхів та зміцнення електромереж. Ці об'єкти залишаються у власності громади та покращають логістику між віддаленими селами.

Ці можливості мають стратегічне значення для ОТГ, оскільки громада стає менш вразливою до віялових відключень та аварій на магістральних лініях; розвиток ВДЕ підсилює імідж «зеленої громади», що приваблює еко-свідомих туристів та європейських грантодавців. Проєкти відновлюваної енергетики – це зазвичай довгострокові капіталовкладення, які забезпечують стабільність податкових надходжень на десятиліття. Для успішного втілення цієї можливості громада має забезпечити прозорі громадські слухання та фахову екологічну експертизу, щоб нівелювати слабку сторону – ризик соціальних конфліктів.

Трансформація туристичного ринку та формування рекреаційного хабу. Трансформація туристичного ринку в Україні після 2022 року кардинально змінила пріоритети мандрівників, змістивши фокус на безпеку, екологічність та психологічне відновлення. Для Тур'є-Реметівської громади це стратегічний шанс перетворити свої природні активи на високорентабельний рекреаційний продукт. Зміна споживчої поведінки українців та зростання запиту на внутрішній туризм створюють передумови для якісного стрибка громади від «сезонного відпочинку» до «всесезонного оздоровчого хабу».

У контексті загальнодержавних потреб, громада має унікальні умови для розвитку медичної, психологічної реабілітації та ветеранської політики. Можливим є використання мінеральних вод та традиційних чанів (с. Лумшори) для фізичного відновлення військовослужбовців та цивільних, що постраждали від війни. Можливість залучення грантів та державних коштів для облаштування інклюзивних реабілітаційних просторів на базі існуючих чи релокованих закладів оздоровлення.

Тренд на «цифрову детоксикацію» та втечу від міського шуму робить села громади ідеальними локаціями для еко-відпочинку. Рентабеліними будуть глемпінги та еко-садиби, створення сучасних модульних містечок серед природи, які мають мінімальний вплив на довкілля, але забезпечують комфорт рівня «люкс». Облаштування мережі пішохідних, велосипедних та кінних маршрутів (наприклад, шлях до водоспадів чи на Полонину Руна) з інтерактивними елементами та QR-кодами.

Локальна ідентичність «турян» може стати потужним магнітом для гурманів з розвитку гастрономічного та крафтового туризму. Популяризація унікальних страв, що створює додану вартість для місцевого громадського харчування. Підтримка дрібних фермерів у створенні дегустаційних залів (сири, мед, фіто-чаї), що дозволяє туристу не лише побачити природу, а й «спробувати її на смак».

Розвиток віддаленої роботи стимулює людей переїжджати в мальовничі регіони на тривалий термін. Все більш популярними стають коворкінги в горах. Облаштування місць з

безперебійним інтернетом та автономним живленням (завдяки ВДЕ), що залучатиме ІТ-фахівців та креативний клас, які стануть постійними споживачами місцевих послуг.

Активний та подієвий туризм нового покоління має базуватися на організації заходів, що популяризують локальну культуру та гастрономію, залучаючи короткострокові, але масові туристичні потоки. Облаштування сертифікованих маршрутів для скайранінгу, гірського велосипеда та кінних прогулянок, що відповідають європейським стандартам безпеки та маркування.

Для Тур'є Реметівської громади перехід на бальнеологію та реабілітацію дозволить забезпечити потік туристів не лише влітку, а й у «низький» сезон (осінь – весна). Створення повноцінного хабу стимулюватиме власників садиб виходити з тіні, щоб стати частиною офіційних туристичних маршрутів та отримувати підтримку від громади. Розвиток еко-туризму створює економічний аргумент на користь захисту природи – громаді стає вигідніше зберігати ліс недоторканим, ніж використовувати його як сировину.

Перетворення Тур'є-Реметівської ОТГ на потужний рекреаційний хаб є логічною відповіддю на зовнішні виклики та найбільш органічним шляхом розвитку, що базується на історичній та природній спадщині регіону.

Державна підтримка та релокація бізнесу. В умовах воєнного стану та повоєнного відновлення Тур'є-Реметівська громада може виступити надійним майданчиком для малого та середнього бізнесу, що потребує безпечних умов роботи та прямого доступу до сировинної бази.

Законодавство України передбачає специфічні пільги для суб'єктів господарювання та мешканців у гірських населених пунктах, податкові та соціальні преференції. Можливість залучення фахівців через надбавки до заробітної плати, що частково компенсується державою, та використання спеціальних режимів оподаткування для певних видів діяльності. Державні субвенції на розвиток громади, пріоритетне фінансування проєктів соціальної інфраструктури через державні фонди, спрямовані на підтримку територій зі складними умовами розвитку.

Громада може запропонувати безпечне середовище для підприємств, які евакуюються з прифронтових зон. Використання наявних вільних приміщень або територій колишніх господарських об'єктів для розміщення дрібного виробництва (швейна галузь, збірка електроніки, крафтова переробка тощо). Має бути спрощена дозвільна система та розробка муніципального пакету «швидкого старту» для релокованих підприємців (допомога з реєстрацією, пошуком житла для персоналу та підключенням до мереж).

Участь у програмах Міністерства економіки (наприклад, «єРобота») для стимулювання створення переробних підприємств. Такими може бути глибока переробка деревини (перехід від експорту кругляка до виготовлення меблевих заготовок, паркету або будівельних матеріалів (CLT-панелей) за підтримки державних грантів); харчова переробка (створення цехів із заморозки, сушіння та консервування лісових ягід, грибів та лікарських трав, що дозволить громаді отримувати податки з готової продукції, а не з сировини) тощо.

Участь громади у проєктах ДФРР та «Зроблено в Україні». Активна співпраця з Державним фондом регіонального розвитку для реалізації масштабних інфраструктурних

проектів. Зокрема, залучення державних коштів на капітальний ремонт доріг загального користування, що з'єднують громаду з основними магістралями області. Участь у загальнонаціональній платформі «Зроблено в Україні» для популяризації продукції тур'янських майстрів та фермерів.

Це у сукупності дозволить диверсифікувати економіку, зменшивши залежності від лісового господарства через появу нових виробничих секторів. Релоковані підприємства та нові переробні цехи стимулюватимуть повернення трудових мігрантів у громаду. Відбудеться збільшення ПДФО, пряме наповнення бюджету громади за рахунок реєстрації нових платників податків на її території. Поєднання статусу гірської території з активною політикою залучення релокованого бізнесу створює умови для швидкого економічного зростання та переходу громади з категорії «дотаційних» до «самодостатніх».

Аналіз зовнішніх факторів свідчить, що Тур'є-Реметівська громада володіє унікальним сполученням природних ресурсів та географічного положення, які в умовах сучасної трансформації економіки України відкривають шлях до повного самозабезпечення та інвестиційного прориву. Головна можливість громади полягає у переході від ролі «ресурсного донора» до ролі «інноваційного еко-хабу». Успіх цієї трансформації залежить від спроможності місцевої влади сформувати професійну команду проєктних менеджерів, які зможуть трансформувати ці зовнішні шанси у конкретні грантові контракти та інвестиційні угоди.

Реалізація зазначених можливостей дозволить нівелювати більшість «слабких сторін» громади, зокрема подолати бюджетну дотаційність та зупинити відтік працездатного населення через створення якісно нових робочих місць.

IV. ЗАГРОЗИ (THREATS)

Це зовнішні чинники, які громада не може контролювати напряду, але які можуть суттєво зашкодити її розвитку або нівелювати існуючі переваги та негативно вплинути на реалізацію стратегії.

Макроекономічні та безпекові ризики. Ця група ризиків є найбільш важливою, оскільки вони мають системний характер і безпосередньо впливають на фінансову стійкість громади та її здатність реалізовувати довгострокові стратегії.

На сьогодні через пріоритетність видатків на оборону існує постійний ризик секвестру (скорочення) державного бюджету. Це може призвести до призупинення виплат за програмами Державного фонду регіонального розвитку, субвенцій на розвиток гірських територій та капітальних ремонтів доріг. Подальше залучення працездатного населення до лав ЗСУ створює гострий дефіцит фахівців у комунальному секторі (водіїв, електриків, інженерів) та приватному бізнесі (будівництво, туризм).

Існує ризик фізичного пошкодження інфраструктури. Навіть за умови відносної безпеки регіону, атаки на об'єкти магістральної енергомережі України призводять до блекаутів, що критично для готелів, бальнеологічних центрів (де необхідне підтримання температурного режиму чанів та басейнів) та закладів освіти.

Відбувається здорожчання інфраструктурних проєктів. Висока інфляція та нестабільність курсу валют призводять до стрімкого зростання вартості будівельних матеріалів, палива та обладнання. Проєкти, кошториси яких були затверджені рік тому, стають неможливими для реалізації без додаткового перегляду фінансування. Зниження купівельної спроможності населення. Зростання цін на товари першої необхідності змушує потенційних внутрішніх туристів економити на відпочинку, що може спричинити падіння попиту на послуги рекреаційного сектору громади.

Вилучення «військового ПДФО» та податкові маневри. Подальші зміни у розподілі податків між центром та громадами можуть позбавити ОТГ суттєвої частини надходжень. Для Тур'є-Реметівської громади це особливо болісно через високу питому вагу бюджетних установ у структурі доходів. Зростатиме посилення податкового тиску на малий бізнес. Зміни в системі оподаткування фізичних осіб-підприємців (ФОП) можуть призвести до закриття дрібних об'єктів торгівлі та сервісу в селах, що поглибить проблему безробіття. Високі облікові ставки роблять кредити для місцевого бізнесу та громади (наприклад, на оновлення комунальної техніки) фактично недоступними.

«Замороження» іноземних інвестицій. Поки тривають активні бойові дії, великі іноземні інвестори можуть відкладати рішення про капітальне будівництво через високі страхові ризики.

Щоб нівелювати ці ризики, громаді рекомендується:

- Диверсифікація джерел фінансування. Максимально сфокусуватися на міжнародні гранти (що не залежать від держбюджету України).
- Енергонезалежність. Пріоритетне встановлення автономних джерел енергії для критичних об'єктів.
- Гнучке планування. Розробка проєктів у кілька черг, щоб мати змогу завершувати окремі етапи навіть за умови обмеженого фінансування.

Екологічні та природні ризики. Ця група ризиків пов'язана як із глобальними кліматичними змінами, так і з локальним антропогенним (людським) впливом на екосистеми Українських Карпат. Для Тур'є-Реметівської громади, де добробут напряму залежить від лісів, річок та полонин, екологічні загрози є чи не найпідступнішими. Вони можуть не просто погіршити умови життя, а повністю знищити рекреаційний бізнес.

Актуальними залишаються ризик катастрофічних паводків та селів. Через гірський рельєф та інтенсивні опади територія громади перебуває в зоні ризику раптового підняття рівня води в річках Тур'я, Туриця та їхніх притоках. Це загрожує руйнуванням мостів, доріг, гідротехнічних споруд та підтопленням садіб. Зворотна сторона кліматичних змін – тривалі бездощові періоди та міління річок. Це призводить до критичного зниження дебіту води у джерелах, що забезпечують водопостачання домогосподарств та туристичних комплексів (зокрема басейнів та чанів).

Загрози деградація лісових та ґрунтових ресурсів як наслідки надмірної лісозаготівлі. Вирубка лісів на крутосхилах у попередні десятиліття призвела до порушення гідрологічного режиму та посилення ерозії ґрунтів. Це збільшує ймовірність зсувів та

прискорює стікання дощової води, що посилює паводки. Через зміну температурного режиму та поширення шкідників (наприклад, короїдів) спостерігається масова деградація хвойних і букових насаджень, що знижує природну цінність лісів.

Загроза промислового тиску на високогірні екосистеми (Полонина Руна). Плани щодо встановлення вітрових електростанцій (ВЕС) несуть ризики для унікальної флори та фауни високогір'я. Будівництво доріг та фундаментів для турбін може пошкодити торфовища та рідкісні види рослин, що входять до Смарагдової мережі. Робота вітрогенераторів може негативно вплинути на шляхи міграції птахів та популяції кажанів, що викличе санкції з боку міжнародних екологічних організацій.

Проблема поводження з відходами та забруднення вод. Через відсутність сучасних очисних споруд у більшості населених пунктів, господарсько-побутові стоки потрапляють безпосередньо у ґрунти та річки. Це створює загрозу бактеріологічного забруднення та унеможлиблює безпечне купання та використання води. Недостатньо розвинена культура сортування та вивозу твердих побутових відходів призводить до накопичення сміття в урочищах та вздовж русел річок, що руйнує «зелений» імідж громади.

Природні загрози вимагають від громади превентивних (запобіжних) дій:

- Берегоукріплення. Постійний моніторинг русел річок та будівництво захисних дамб.
- Обмеження на високогір'ї. Впровадження суворих екологічних експертиз для будь-яких промислових об'єктів на полонинах.
- Еко-інфраструктура. Пріоритетне залучення грантів на очисні споруди та сміттєпереробку як основу виживання рекреаційного сектору.

Соціально-демографічні ризики. Цей блок загроз описує ризики, пов'язані зі зменшенням чисельності населення, зміною його вікової структури та втратою кваліфікованих кадрів, що підриває життєздатність громади в довгостроковій перспективі.

У громаді відмічається від'ємний природний приріст. Тенденція до перевищення смертності над народжуваністю, що характерно для сільських територій. Це призводить до поступового вимирання віддалених сіл громади та закриття малокомплектних шкіл. Збільшення частки людей пенсійного віку створює надмірне навантаження на соціальні служби та бюджет громади (видатки на медицину, пільги) при одночасному скороченні податкових надходжень (ПДФО).

Активною є трудова міграція та відтік кваліфікованих кадрів. Близькість до кордону з ЄС стимулює виїзд найбільш активної та працездатної молоді на заробітки або на постійне проживання до Словаччини, Чехії чи Польщі. Відтік кваліфікованих кадрів (вчителів, медиків, управлінців) до Ужгорода або інших великих міст через відсутність у громаді високооплачуваних робочих місць та сучасної культурно-дозвілєвої інфраструктури. Дефіцит професійних кадрів для нових галузей. Загрозою є кваліфікаційний розрив, тобто невідповідність навичок місцевого населення потребам сучасного бізнесу. Наприклад, громада може залучити інвестора у сферу ІТ чи відновлюваної енергетики, але не знайти на місці фахівців для обслуговування цих об'єктів.

Втрата наступності в крафтових ремеслах. Молодь дедалі рідше переймає традиційні навички (бджільництво, сироваріння, ковальство), що ставить під загрозу автентичність туристичного бренду громади. Тривала відсутність видимих інфраструктурних змін може призвести до пасивності мешканців, небажання брати участь у громадських слуханнях і житті громади загалом. Існування ризиків виникнення суперечок між консервативно налаштованою частиною населення та прихильниками інновацій (наприклад, щодо будівництва вітряків чи модернізації зон відпочинку).

Для подолання цих загроз громада має сфокусуватися на:

- Підтримці молодіжного підприємництва. Створення бізнес-інкубаторів для молодих фермерів та власників еко-садиб.
- Розвитку STEM-освіти. Створення сучасних освітніх хабів у школах, щоб діти бачили перспективу професійної реалізації вдома.
- Покращенні якості життя. Інвестиції не лише в дороги, а й у швидкісний інтернет, сучасні громадські простори, щоб життя в селі було комфортним для міських фахівців (релокантів).

Конкурентний та правовий тиск. Ця група загроз охоплює зовнішнє середовище, які можуть обмежити розвиток Тур'є-Реметівської громади або змусити її боротися за ресурси з іншими територіями, змагатися за інвестора, туриста та бюджетні кошти в умовах постійної зміни законодавства на державному рівні.

По перше, це боротьба за релокований бізнес. Сусідні громади (наприклад, Перечинська, Полянська, Ужгородська) можуть пропонувати інвесторам кращі умови: підготовлені промислові зони, підведені комунікації (газ, великі потужності електрики) або швидші бюрократичні процедури. Тур'є-Реметівська ОТГ ризикує залишитися лише «сировинним додатком», якщо не створить конкурентних переваг.

По друге, конкуренція за туристичний потік. Бальнеологічні курорти-сусіди (Поляна, Свалява, Ужгород) мають більш розкручені бренди та кращу інфраструктуру. Без створення унікальної ніші (наприклад, фокус на еко-мілітарі реабілітації або крафті), туристи можуть оминати громаду, обираючи більш «цивілізовані» варіанти.

Загрозами є нестабільність та жорсткість правового поля. Передусім це зміни у земельному та лісовому законодавстві, через що виникає ризик запровадження нових обмежень на використання земель лісового фонду або прикордонних територій, що може заблокувати розвиток рекреаційних зон чи будівництво об'єктів ВДЕ. Відбуватиметься посилення екологічних стандартів (EU Acquis), позаяк у процесі вступу до ЄС Україна імплементує суворі екологічні норми. Це загроза для місцевих підприємств (пилорам, ферм), які не мають коштів на швидку модернізацію очисних споруд чи систем фільтрації, що може призвести до їх закриття через штрафи.

Існують і ризики централізації фінансів через зміну формули розподілу податків. Так, держава може переглянути відсоток ПДФО, що залишається в громадах, або змінити правила нарахування базової дотації. Для Тур'є-Реметівської ОТГ, яка є дотаційною, будь-яке зменшення підтримки з центру є критичним для виплати зарплат бюджетникам. Через

посилення контролю за використанням земель є ризик вилучення самозаліснених земель або зміна статусу пасовищ на державному рівні, що обмежить повноваження сільської ради у розпорядженні власними ресурсами.

Зростання кількості судових позовів від громадських організацій чи еко-активістів (зокрема щодо використання Полонини Руна) може на роки призупинити інвестиційні проекти через судові заборони, створюючи громаді репутацію «конфліктної території» для великого капіталу.

Для подолання цих загроз громада має сфокусуватися на:

- Створенні «Інвестиційного паспорта». Чітка інвентаризація всіх вільних приміщень та ділянок, щоб відповідати на запити бізнесу швидше за сусідів.
- Юридичному супроводі. Посилення юридичного відділу сільрад для підготовки бездоганних рішень, які неможливо буде оскаржити в суді.
- Реєстрація брендів. Офіційне закріплення за громадою прав на торговельні марки локальних продуктів та фестивалів.
- Співпраця, а не війна: Розгляд варіантів міжмуніципального співробітництва з сусідами, що перетворює конкурентів на партнерів.

Ризики індустріалізації ландшафту. Ця група загроз стосується можливої втрати автентичності та візуальної привабливості регіону через стратегічно помилкове розміщення промислових та енергетичних об'єктів.

Насамперед – це ризики втрати візуальної та естетичної цінності через техногенне втручання у високогір'я, позаяк встановлення масивних вітроенергетичних установок (ВЕС) на Полонині Руна може змінити панорамний вигляд. Це ризик перетворення дикої природи на промислову зону, що знизить попит на піші походи та фототуризм. Будівництво під'їзних доріг для важкої техніки та ліній електропередач (ЛЕП) через лісові масиви призводить до розчленування середовища проживання диких тварин, що негативно впливає на біорізноманіття.

Якщо територія асоціюватиметься з промисловими об'єктами, вона втратить привабливість для преміального еко-відпочинку (глемпінгів, ретрит-центрів). Замість платоспроможних туристів, що шукають тиші, громада може отримати лише короткострокові технічні візити, які не створюють високої доданої вартості. Робота промислових об'єктів (наприклад, вітряків чи деревообробних цехів поблизу сіл) може створювати дискомфорт для мешканців та відпочиваючих, що нівелює концепцію «тихого відпочинку» та оздоровлення. Масштабне будівництво на крутосхилах без належних укріплень може спровокувати зсуви ґрунту та руйнування родючого шару полонин, що відновлюється десятиліттями.

Оскільки частина територій громади має міжнародний природоохоронний статус, промислова активність може призвести до санкцій або виключення з міжнародних грантових програм, що орієнтовані на збереження довкілля.

Ризик розколу в громаді між тими, хто підтримує індустріальні проєкти, і тими, хто виступає за збереження природи. Це створює несприятливе середовище для будь-якого інвестора.

Для подолання цих загроз громада має сфокусуватися на:

- Просторовому зонуванні. Чітке розмежування територій: «заповідні зони» (де індустріалізація заборонена) та «зони промислового розвитку» (де вплив на ландшафт буде мінімальним).
- Обов’язкова ОВД (Оцінка впливу на довкілля). Проведення незалежних експертиз із залученням науковців ще на етапі ідеї проєкту.
- Вибір альтернатив. Надання пріоритету менш інвазивним технологіям.
- Естетичний регламент. Впровадження вимог до зовнішнього вигляду промислових об’єктів, щоб вони максимально інтегрувалися в ландшафт.

Більшість загроз для Тур’є-Реметівської громади пов’язані з зовнішньою нестабільністю та екологічними ризиками. Головним викликом є балансування між необхідністю економічного виживання та збереженням унікального природного капіталу, який є основою рекреаційної привабливості. Аналіз загроз демонструє, що Тур’є-Реметівська ТГ перебуває у зоні впливу складних, взаємопов’язаних ризиків – від загальнодержавних безпекових викликів до специфічних локальних екологічних конфліктів.

Головний виклик для громади сьогодні – це знайти «золоту середину» між необхідною індустріалізацією (для наповнення бюджету) та збереженням екологічної автентичності (для сталого туризму). Громада має діяти проактивно – не просто реагувати на кризи, коли вони вже сталися, а вибудовувати систему захисту через енергонезалежність, диверсифікацію доходів та активний діалог із мешканцями. Тільки за умови прозорості та фаховості управління зовнішні загрози можна трансформувати у стимули для внутрішнього зміцнення.

3.2. СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Моделювання сценаріїв є важливою методологічною базою стратегічного вибору. Сценарій – деяка послідовність подій, які можуть відбутися в майбутньому із значною долею ймовірності за певних умов. Такі умови, або фактори, можуть бути як зовнішні, так і внутрішні. Іншими словами, в основі кожного сценарію повинні бути покладені базові сценарні припущення, за яких можуть виникати ті чи інші фактори впливу.

Для визначення сценарію розвитку громади члени робочої групи ознайомились із результатами досліджень, презентація яких відбулася 07 лютого 2026 року на першому засіданні Робочої групи зі стратегічного планування. На розгляд членів Робочої групи був представлений Профіль Тур’яремівтській сільській територіальній громад як інформаційна основа та базовий документ для планування розвитку територіальної громади та аналітично-описова частина Стратегії. У Профілі громади виконаний аналіз кількості, якості та динаміки зміни основних показників економіки, демографічних процесів, ресурсів громади. Профіль

показав стійкі тенденції зміни показників соціально-економічного розвитку громади за останні 5 років.

На цьому ж засіданні члени Робочої групи ознайомились також із результатами суб'єктивного аналізу, а саме: 1) звітом за результатами опитування представників бізнесу; 2) звітом за результатами опитування жителів громади.

Проведені дослідження думки бізнесу та мешканців разом з інформацією, представленою в Профіль території громади, були корисними в періоді визначення можливих змін у процесі трансформації розвитку громади та стратегічного вибору ефективного сценарію розвитку громади.

Першим кроком стратегічного управління є бачення розгорнутого в часі ландшафту, що утворюється впливом чинників, які в динаміці й перспективі впливають на розвиток Тур'єрмівської сільської територіальної громад.

На цьому ландшафті, з врахуванням певного тимчасового горизонту, може проглядатися або тільки один креод (структурно-стійкий шлях розвитку живих систем), або він може розгалужуватися (точка біфуркації), чим далі - тим більше. Реалізований буде, у будь-якому випадку, тільки один з можливих варіантів розвитку (сценарій розвитку громади). Цей варіант може проглядатися на вже існуючому ландшафті без його змін та відсутності направлених дій в точках біфуркації.

Основними сценаріями розвитку, які були обрані громадою – це альтернативні, а саме:

песимістичний та стримано оптимістичний.

Песимістичний сценарій розвитку

Песимістичний сценарій розвитку територій формується за комплексу припущень, що тривалий у часі (горизонті планування) баланс зовнішніх і внутрішніх факторів впливу на стан громади як соціально-економічної системи залишається незмінним або може погіршуватися, з огляду на **продовження війни (до 2027 року) / її перехід у заморожений стан, що не дозволяє сформувати стимули для розвитку країни, регіону, громади.**

Базові припущення песимістичного сценарію – зовнішні чинники:

1. Негативна демографічна ситуація в країні, спричинена війною, та подальше зменшення кількості населення через падіння рівня народжуваності й активні еміграційні процеси; а також різкі зміни в системі розселення: у східних регіонах – посилення концентрації населення в містах через концентроване відновлення інфраструктури у великих містах, у центральних і західних регіонах – через концентрацію ВПО в обласних центрах та містах обласного значення.
2. Затягування війни з РФ, здійснюються перманентні бомбардування українських міст, об'єктів інфраструктури, економіки тощо. Ситуація щодо військових дій залишається напруженою.
3. Велика кількість ветеранів, які потребують реабілітації та інтеграції в мирне життя.

4. Міжнародна фінансова підтримка партнерів та донорів поступово зменшується та знаходиться на низькому рівні.
5. Втрати економічного потенціалу східних регіонів, їх деіндустріалізація, різкі зміни в системі розміщення господарської діяльності.
6. Подальша окупація територій України, їх мінування, забруднення земель (зокрема с/г) через хімічні та вибухові ураження тощо.
7. Руїнування критичної інфраструктури, спостерігається невідповідність та вразливість інфраструктури для потреб військового часу (у т. ч. недостатність в окремих регіонах).
8. Знижений рівень економічної спроможності більшості територіальних громад та регіонів України (через вилучення територій з господарської діяльності, релокацію бізнесу та переміщення трудового ресурсу, розірвання логістичних ланцюгів, втрату експортних можливостей тощо); розширення територій, які потребують державної підтримки.
9. Тенденцій відновлення економічної активності не спостерігається. ВВП країни досягнуло мінімального рівня за останні 30 років.
10. Відбулося перекладання повноважень у соціальній сфері на рівень територіальних громад.
11. У країні налічується велика кількість ВПО, що вимагає їх інтеграції в соціальне і економічне життя приймаючих громад.
12. Зниження доходів бюджету на тлі зростання видатків на утримання армії та розвитку ВПК.
13. Інвестиційний клімат в Україні та регіоні суттєво не змінюється / погіршується.
14. Ринки праці дестабілізовані через масове переміщення працівників, релокацію бізнесу, втрату фахівців через мобілізацію, еміграцію тощо.
15. Поступове скорочення офіційних трансфертів (освітньої субвенції та інших трансфертів тощо).
16. Інвестиційні потоки відкладаються в часі до завершення війни.
17. Відсутні реальні механізми/програми підтримки місцевого економічного розвитку.
18. Гривня підтримується виключно міжнародними вливаннями та кредитами, темп інфляції залишається високим.
19. Інфляція та втрата доходів частини населення призводять до зниження купівельної спроможності населення.
20. З метою наповнення державного та місцевих бюджетів посилюється податковий тиск на підприємців.

Базові припущення песимістичного сценарію – внутрішні чинники: ростання демографічних ризиків для громади через втрату дітей, молоді, населення в працездатному віці, що вже в найближчі роки спричинить скорочення споживачів освітніх, медичних, культурних послуг.

1. Територіальна громада далі несе навантаження, спричинене війною – інтеграція ВПО в громаду, їх супровід та підтримка, робота з релокованим бізнесом, робота з партнерами щодо надання гуманітарної допомоги, підтримка ЗСУ тощо.
2. Рівень купівельної спроможності населення постійно знижується.
3. Громада втрачає мешканців, зокрема вузьких фахівців, що відображається на забезпеченні процесів життєдіяльності громади.
4. Громада має низький рівень фінансової спроможності
5. Розвиток сільського господарства та сільгосппереробки обмежений через брак інвестицій та інновацій
6. Туристична сфера не розвивається через відсутність координації туроператорів та інших зацікавлених сторін туристичної галузі
7. Інституції підтримки бізнесу в громаді не формуються через обмеженість бюджетного ресурсу та/або відсутність фахівців (проектних менеджерів).
8. Значно зростають видатки місцевого бюджету на заходи у сфері безпеки (зокрема будівництво / ремонт укриттів), забезпечення потреб військових, підтримку ВПО, соціальні виплати ветеранам та родинам загиблих тощо.
9. Громада продовжує оптимізацію мережі закладів освіти, охорони здоров'я, культури тощо з огляду на брак бюджетного ресурсу, але це не супроводжується зростанням якості освітніх, медичних, культурних, соціальних послуг.
10. Інвестиційний клімат у громаді залишається в замороженому стані до завершення бойових дій.
11. Обмеження на використання бюджетних коштів на капітальні видатки залишаються жорсткими, що не дозволяє оновлювати соціальну та інженерну інфраструктуру в громаді.
12. Заходи з забезпечення енергоефективності згортаються, видатки на екологічні цілі скорочуються, що поряд із відсутністю модернізації інженерної інфраструктури негативно впливає на екологічну ситуацію у громаді.

Альтернативний сценарій розвитку № 1 ПЕСИМІСТИЧНИЙ – управляти в умовах негативного впливу зовнішніх та внутрішніх факторів

1. Гуманітарний тиск: виклики міграційних потоків. Продовження бойових дій може перетворити Тур'єреметівську сільську громаду на тимчасовий притулок для ВПО. Це вимагатиме швидкого розгортання центрів тимчасового проживання, організації цілорічного функціонування соціальних служб, створення мобільних медичних пунктів. У результаті місцева інфраструктура матиме перевантаження, що може призвести до соціальної напруги в громаді.

2. Демографічний виклик: втрата людського капіталу. Тривалий воєнний стан може спровокувати серйозні демографічні зрушення в громаді. Найбільш активна частина населення – молодь та сім'ї з дітьми – можуть масово мігрувати за кордон. Це призведе до різкого старіння соціальної структури, дефіциту кваліфікованих кадрів у ключових сферах

(медицина, освіта, туризм), скорочення потреби в дошкільних та шкільних закладах. Як наслідок – формування «демографічної ями», яка через 5-7 років викличе каскад економічних проблем – від скорочення споживчого попиту до дефіциту робочої сили.

3. Просторова нерівність: урбанізаційні процеси. В умовах кризи відбудеться природна концентрація населення в адміністративному центрі – селі Тур'я Ремети, що призведе до поступового занепаду периферійних сіл та формуванню соціально-економічних диспропорцій. Як наслідок, громада може втратити винятково гірсько-сільський характер та традиційні промисли.

4. Фіскальний тиск: бюджетні обмеження. Переорієнтація державних фінансів на оборонні потреби обмежить можливості громади, а саме: скоротить інвестиційні програми, призведе до затримки інфраструктурних проєктів, припинить реалізацію «зелених» ініціатив.

5. Аграрний сектор: випробування на міцність. Порушення логістичних ланцюгів створить ідеальний шторм для сільського господарства та призведе до скорочення експортних можливостей, зростанню собівартості продукції, банкрутству фермерських господарств.

6. Війна вимагає зміцнення цивільного захисту населення через спорудження сучасних об'єктів цивільного захисту та забезпечення матеріального резерву. У разі виведення енергетичної системи України з ладу – забезпечення резервного енергозабезпечення буде забезпечуватися шляхом придбання електрогенераторів та розвитку альтернативних джерел енергії. Громада активно співпрацюватиме з країнами Європейського Союзу в питаннях безпеки та гуманітарної допомоги населенню, обмінюватиметься знаннями та технологіями щодо подолання кризових явищ.

Стримано-оптимістичний сценарій розвитку

Стримано-оптимістичний сценарій розвитку будується на припущеннях, за яких формуються більш сприятливі зовнішні та внутрішні фактори впливу: *громада активно використовує власні сильні сторони.*

Основним фактором цього сценарію є імовірність завершення війни не пізніше 2027 року.

Базові припущення стримано-оптимістичного сценарію – національний та регіональний рівень:

1. Війна з РФ завершується перемогою України або переходить у заморожений формат (без активних ракетних атак українських міст, об'єктів інфраструктури, економіки тощо). Уся / практично вся територія України деокупована.
2. Частина території України залишається виключеною з господарської діяльності на найближчі роки та такою, що непридатна для ведення сільського господарства.
3. Частина населення, що перебувала за кордоном, повертається в Україну (щонайменше 50%).

4. ВПО повертаються у свої громади або активно інтегруються в соціальний, економічний простір приймаючих громад. Зростання частки населення, яке проживає у великих та середніх містах.
5. Відновлення східних регіонів відбувається досить активно, але концентрується у великих містах. Відновлення спрямоване на соціальну інфраструктуру. Економіка східних регіонів відновлюється дуже повільно. Безпековий фактор є необхідним для розбудови тут великих об'єктів промисловості (які характерні для цих регіонів).
6. Об'єкти промисловості, зокрема ВПК, розміщуються в західних областях. Має місце брак кадрів інженерних спеціальностей у цих регіонах. Потребує корегування структура підготовки фахівців закладами вищої та професійної освіти.
7. Відбувається поступове відновлення інженерної та дорожньої інфраструктури, їх активна модернізація із врахуванням безпекового фактора.
8. Спостерігається висока активність донорів у запуску програм відновлення українських громад.
9. Запущено державні програми підтримки розвитку територій. Відновлено діяльність і збільшено фінансовий ресурс функціонування ДФРР, Фонду енергоефективності тощо.
10. Доходи державного та місцевого бюджетів залишаються стабільними / не знижуються в абсолютних цифрах, але, враховуючи інфляцію, відбулося падіння їх фінансової спроможності.
11. Відбувається поступове відновлення економічної активності в регіонах, яке основним чином сконцентроване у сферах будівництва, вироблення будівельних матеріалів, ВПК, с/г та с/г переробки.
12. Спрощено процедури підключення (вартості) до інженерних мереж для інвесторів.
13. Створено й реалізуються програми для ветеранів, які потребують реабілітації та інтеграції в мирне життя, а також супровід їх у започаткуванні /веденні власного бізнесу.
14. Дешеві кредити та підтримка агропромислового сектору з боку держави активізують місцевий бізнес.
15. Інвестиційний клімат в Україні та регіоні суттєво не змінюється.
16. Мілітарна та фінансова підтримка партнерів та донорів залишається на високому рівні. Значно зросла інвестиційна активність (закордонних інвесторів), яка водночас супроводжується значною територіальною диференціацією та спрямуванням ресурсу в деокуповані та близькі до лінії фронту громади.
17. Рівень тіньової зайнятості знижується, що обумовлено зростанням економічної активності та покращенням податкового клімату.
18. ВВП країни поступово зростає. Тенденції відновлення економічної активності є достатньо чіткими.
19. Інфляція стає регульованою, що, поряд із розширенням доступності місць праці для населення, веде до зростання купівельної спроможності населення.

20. Поступово відновлюється транзитний потенціал південних регіонів, розбудовуються пункти пропуску з країнами ЄС на західному кордоні, відновлено авіасполучення. Водночас Україна залишається «тупиковою» в контексті транзиту через рф чи білорусь.
21. Поступово стабілізуються ринки праці, налагоджено взаємодію між роботодавцями, закладами професійно-технічної та вищої освіти, відбувається підготовка фахівців затребуваних в регіонах спеціальностей.
22. Спостерігається активна реалізація низки реформ, що активно підтримується закордонними донорами.
23. Продовжено реалізацію процесів децентралізації та прийняття низки затребуваних законів.
24. Унормовано відподальності за реалізацію повноважень у соціальній сфері між державним, регіональним, місцевим рівнями.

Базові припущення стримано-оптимістичного сценарію – місцевий рівень:

1. Зростає купівельна спроможність населення, яка активізує місцеві ринки товарів і послуг у громаді.
2. Громада здійснює модернізацію мереж закладів освіти, охорони здоров'я, культури тощо, що супроводжується зростанням якості освітніх, медичних, культурних, соціальних послуг.
3. Сформовані базові планувальні документи громади: комплексний план просторового розвитку громади, генеральні плани населених пунктів громади, стратегія, зонування земель громади, інвестиційний паспорт громади; проведена інвентаризація комунальних та приватних активів.
4. Чисельність населення в громаді продовжує збільшуватися. Зростає кількість народжених малюків.
5. Громада залучає інвесторів, які розпочинають свою діяльність на території громади, перереєстровані в громаді та сплачують тут податки.
6. ВПО отримують підтримку відповідних структур. Більшість ВПО інтегровані в життєдіяльність громади.
7. Зростають доходи місцевого бюджету та його спроможність фінансувати розвиткові видатки.
11. Громада створює інституції підтримки малого та середнього бізнесу, що сприяє активному розвитку підприємництва на її території.
8. Завдяки реалізації значної кількості програм міжнародних донорів зростає інституційна спроможність органу місцевого самврядування.
9. Створюються привабливі інвестиційні пропозиції у сферах глибокої переробки с/г продукції, високотехнологічних виробництв, сфері будівельних матеріалів, будівництва.
10. Активізується інвестиційна діяльність у громаді, оскільки Україна стає одним із найпопулярніших місць для інвестування.

11. Впровадження заходів із забезпечення енергоефективності, відновлення видатків на екологічні цілі, модернізація інженерної інфраструктури відбувається на вимогу часу і з огляду на вимоги європейського законодавства.
12. Громада системно підвищує власну економічну спроможність. Активізується діяльність існуючих та створення нових суб'єктів господарювання.
13. Активно розвивається туризм у громаді, якість туристичних послуг зростає (оскільки основна орієнтація на іноземного туриста).
14. Громада ефективно використовує державні субвенції та кошти інвесторів на розвиток інфраструктури.
15. Громада стає енергонезалежною та активно впроваджує альтернативні джерела енергії

Альтернативний сценарій розвитку № 2 «СТРИМАНО-ОПТИМІСТИЧНИЙ сценарій розвитку- – управляти через якісні зміни»

За цим сценарієм Тур'єреметівська ОТГ максимально використовує соціально-економічні перетворення в країні.

1. Здійснення перемоги України створить передумови для відновлення демографічного балансу, у результаті чого громада, маючи вигідне геостратегічне та прикордонне положення та розвинену соціально-економічну інфраструктуру, стане центром консолідації місцевих жителів та інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Такі демографічні зміни обумовлять зростання потреби в адміністративних та соціальних сервісах, зокрема в системах дошкільної, загальної середньої освіти та первинної медичної допомоги, що вимагатиме від органу місцевого самоврядування реалізації комплексних програм щодо забезпечення рівного доступу до якісних публічних послуг. Паралельно спостерігатиметься інтенсифікація ринку нерухомості, що призведе до зростання кадастрової вартості земельних ділянок та об'єктів житлового фонду, формуючи нові економічні стимули для розвитку території.

2. Стратегічний курс Тур'єреметівська громади як громади дружньої до довкілля дозволить залучити стратегічних інвесторів у сферу туризму, виробництво екологічно чистої сільськогосподарської продукції, «зеленої» енергетики тощо. Створення цілісної екосистеми підтримки підприємництва, що включає створення агротуристичного кластеру та зеленої економіки, забезпечить синергію між виробниками та стартапами.

3. Підвищення інвестиційної привабливості громади супроводжуватиметься динамікою надходжень до місцевого бюджету від податку на нерухоме майно, розширенням трудового потенціалу та формуванням запиту на інноваційні управлінські рішення, зокрема впровадження цифрових платформ публічного адміністрування. Особливу увагу необхідно приділити розвитку сільських територій через демократизацію процесів прийняття рішень, що передбачає створення інклюзивного, гендерно-чутливого, екологічно орієнтованого середовища з акцентом на безпеку та комфорт мешканців. Важливим елементом стане формування креативних кластерів для підтримки молодіжних ініціатив, жіночого підприємництва та соціальної адаптації переміщених осіб.

4. Фінансова політика громади орієнтуватиметься на максимальне використання міжнародних інструментів фінансування, включаючи програми ЄС, «зелені» інвестиції та механізми кліматичного фінансування, що дозволить реалізувати амбітні проекти з модернізації інфраструктури, впровадження циркулярної економіки та адаптації до кліматичних змін.

5. Після відновлення миру логістичні переваги громади, зумовлені її розташуванням у транскордонному регіоні, отримають новий імпульс для розвитку. Реалізація інфраструктурних мегапроектів трансформуватиме Закарпатську область у важливий транспортний вузол, що сприятиме залученню додаткових інвестицій у сфері сільського господарства, логістики, «зеленої» економіки, туризму та суміжних послуг.

Унікальний природно-рекреаційний потенціал та культурна спадщина створює ідеальні умови для формування агротуристичного кластера з повним циклом доданої вартості – від виробництва екологічно чистої продукції до організації гастрономічного туризму. Системна підтримка місцевих виробників, розвиток фірмових брендів із географічним зазначенням, традиційних народних ремесел та проведення тематичних фестивалів значно підвищать туристичну привабливість громади, забезпечуючи комплексний розвиток сільських територій громади

3.3. СТРАТЕГІЧНЕ БАЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Стратегія розвитку Тур'є-Реметівської сільської територіальної громади на період до 2027 року) є документом державного планування (далі ДДП), який визначає тенденції та основні проблеми соціально-економічного розвитку сільської територіальної громади, стратегічні та оперативні цілі, пріоритети розвитку сільської територіальної громади на відповідний період, основні завдання, проекти та заходи їх реалізації, систему моніторингу та оцінки результативності.

В Стратегії розвитку Тур'є-Реметівської сільської територіальної громади на період до 2027 року (далі Стратегія) визначено стратегічне бачення розвитку Тур'є-Реметівської сільської територіальної громади, а саме:

ТУР'Є-РЕМЕТІВСЬКА ГРОМАДА — край цілющих мінеральних вод і водоспадів в с. Лумшори, с.Тур'я Поляна, розташована в мальовничій долині річки Тур'я, оточене карпатськими лісами. Завдяки вдалому розташуванню воно є чудовою точкою для старту мандрівок Турянською долиною. Неподалік розташовані відомі курортні Лумшори з чанами, водоспад Воеводин та полонина Руна охоплює частину Полонинського хребта та долину річки Тур'я і заповідні території тут мають загальнодержавне та місцеве значення.

- **Визнаний центр бальнеологічного, екологічного та культурно-пізнавального туризму**
- **. Еколого орієнтована стала громада із розвиненим малим , середнім та великим бізнесом, яка пропагує органічне господарство, деревообробку та відновлювану енергетику, зберігаючи унікальні природні ресурси.**

- Екологічно збалансоване та європейське місце для життя з якісною освітою, доступною медициною та сталою інфраструктурою .
- Консолідована громада, що розвиває своєю багатовіковою спадщину, екоцентричними людськими традиціями , яка відкрита для людського розвитку та публічного управління.

Тур'ї-Ремети — це серце Турянської Долини - місце сили цілющого карпатського повітря, води та краси Карпат.

3.4. СТРАТЕГІЧНІ, ОПЕРАТИВНІ ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Стратегічне бачення розвитку Тур'є-Реметівської сільської територіальної громади

буде забезпечуватись через досягнення трьох стратегічних цілей:

Стратегічна ціль 1. Кліматично нейтральна та енергоефективна громада

Стратегічна ціль 2. Еколого орієнтована конкурентна економіка

Стратегічна ціль 3. Консолідована спільнота людського розвитку та публічного управління

Матриця стратегічних та оперативних цілей

СЦ.1. Вуглецево-нейтральна та стала громада	СЦ.2. Еколого орієнтована конкурентна економіка	СЦ.3. Консолідована спільнота людського розвитку та публічного управління
ОЦ 1.1. Формування кліматично стійкої громади та модернізація енергоефективної комунальної інфраструктури	ОЦ.2.,1. Розвиток туризму та рекреації	ОЦ.3.1. Безпека та цивільний захист населення
ОЦ.1.2. Стала мобільність та логістика	ОЦ.2.2. Підтримка малого та середнього підприємництва партнерства	ОЦ.3.2. Ефективне, цифровізоване, партисипативне врядування та розвиток мережі соціальних послуг
ОЦ 1.3. Розвиток відновлювальної енергетики та підвищення енергоефективності громади	ОЦ.2.3. Залучення інвестицій та розвиток багаторівневого	ОЦ.3.3. Інклюзивний здоров'я зберігаючий простір та спосіб життя
	ОЦ.2.4. Інтенсивний та інноваційний розвиток аграрного сектору	ОЦ.3.4. Формування сучасного інклюзивного освітньо-спортивного простору розвитку особистості
		ОЦ 3.5. Культурний розвиток та збереження культурної спадщини

Стратегічні цілі дають відповідь на запитання, що необхідно зробити, щоб досягти бачення розвитку громади. Розроблення і досягнення цілей формує основу для управління громадою та дозволяє пов'язати Стратегію з бюджетним плануванням. Кожна стратегічна ціль включає оперативні цілі. Оперативні цілі, у свою чергу, деталізовані у завданнях. Завдання дають відповіді на питання, яким шляхом, яким чином громада досягатиме цілей свого розвитку. Завдання деталізовані в інструментах реалізації (проектах/програмах/заходах), які структуровані у Плані заходів з реалізації Стратегії на 2026-2027 роки.

СЦ.1. Кліматично нейтральна та енергетично ефективна громада

Стратегічна ціль спрямована на формування у Тур'яремівській сільській територіальній громаді сучасного, екологічно безпечного та енергоефективного середовища, адаптованого до викликів зміни клімату, воєнного часу та потреб сталого розвитку. Її реалізація передбачає комплексну модернізацію комунальної, транспортної та енергетичної інфраструктури, впровадження принципів раціонального природокористування, скорочення викидів парникових газів, підвищення рівня енергоефективності та розвиток екологічно дружніх підходів у всіх сферах життєдіяльності громади.

Реалізація цієї стратегічної цілі також передбачає орієнтацію на європейські підходи у сфері кліматичної політики, енергоефективності, охорони довкілля та сталої мобільності відповідно до переговорного процесу щодо вступу України до Європейського Союзу. Заходи у межах стратегічної цілі узгоджуються із ACQUIS ЄС (акти права Євросоюзу) – положеннями переговорного «Транс'європейські мережі», Регіональна політика та координація структурних інструментів», а також «Довкілля та зміна клімату», який охоплює питання управління відходами, якості води та повітря, охорони природи, енергоефективності, розвитку відновлюваних джерел енергії, адаптації до змін клімату та скорочення викидів парникових газів. Реалізація цілі сприятиме наближенню громади до стандартів та практик ЄС у сфері зеленого переходу, декарбонізації економіки та сталого управління природними ресурсами.

Актуальність цієї стратегічної цілі зумовлена природними та географічними особливостями громади, значною лісистістю території, розташуванням у мікробасейні річки Тур'я, наявністю ризиків паводків, ерозійних процесів і наслідків змін клімату. Водночас громада має значний потенціал для впровадження природоорієнтованих рішень, розвитку відновлюваної енергетики, сталої мобільності та енергоощадних технологій.

У межах реалізації стратегічної цілі передбачається створення ефективної системи управління відходами, покращення благоустрою населених пунктів із використанням енергоефективних та природоощадних рішень, модернізація систем водопостачання та водовідведення, а також впровадження заходів зі збереження водних ресурсів, лісів і біорізноманіття. Важливим напрямом стане розвиток систем протипаводкового захисту, що має особливе значення для гірських територій громади.

Особлива увага приділятиметься формуванню сучасної, доступної та безпечної транспортної інфраструктури. Передбачається будівництво та ремонт доріг, мостів і

тротуарів із врахуванням принципів безбар'єрності, розвиток громадського транспорту, облаштування нових маршрутів та зупинок, створення велоінфраструктури, а також реалізація заходів із підвищення безпеки дорожнього руху. Це сприятиме покращенню транспортної доступності населених пунктів, підвищенню мобільності населення та розвитку транскордонних зв'язків громади.

Одним із ключових напрямів стане розвиток відновлюваної енергетики та впровадження сучасних систем енергоменеджменту й енергомоніторингу. Планується реалізація проєктів із термомодернізації будівель, впровадження енергоефективних технологій у бюджетній та комунальній сферах, а також будівництво об'єктів із низьким або нульовим рівнем споживання енергії. Це дозволить знизити енергетичну залежність громади, скоротити витрати на енергоресурси та підвищити рівень енергетичної безпеки.

Реалізація стратегічної цілі забезпечить підвищення екологічної стійкості Тур'яремівтській сільській територіальній громаді, покращення якості життя населення, створення комфортного та безпечного середовища проживання, зменшення негативного впливу на довкілля та формування передумов для сталого соціально-економічного розвитку громади відповідно до європейських кліматичних та екологічних підходів.

Структура оперативних цілей та завдань до стратегічної цілі 1.

Стратегічна ціль 1. Кліматично нейтральна та енергоефективна громада	. Вуглецево-нейтральна та стала громада
Оперативні цілі	Завдання
ОЦ 1.1. Формування кліматично стійкої громади та модернізація енергоефективної комунальної інфраструктури	1.1.1. Ефективна система управління відходами
	1.1.2. Енергоефективний і природоошадний благоустрій населених пунктів громади
	1.1.3. Збереження лісів та водних ресурсів, впровадження ефективного протипаводкового захисту
	1.1.4. Енергоефективна реновація систем водозабезпечення та водовідведення
	1.1.5. Збереження біорізноманіття та розвиток екологічної свідомості населення
ОЦ 1.2. Стала мобільність та логістика	1.2.1. Створення доступної дорожньої інфраструктури та майна (будівництво/ремонт доріг, мостів та тротуарів орієнтованих на потреби людей з інвалідністю)
	1.2.2. Формування сучасної системи автомобільного громадського транспорту (нові види транспорту, нові маршрути, зупинки)
	1.2.3. Велогромада – розвиток велоінфраструктури
	1.2.4. Безпека руху в громаді (навчання, світлофори, засоби обмеження руху, світлофори, пішохідні переходи та інше)
	1.3.1. Розвиток ВДЕ

Стратегічна ціль 1. Кліматично нейтральна та енергоефективна громада	. Вуглецево-нейтральна та стала громада
ОЦ 1.3. Розвиток відновлювальної енергетики та підвищення енергоефективності громади	1.3.2. Муніципальний енергоменеджмент та енергомоніторинг, енергоефективні рішення в різних сферах життєдіяльності громади 1.3.3. Енергоефективна реновація будівель, будівництво будівель з нульовим використанням енергії

Оперативна ціль 1.1. Формування кліматично стійкої громади та модернізація енергоефективної комунальної інфраструктури

Оперативна ціль спрямована на створення у Тур'яремівській сільській територіальній громаді сучасної, екологічно безпечної та енергоефективної комунальної інфраструктури, здатної забезпечити високу якість життя населення, ефективне використання природних ресурсів та адаптацію громади до змін клімату. Реалізація цілі передбачає впровадження комплексних рішень у сфері управління відходами, благоустрою, водозабезпечення та водовідведення, охорони природного середовища, збереження лісових і водних ресурсів, а також формування екологічної культури та відповідального ставлення мешканців до довкілля.

Важливим напрямом реалізації оперативної цілі стане формування сучасної системи управління відходами шляхом впровадження роздільного збору, сортування та переробки відходів, створення відповідної інфраструктури, організації пунктів збору небезпечних відходів та співпраці з переробними підприємствами. Реалізація цих заходів сприятиме зменшенню негативного впливу на довкілля, скороченню обсягів захоронення відходів та розвитку принципів циркулярної економіки в громаді.

У сфері благоустрою передбачається впровадження енергоефективних та природоохоронних рішень, розвиток зелених зон, озеленення населених пунктів, модернізація систем зовнішнього освітлення із використанням LED-технологій, підтримка належного санітарного стану територій, а також збереження пам'яток і меморіальних об'єктів. Це дозволить підвищити комфортність проживання населення, покращити естетичний вигляд населених пунктів та зменшити споживання енергоресурсів.

Особлива увага приділятиметься збереженню лісових та водних ресурсів, що мають важливе значення для екологічної безпеки громади та підтримання природного балансу Карпатського регіону. Передбачається реалізація заходів із відновлення лісового фонду, очищення берегів річок та струмків мікробасейну р. Тур'я, розвитку та модернізації систем протипаводкового захисту, берегоукріплення та реконструкції гідротехнічних споруд, обводнення осушених земель і збереження поверхневих вод. Це сприятиме зниженню ризиків підтоплення, ерозійних процесів та негативних наслідків кліматичних змін.

Одним із пріоритетів стане модернізація систем водопостачання та водовідведення шляхом реконструкції мереж, впровадження енергоефективного обладнання, будівництва сучасних каналізаційних систем і дренажної інфраструктури, а також використання сучасних технологій очищення води та стоків. Реалізація цих заходів забезпечить

підвищення якості та надійності комунальних послуг, покращення екологічного стану водних ресурсів та підвищення рівня санітарної безпеки населення.

Важливою складовою оперативної цілі є формування екологічної свідомості населення та збереження біорізноманіття. Передбачається проведення екоосвітніх заходів, просвітницьких кампаній, екологічних фестивалів, реалізація волонтерських ініціатив, встановлення інформаційних стендів і туристично-екологічної навігації, а також розвиток партнерств із закладами освіти та міжнародними донорськими організаціями. Такі заходи сприятимуть підвищенню екологічної культури жителів громади, залученню молоді до природоохоронної діяльності та популяризації екологічного потенціалу громади.

Реалізація оперативної цілі дозволить забезпечити ефективне управління комунальним господарством громади, знизити споживання енергоресурсів та витрати місцевого бюджету на оплату енергоносіїв, підвищити рівень охоплення населення енергоефективним освітленням, централізованим водопостачанням та водовідведенням, а також посилити екологічну та кліматичну стійкість Тур'яремівтської сільської територіальної громади.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 1.1 та сфери реалізації проєктів

Завдання	Потенційні сфери інструментів реалізації
1.1.1. Ефективна система управління відходами	1. Розробка Концепції управління відходами в територіальній громаді 2. Створення системи роздільного збору, сортування та переробки відходів у населених пунктах громади 3. Встановлення сміттесортувальної лінії із застосуванням новітніх технологій 4. Організація пунктів збору небезпечних відходів (батарейки, електроніка) 5. Співпраця з переробними підприємствами для утилізації відходів і залучення грантів від міжнародних донорських організацій
1.1.2. Енергоефективний і природоошадний благоустрій населених пунктів громади	1. Визначення локацій зелених зон та висадка дерев і кущів, стійких до місцевих кліматичних умов, облаштування малих архітектурних форм, облаштування клумб 2. Енергоефективне зовнішнє освітлення, встановлення енергоефективних LED-ліхтарів із датчиками руху в громадських просторах громади 3. Регулярне скошування газонів, узбіч доріг, кладовищ для підтримання естетичного вигляду та санітарних норм, у тому числі кладовище 4. Облаштування, збереження та утримання пам'яток і меморіальних об'єктів, памінок природи.

1.1.3. Збереження лісів та водних ресурсів та впровадження ефективного протиаварійного захисту	1. Розвиток та модернізація системи протиаварійного захисту, включаючи будівництво і реконструкцію гідротехнічних споруд, берегоукріплення 2. Висадка саджанців дерев для відновлення лісового фонду у співпраці із ДП «Ліси України» 3. Організація екологічних волонтерських акцій очистки берегів річки мікро басейну р. Тур'я.
1.1.4. Енергоефективна система водозабезпечення та водовідведення	1. Будівництво, реконструкція, капітальний ремонт/модернізація водопровідних мереж із використанням енергоефективних насосів, заміна водонапірних башт тощо 2. Встановлення сучасних фільтраційних станцій для мінеральних джерел, сертифікованих за стандартами ISO 9001 3. Будівництво каналізаційних систем із впровадженням біологічного очищення стоків, дренажних систем для водовідведення
1.1.5. Збереження біорізноманіття та розвиток екологічної свідомості населення	1. Проведення просвітницьких/навчальних кампаній для жителів та туристів про роздільний збір відходів, збереження природних ресурсів та природне різноманіття 2. Проведення екологічних фестивалів 3. Проведення екоосвітніх занять у закладах освіти громади про біорізноманіття, ВДЕ та управління відходами 4. Створення інформаційних стендів і QR-кодів із даними про екосистеми та туристичні маршрути Закарпаття. 5. Запуск волонтерських програм із залученням молоді для очищення стежок і висадки дерев

Очікувані результати:

- Формування сучасної та екологічно безпечної системи управління відходами в громаді
- Зменшення негативного впливу комунальної інфраструктури на довкілля
- Підвищення рівня енергоефективності об'єктів комунального господарства та благоустрою
- Скорочення споживання енергоресурсів і витрат місцевого бюджету на оплату енергоносіїв
- Покращення якості та доступності послуг водопостачання і водовідведення
- Підвищення рівня охоплення населення централізованими комунальними послугами
- Розвиток системи протиаварійного захисту та зниження ризиків підтоплень і руйнувань
- Покращення екологічного стану річок, лісових територій та громадських просторів
- Збереження та відновлення біорізноманіття й природних ресурсів громади
- Формування екологічної культури та підвищення екологічної свідомості мешканців
- Активізація участі молоді та громадськості у природоохоронних та волонтерських ініціативах
- Посилення спроможності громади до адаптації до змін клімату та реалізації політики «зеленого переходу»

Індикатори виконання оперативної цілі:

- Обсяг економії бюджетних коштів на оплату енергоносіїв
- Рівень скорочення споживання електроенергії та інших енергоресурсів
- Частка населених пунктів, охоплених системою роздільного збору відходів
- Кількість встановлених контейнерів для сортування відходів
- Обсяг відходів, переданих на сортування та переробку
- Кількість створених або модернізованих об'єктів у сфері управління відходами
- Частка населення, охопленого енергоефективним зовнішнім освітленням
- Площа нових або впорядкованих зелених зон, парків та скверів
- Кількість висаджених дерев і кущів
- Протяжність реконструйованих або модернізованих мереж водопостачання та водовідведення
- Частка населення, охопленого централізованим водопостачанням та водовідведенням
- Кількість реалізованих заходів із протипаводкового захисту та берегоукріплення
- Площа відновленого лісового фонду
- Кількість проведених екологічних акцій, фестивалів та просвітницьких заходів
- Кількість учасників екоосвітніх програм і волонтерських ініціатив

Оперативна ціль 1.2. Стала мобільність та логістика

Оперативна ціль спрямована на формування у Тур'яремівтській сільській територіальній громаді безпечної, доступної та інтегрованої транспортної системи, що забезпечуватиме якісне сполучення між населеними пунктами громади, покращення мобільності населення, розвиток транскордонної співпраці та створення комфортних умов для пересування всіх категорій населення, включаючи людей з інвалідністю та маломобільні групи. Реалізація оперативної цілі передбачає комплексний розвиток дорожньої, транспортної, прикордонної та велосипедної інфраструктури, а також впровадження заходів із підвищення безпеки дорожнього руху.

Одним із ключових напрямів стане модернізація дорожньої інфраструктури громади шляхом капітального ремонту та будівництва автомобільних доріг, мостів, тротуарів і пішохідних доріжок. Особлива увага приділятиметься забезпеченню безбар'єрності та доступності об'єктів транспортної інфраструктури відповідно до сучасних стандартів інклюзивності. Реалізація інфраструктурних проєктів сприятиме покращенню транспортної доступності населених пунктів громади, зменшенню логістичних бар'єрів та підвищенню безпеки пересування.

У межах оперативної цілі передбачається формування системи громадського транспорту шляхом впровадження нових маршрутів, облаштування комфортних автобусних зупинок, розвитку соціального автобусного сполучення та покращення транспортного забезпечення віддалених населених пунктів громади. Особлива увага приділятиметься доступності громадського транспорту для соціально вразливих категорій населення, зокрема осіб старшого віку, людей з інвалідністю, дітей та жителів гірських населених пунктів.

Важливою складовою оперативної цілі стане розвиток велоінфраструктури та популяризація екологічних способів пересування. Передбачається облаштування велодоріжок, встановлення велопарковок біля закладів освіти та громадських об'єктів, а також створення умов для безпечного використання велосипедного транспорту як альтернативного способу мобільності. Це сприятиме зменшенню навантаження на автомобільний транспорт, покращенню екологічної ситуації та популяризації здорового способу життя.

Особлива увага приділятиметься підвищенню безпеки дорожнього руху шляхом оновлення дорожньої розмітки, облаштування підсвічування пішохідних переходів, встановлення засобів примусового обмеження швидкості, проведення інформаційно-освітніх заходів та створення безпечного транспортного середовища біля закладів освіти та в місцях масового перебування людей. Реалізація цих заходів дозволить знизити рівень аварійності та підвищити безпеку учасників дорожнього руху.

Реалізація оперативної цілі забезпечить покращення транспортної доступності та логістичної спроможності громади, підвищення якості та безпеки транспортних послуг, розвиток транскордонного співробітництва, формування безбар'єрного середовища та створення передумов для сталого соціально-економічного розвитку громади.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 1.2 та сфери реалізації проєктів

Завдання	Напрями реалізації завдань/потенційні сфери інструментів реалізації
1.2.1. Формування доступної дорожньої та прикордонної інфраструктури та майна (будівництво/ремонт доріг, мостів та тротуарів, орієнтованих на потреби людей з інвалідністю)	1. Капітальний ремонт автомобільних доріг у населених пунктах громади 2. Капітальний ремонт мостів 3. Капітальний ремонт тротуарів, облаштування пішохідних доріжок у громаді 4. Будівництво дорожнього покриття між населеними пунктами громади
1.2.2. Створення сучасної системи автомобільного громадського транспорту (нові види транспорту, нові маршрути, зупинки)	1. Ремонт/облаштування автобусних зупинок пристосованих для комфортного очікування транспорту в населених пунктах громади 2. Впровадження нових маршрутів громадського транспорту 3. Соціальний автобус
1.2.3. Велогромада – розвиток велоінфраструктури	1. Встановлення велопарковок біля освітніх закладів у громадських місцях 2. Облаштування велодоріжок

Завдання	Напрями реалізації завдань/потенційні сфери інструментів реалізації
.2.4.Безпека руху в громаді (навчання, світлофори, засоби обмеження руху, світлофори, пішохідні переходи та інше)	1.Оновленняпозн ачень пішохідних переходів, встановлення підсвічування на пішохідних переходах 2.Встановлення лежачих поліцейських біля освітніх закладів та в людних місцях громади. 3.Проведення факультативних занять із правил дорожнього руху та практичних тренінгів за участю працівників Національної поліції, ДСНС та медичних працівників; 4.Навчання населення користуванню велосипедами, електросамокатами та іншими засобами індивідуальної мобільності; 5.Навчання основам надання домедичної допомоги постраждалим у дорожньо-транспортних пригодах; 6.Проведення інформаційних кампаній для батьків щодо безпечного перевезення дітей та використання дитячих автокрісел; 7. Облаштування безпечних маршрутів до закладів освіти, встановлення дорожніх знаків, нанесення розмітки та покращення освітлення біля закладів освіти

Очікувані результати:

- Покращення транспортної доступності населених пунктів громади
- Підвищення якості та безпеки дорожньої інфраструктури
- Розвиток безбар'єрного простору та доступності транспортної інфраструктури для людей з інвалідністю та маломобільних груп населення
- Зменшення транспортної ізоляваності віддалених населених пунктів громади
- Підвищення рівня безпеки дорожнього руху та зниження аварійності
- Розвиток сучасної системи громадського транспорту та покращення транспортного сполучення між населеними пунктами громади
- Покращення умов для пішохідного та велосипедного пересування
- Популяризація екологічно дружніх видів транспорту та здорового способу життя
- Перехід громади до використання елементів «зеленого» транспорту та скорочення негативного впливу транспорту на довкілля
- Розвиток транскордонної мобільності та прикордонної інфраструктури
- Підвищення логістичної привабливості громади для інвесторів, туристів та суб'єктів господарювання
- Посилення інтеграції громади до регіональних і міжнародних транспортних маршрутів
- **Індикатори виконання оперативної цілі:**
- Довжина капітально відремонтованих та побудованих автомобільних доріг
- Кількість капітально відремонтованих або реконструйованих мостів
- Довжина облаштованих пішохідних доріжок, тротуарів та велодоріжок
- Кількість облаштованих або модернізованих автобусних зупинок

- Кількість нових або оновлених маршрутів громадського транспорту
- Кількість встановлених велопарковок
- Кількість створених або модернізованих об'єктів велоінфраструктури
- Кількість встановлених засобів примусового обмеження швидкості («лежачих поліцейських»)
- Рівень зниження аварійності на дорогах громади
- Частка об'єктів транспортної інфраструктури, адаптованих до потреб людей з інвалідністю
- Обсяг залучених, у тому числі грантових коштів у розвиток транспортної та прикордонної інфраструктури
- Кількість реалізованих проєктів у сфері сталої мобільності та логістики

Оперативна ціль 1.3. Розвиток відновлювальної енергетики та підвищення енергоефективності громади

Оперативна ціль спрямована на створення у Тур'яремівській сільській територіальній громаді енергоефективної та енергетично стійкої системи господарювання шляхом розвитку відновлюваних джерел енергії, впровадження систем муніципального енергоменеджменту, модернізації комунальної інфраструктури та підвищення рівня енергоефективності будівель. Реалізація оперативної цілі сприятиме зменшенню залежності громади від традиційних енергоресурсів, скороченню витрат на енергоносії, підвищенню енергетичної безпеки та забезпеченню переходу громади до принципів «зеленої» економіки та декарбонізації.

Ключовим напрямком стане розвиток відновлюваної енергетики шляхом реалізації енергоефективних та екологічно безпечних проєктів із використанням альтернативних джерел енергії. Передбачається розвиток сонячної, вітрової, гідро- та біоенергетики з урахуванням природно-ресурсного потенціалу громади та екологічних вимог. Впровадження об'єктів ВДЕ дозволить підвищити енергетичну автономність громади, забезпечити диверсифікацію джерел енергопостачання та сприяти скороченню викидів парникових газів.

Базовим напрямом стане впровадження системи муніципального енергоменеджменту та енергомоніторингу, що забезпечить ефективний контроль за споживанням енергоресурсів у бюджетній та комунальній сферах. Передбачається розробка енергетичного паспорту громади та Плану дій сталого енергетичного та кліматичного розвитку, впровадження сучасних цифрових систем обліку й моніторингу енергоспоживання, а також підвищення професійної спроможності енергоменеджерів через навчання та обмін досвідом. Це дозволить підвищити ефективність управління енергоресурсами та забезпечити системний підхід до реалізації політики енергоефективності.

Особлива увага приділятиметься термомодернізації будівель та впровадженню сучасних енергоефективних технологій у комунальному секторі. Передбачається проведення енергоаудитів комунальних об'єктів, утеплення фасадів, дахів і фундаментів, заміна вікон та дверей на енергоефективні, модернізація систем опалення, вентиляції та освітлення у закладах освіти, культури, охорони здоров'я та адміністративних будівлях. Також планується будівництво нових об'єктів із близьким до нульового або нульовим рівнем енергоспоживання (Net Zero Energy Buildings), що відповідатимуть сучасним європейським стандартам енергоефективності.

Впровадження оперативної цілі сприятиме підвищенню енергетичної безпеки громади, скороченню бюджетних витрат на енергоресурси, покращенню якості комунальної інфраструктури, зменшенню негативного впливу на довкілля та формуванню сучасної системи енергетичного управління.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 1.3 та сфери реалізації проєктів

Завдання	Напрями реалізації завдань/потенційні сфери інструментів реалізації
1.3.1.Розвиток ВДЕ	1. Розробка та реалізація енергоефективних екологічно безпечних проєктів заміщення енергетичних ресурсів альтернативними й відновлюваними джерелами енергії 2. Розвиток гідро-, вітро- та сонячної енергетики 3. Розвиток біоенергетики
1.3.2.Муніципальний енергоменеджмент та енергомоніторинг, енергоефективні рішення в різних сферах життєдіяльності громади	1. Впровадження системи муніципального енергоменеджменту та енергомоніторингу 2. Розробка енергетичного паспорту громади (Плану дій сталого енергетичного та кліматичного розвитку) 3. Підвищення професійного рівня енергоменеджерів громади, навчання, обмін досвідом 4. Впровадження енергоефективних проєктів у всіх сферах громади
1.3.3.Термомодернізація будівель, будівництво будівель з нульовим використанням енергії	1. Проведення енергоаудиту комунальних будівель для визначення пріоритетів термомодернізації 2. Термомодернізація будівель (утеплення стін, дахів і заміна вікон на енергоефективні в адміністративних будівлях (заклади освіти, будинки культури, амбулаторії тощо) 3. Будівництво нових об'єктів із нульовим енергоспоживанням (Net Zero Energy Buildings)

Очікувані результати:

- Впровадження нових об'єктів відновлюваної енергетики в громаді
- Підвищення рівня енергетичної незалежності та енергетичної безпеки громади
- Скорочення споживання традиційних енергоресурсів та витрат місцевого бюджету на енергоносії
- Зменшення викидів парникових газів та негативного впливу на довкілля

- Впровадження ефективної системи муніципального енергоменеджменту та енергомоніторингу
- Розроблення та реалізація Плану дій сталого енергетичного та кліматичного розвитку громади
- Підвищення рівня професійної спроможності енергоменеджерів громади
- Термо модернізація комунальних будівель та підвищення рівня їх енергоефективності
- Покращення умов перебування у закладах освіти, культури, охорони здоров'я та адміністративних будівлях
- Будівництво нових енергоефективних та енергонезалежних об'єктів
- Формування в громаді сучасної культури енергоефективності та раціонального використання ресурсів

Індикатори виконання оперативної цілі:

- Кількість об'єктів відновлюваної енергетики, що виробляють електричну або теплову енергію
- Загальна потужність встановлених об'єктів ВДЕ
- Частка енергії з відновлюваних джерел у загальному енергоспоживанні громади
- Кількість впроваджених проєктів у сфері енергоефективності та відновлюваної енергетики
- Кількість термомодернізованих будівель
- Площа термомодернізованих приміщень
- Рівень скорочення споживання енергоресурсів у бюджетній сфері
- Обсяг економії бюджетних коштів на оплату енергоносіїв
- Кількість об'єктів, підключених до системи енергомоніторингу
- Наявність та реалізація Плану дій сталого енергетичного та кліматичного розвитку громади
- Кількість проведених енергоаудитів комунальних будівель
- Кількість підготовлених та сертифікованих енергоменеджерів
- Рівень скорочення викидів CO₂ у громаді
- Обсяг залучених інвестицій та грантових коштів у сферу енергоефективності та ВДЕ.

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 2. Еколого орієнтована конкурентна економіка

Стратегічна ціль спрямована на формування у Тур'яремівській сільській територіальній громаді конкурентоспроможної, інноваційної та екологічно орієнтованої економіки, що базуватиметься на ефективному використанні природного, туристичного, прикордонного, людського та підприємницького потенціалу громади.

Впровадження стратегічної цілі передбачає розвиток сучасного туристично-рекреаційного комплексу, підтримку малого та середнього підприємництва, залучення інвестицій, розвиток партнерств і транскордонної співпраці, а також модернізацію аграрного сектору на засадах інноваційності, екологічності та високої доданої вартості.

Ключовим напрямком стане розвиток туризму та рекреації як одного з драйверів місцевої економіки. Передбачається формування та просування нових туристичних продуктів і послуг, розвиток туристичних маршрутів, цифрових сервісів, оглядових майданчиків, рекреаційних просторів та туристичної навігації. Особлива увага приділятиметься розвитку інклюзивної туристичної інфраструктури, популяризації туристичної дестинації «Ужанська долина», збереженню природної та культурної спадщини, а також створенню сучасного туристичного бренду громади. Реалізація цих заходів сприятиме збільшенню туристичних потоків, розвитку малого бізнесу та створенню нових робочих місць.

Базовим напрямом стратегічної цілі стане підтримка малого та середнього підприємництва, що розглядається як основа економічної стійкості громади. Передбачається створення сучасної інфраструктури підтримки бізнесу, включаючи бізнес-центри, бізнес-інкубатори, консультаційні та освітні програми для підприємців. Планується розвиток кластерних ініціатив, підтримка місцевих товаровиробників, просування продукції громади на нові ринки збуту та формування сприятливого бізнес-середовища. Це дозволить активізувати підприємницьку діяльність, підвищити конкурентоспроможність місцевого бізнесу та збільшити надходження до бюджету громади.

Окремий акцент робитиметься на залученні інвестицій та розвитку багаторівневого партнерства. Передбачається впровадження сучасних підходів до просторового планування, підготовка інвестиційних продуктів та земельних ділянок для потенційних інвесторів, формування системи супроводу інвестиційної діяльності та маркетингу території громади. Важливими інструментами стануть розвиток інвестиційного бренду громади, проведення інвестиційних заходів, ярмарків і форумів, а також посилення транскордонної, міжнародної, міжмуніципальної та міжсекторальної співпраці. Це сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості громади, залученню фінансових ресурсів та реалізації спільних проєктів розвитку.

У межах стратегічної цілі передбачається також інтенсивний та інноваційний розвиток аграрного сектору з орієнтацією на виробництво продукції з високою доданою вартістю, розвиток крафтового виробництва та підтримку фермерства. Пріоритетними напрямками стануть розвиток концепції «Smart MicroAgro», підтримка локальних брендів і продукції з географічним зазначенням, розвиток кооперативного руху та впровадження сучасних технологій у тваринництві й сільському господарстві. Реалізація цих заходів дозволить підвищити продуктивність аграрного сектору, збільшити доходи сільського населення та забезпечити розвиток екологічно орієнтованого виробництва.

Реалізація стратегічної цілі сприятиме комплексному розвитку економіки громади, створенню нових робочих місць, підвищенню рівня зайнятості та доходів населення, збільшенню надходжень до місцевого бюджету, активізації підприємницької та

інвестиційної діяльності, а також формуванню престижного іміджу Тур'яремівської громади.

Стратегічна ціль 2. Еколого орієнтована конкурентна економіка	
<i>Оперативні цілі</i>	<i>Завдання</i>
ОЦ.2.1.Розвиток туризму та рекреації	2.1.1.Формування та просування нових туристичних продуктів та послуг (туристичні маршрути, оглядові майданчики мобільні додатки, цифрові тури тощо)
	2.1.2.Маркетинг туристичних послуг, уніфікація та осучаснення туристичної інформації та навігації
	2.1.3.Створення модернових інклюзивних просторів для відпочинку, дозвілля та рекреації (парки, сквери тощо)
ОЦ.2.2. Підтримка малого та середнього підприємництва	2.2.1.Створення якісної інфраструктури підтримки бізнесу (бізнес-центр, бізнес-інкубатор, консультаційна підтримка, навчальні програми для підприємців-початківців тощо)
	2.2.2.Підтримка кластерів
	2.2.3.Підтримка місцевого товаровиробника, пошук нових ринків збуту, промоція продукції
ОЦ.2.3. Залучення інвестицій та розвиток багаторівневого партнерства	2.4.1.Просторове планування як основа розумної трансформації середовища громади
	2.4.2.Підготовка якісних інвестиційних продуктів (інвестиційні проєкти, інвестиційний паспорт, підготовлені земельні ділянки)
	2.4.3.Створення ефективної системи супроводу інвестиційної діяльності та меркетинг території громади (Інвестиційна рада, інвестиційний бренд громади, інвестиційні ярмарки із залученням крафтових виробників тощо)
	2.4.4.Ефективні комнікації та партнерства (транскордонна та міжнародна співпраця, міжмуніципальна, міжвідомча, міжсекторальна взаємодія та партнерства)
ОЦ.2.4. Інтенсивний та інноваційний розвиток аграрного сектору	2.1.1. Розвиток "Smart MicroAgro": ексклюзивні продукти високої доданої вартістю на компактних землях
	2.1.2.Розвиток крафтового виробництва з географічним зазначенням
	2.1.3.Підтримка сільськогосподарських кооперативів та фермерських господарств
	2.1.4. Високопродуктивне тваринництво

Оперативна ціль 2.1. Розвиток туризму та рекреації

Оперативна ціль 2.1 спрямована на формування у Тур'яремівтській сільській територіальній громаді сучасного, конкурентоспроможного та екологічно орієнтованого туристично-рекреаційного комплексу, що базуватиметься на ефективному використанні природного, історико-культурного, етнографічного та прикордонного потенціалу громади. Реалізація оперативної цілі передбачає розвиток сучасних туристичних продуктів і послуг, створення якісної туристичної інфраструктури, впровадження сучасних маркетингових інструментів, а також формування комфортного та інклюзивного середовища для відпочинку, оздоровлення та активного дозвілля.

Одним із ключових напрямів стане формування та просування нових туристичних продуктів, орієнтованих на розвиток екологічного, активного, культурного та пригодницького туризму. Передбачається створення та маркування туристичних маршрутів різного спрямування — пішохідних, велосипедних, історико-культурних, етнографічних та екологічних.

Основна увага приділятиметься розвитку велосипедного туризму та активного відпочинку шляхом створення системи велотрас різного рівня складності — від сімейних маршрутів до екстремальних гірських трас. Це дозволить позиціонувати громаду як перспективну дестинацію для активного та спортивного туризму, розширити туристичний сезон та залучити нові категорії відвідувачів.

Важливим напрямом оперативної цілі стане модернізація туристичної інформації та навігації, а також просування туристичного потенціалу громади на регіональному, національному та міжнародному рівнях. Передбачається встановлення сучасних туристичних вказівників, карт, маршрутних табличок та інформаційних стендів із QR-кодами, впровадження цифрових туристичних сервісів, мобільних додатків, GPS- та аудіогідів. Планується розвиток туристичного бренду громади, активна маркетингова діяльність, участь у туристичних виставках, форумах, конференціях та інших промоційних заходах. Це сприятиме підвищенню впізнаваності громади, формуванню позитивного туристичного іміджу та збільшенню туристичних потоків.

У межах оперативної цілі передбачається створення сучасних інклюзивних просторів для відпочинку, рекреації та дозвілля шляхом облаштування парків, скверів, оздоровчих зон, громадських просторів та об'єктів природного середовища. Особлива увага приділятиметься забезпеченню безбар'єрності та доступності рекреаційної інфраструктури для всіх категорій населення. Також планується проведення спортивно-масових і культурно-туристичних заходів, зимових фестивалів, сімейних турнірів, навчальних таборів та інших подій у партнерстві з туроператорами, громадськими організаціями та спортивними клубами.

Реалізація оперативної цілі сприятиме збільшенню туристичної привабливості громади, створенню нових робочих місць у сфері туризму та послуг, розвитку малого підприємництва, підвищенню доходів місцевого бюджету, популяризації природної та культурної спадщини, а також формуванню сучасного рекреаційного середовища для мешканців і гостей громади..

Базові завдання досягнення оперативної цілі 2.1 та сфери реалізації проєктів

Завдання	Напрями реалізації завдань/потенційні сфери інструментів реалізації
2.1.1.Формування та просування нових туристичних продуктів та послуг (туристичні маршрути, оглядові майданчики мобільні додатки, цифрові тури тощо)	1. Створення та маркування нових туристичних маршрутів: пішохідні, велосипедні, історико-культурні, етнографічні та екологічні маршрути. 2. Освітні екскурсії, фототури, весільні події, релакс-маршрути 3. Облаштування велотрас для велосипедного туризму і спорту: створення системи гірських велосипедних маршрутів різної складності.
2.1.2.Маркетинг туристичних послуг, уніфікація та осучаснення туристичної інформації та навігації	1. Маркетинг туристичних послуг, популяризація туристичного потенціалу громади. 2. Встановлення туристичних вказівників, мап, маршрутних табличок 3. Встановлення інформаційних стендів з QR-кодами про туристичні об'єкти 4. Навігація для туристичних додатків з можливістю замовлення екскурсійного супроводу або оренди GPS/аудіогіда, екостоянки, лавки, смітники, місця для пікніку. 5. Брендинг громади 6. Участь у регіональних, загальноукраїнських та міжнародних спеціалізованих заходах (виставках, конференціях, круглих столах, семінарах, тренінгах тощо)
2.1.3.Створення модернових інклюзивних просторів для відпочинку, дозвілля та рекреації (парки, сквери тощо)	1. Облаштування паркових, рекреаційних, оздоровчих зон та об'єктів природного середовища. 2. Організація спортивно-масових заходів (змагання, зимові фестивалі, сімейні турніри), партнерство з туроператорами щодо організації змагань, навчальних таборів та фестивалів тощо.

Очікувані результати:

- Розвиток туризму
- Розвиток екологічного туризму на основі природно-заповідних територій громади
- Розвиток зимового туризму
- Розвиток сільського (зеленого) туризму
- Розвиток доступних умов для відвідування туристичних об'єктів особами з інвалідністю та інших маломобільних осіб
- Створення та просування туристичного продукту громади на внутрішньому і міжнародному туристичних ринках
- Популяризація туристичного продукту громади через участь у регіональних, загальноукраїнських та міжнародних спеціалізованих заходах (виставках, конференціях, круглих столах, семінарах, тренінгах тощо);

- Організація інформаційно-пізнавальних турів місцями туристично-рекреаційної привабливості громади
- Сприяння розвитку активних видів туризму (пішохідного, гірського, гірськолижного, водного тощо) з урахуванням необхідності забезпечення ефективного природокористування та охорони навколишнього середовища
- Активізація міжнародної співпраці у сфері туризму
- Налагодження співпраці між владою, представниками туристичного бізнесу та громадськістю, зокрема підтримка проєктів та програм інститутів громадського суспільства у сфері туризму

Індикатори виконання оперативної цілі:

- Кількість туристів;
- Обсяги туристичного збору, у тис. гривень;
- Кількість відвідувачів туристичних об'єктів/просторів/заходів;
- Обсяг інвестицій, залучених у сферу туризму та курортів;
- Кількість укладених партнерств, договорів, проєктів.

ОЦ.2.2. Підтримка малого та середнього підприємництва

Оперативна ціль спрямована на створення сприятливих умов для розвитку бізнесу в громаді, підвищення його конкурентоспроможності та стимулювання економічної активності населення. Ця ціль передбачає комплексну роботу з формування сучасної інфраструктури підтримки підприємництва, активізацію коопераційних процесів, а також посилення позицій місцевих товаровиробників на внутрішньому та зовнішньому ринках. Реалізація оперативної цілі дозволить зменшити безробіття, залучити релокований бізнес, підтримати вразливі категорії населення та забезпечити сталий економічний розвиток території.

Одним із ключових напрямків є створення якісної інфраструктури підтримки бізнесу. Це включає заснування або співпрацю з Агенцією місцевого розвитку регіонального рівня, бізнес-центром та бізнес-інкубатором, які надаватимуть консультаційні, інформаційні, освітні, фінансові та юридичні послуги. Особлива увага приділятиметься допомозі в розробці проєктних пропозицій для отримання грантів, проведенню тренінгів для підприємців-початківців, а також організації форумів, семінарів, виставок і ярмарків. Значним елементом стане партнерство з Центром зайнятості, міжнародними донорами, вишами та науковими установами для реалізації спільних ініціатив.

Значна увага приділятиметься розвитку кластерів, зокрема агротуристичного. Планується розробка бізнес-плану, створення та розширення кластеру через нові партнерства, нарощування ланцюгів доданої вартості та активну промоцію. Такий підхід сприятиме інтеграції сільського господарства, туризму та переробної галузі, що підвищить доходи місцевих виробників і зробить територію більш привабливою для відвідувачів та інвесторів.

Підтримка місцевого товаровиробника є ще одним пріоритетним завданням. Вона охоплює галузі птахівництва, тваринництва, садівництва, деревообробки, харчової промисловості та інші. Передбачається запуск мініцехів з переробки вторинної сировини для виготовлення екопродукції, моніторинг ринку праці, підготовка програм перекваліфікації для безробітних, ВПО, ветеранів та жінок. Важливою складовою стане просування місцевої продукції через організацію виставок, ярмарків та пошук нових ринків збуту.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 2.2. та сфери реалізації проєктів

Завдання	Напрями реалізації завдань/потенційні сфери інструментів реалізації
2.2.1. Створення якісної інфраструктури підтримки бізнесу (бізнес-центр, бізнес-інкубатор, консультаційна підтримка, навчальні програми для підприємців-початківців тощо)	1. Створення Агенції місцевого розвитку, бізнес-центру, бізнес-інкубатору та/або співпраця з іншими Агенціями, які вже мають певний досвід у даній сфері, надання консультаційних, інформаційних, освітніх, фінансових, юридичних та інших послуг для підприємців, допомога по розробленню проєктних пропозицій для отримання фінансової допомоги, грантів тощо 2. Надання інформаційно-консультаційних послуг з питань започаткування та ведення підприємницької діяльності незайнятому населенню. 3. Організація та участь у форумах, семінарах, конференціях, виставках, ярмарках із залученням суб'єктів малого та середнього підприємництва. 4. Встановлення партнерств із Центром зайнятості, міжнародними донорськими організаціями, регіональними інституціями місцевого економічного розвитку, ВНЗ, науково-дослідними організаціями та іншими установами з метою реалізації спільних проєктів розвитку підприємництва 5. Проведення тренінгових програм для вразливих груп населення (безробітні, ВПО, жінки, молодь, люди похилого віку) з питань комп'ютерної та фінансової грамотності, вивчення іноземних мов 6. Підтримка стартапів 7. Соціальне підприємництво
2.2.2. Підтримка кластерів	1. Розробка бізнес-плану розвитку агротуристичного кластеру
	2. Створення агротуристичного кластеру, розвиток та розширення агротуристичного кластеру за рахунок нових партнерств та нарощування ланцюгів доданої вартості 3. Промоція агротуристичного кластеру
2.2.3. Підтримка місцевого товаровиробника, пошук нових ринків збуту, промоція продукції	1. Підтримка місцевого товаровиробника (птахівництво, тваринництво, садівництво, лісове господарство, деревообробка, харчова промисловість, логістичні центри тощо) 2. Запуск мініцехів для виготовлення виробів із вторсировини (наприклад, екосувенірів, меблів з піддонів, торб із переробленого текстилю тощо) 3. Моніторинг місцевого ринку праці. 4. Підготовка рекомендацій та внесення змін до програм підготовки та перепідготовки фахівців, впровадження програм з перекваліфікації осіб, відповідно до потреб ринку праці, у тому числі ВПО, ветеранів, жінок та інші 5. Підтримка просування продукції місцевого товаровиробника, організація проведення виставок, ярмарків продукції

Очікувані результати:

- Створений сприятливий бізнес – клімат розвитку бізнесу;
- Створена якісна інфраструктура підтримки бізнесу;
- Розроблена місцева програма з перекваліфікації фахівців;
- Розвиток кооперації та кластеризації;
- Підтримка місцевих товаровиробників;
- Підтримка релокованого бізнесу;
- Підтримка крафтового виробництва;
- Розвиток агротуристичного кластеру;

Індикатори:

- Кількість фізичних осіб-підприємців;
- Кількість юридичних осіб;
- Кількість новостворених робочих місць;
- Кількість учасників кооперації та кластерів;
- Обсяг реалізованої промислової продукції;
- Кількість учасників крафтового виробництва;
- Кількість проведених навчальних заходів для підприємців
- Кількість стартапів

Оперативна ціль 2.3. Залучення інвестицій та розвиток багаторівневого партнерства

Оперативна ціль 2.3. спрямована на створення привабливого інвестиційного клімату у Тур'яремівській сільській територіальній громаді та побудову ефективної системи залучення й супроводу інвестицій. Головна мета — перетворити громаду на конкурентоспроможну територію, готову до реалізації масштабних проєктів через якісне просторове планування, підготовку інвестиційних продуктів та активний маркетинг території. Досягнення цієї цілі дозволить залучити додаткові фінансові ресурси, створити нові робочі місця, модернізувати економіку та підвищити рівень добробуту жителів громади.

Першим ключовим напрямком є просторове планування як фундамент розумної трансформації території. Це передбачає розроблення Комплексного плану просторового розвитку громади, визначення меж зон охорони пам'яток, проведення нормативної грошової оцінки земель та встановлення чітких меж громади. Наявність актуальної містобудівної документації значно підвищить прозорість і привабливість території для потенційних інвесторів.

Другим важливим блоком є підготовка якісних інвестиційних продуктів. Громада планує готувати інвестиційні ділянки типу «greenfield» та «brownfield», формувати інвестиційні пропозиції щодо вільних виробничих і офісних приміщень, створювати спеціалізовану вебсторінку для інвесторів та постійно оновлювати Інвестиційний паспорт. Також передбачається створення баз даних дієвих компаній та сервісних інституцій, а також розміщення публічних інвестиційних проєктів на платформі DREAM.

Ще одним важливим завданням для органу місцевого самоврядування є створення ефективної системи супроводу інвестицій та маркетинг території. Це включає розробку інвестиційного бренду громади та бренд-буку, маркетингової стратегії, підготовку промоматеріалів, діяльність Інвестиційної ради, проведення інвестиційних форумів та участь у міжнародних заходах. Окремий акцент робиться на навчанні працівників селищної ради з питань інвестиційного супроводу.

Ключовим завданням є розвиток багаторівневого партнерства. Громада активно працюватиме над транскордонною та міжнародною співпрацею, міжмуніципальними проєктами, партнерствами з національними та міжнародними організаціями, фондами та інституціями громадянського суспільства. Це передбачає розробку та реалізацію спільних проєктів, підписання меморандумів, проведення тренінгів для фахівців та постійну комунікацію зі ЗМІ.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 2.3. та сфери реалізації проєктів

Завдання	Напрями реалізації завдань/потенційні сфери інструментів реалізації
2.3.1.Просторове планування як основа розумної трансформації середовища громади	1. Розроблення Комплексного плану просторового розвитку Тур'яремівтській сільській територіальній громаді 2. Визначення меж та режиму використання зон охорони пам'яток Тур'яремівтській сільській територіальній громаді 3. Проведення нормативної грошової оцінки земель Великоберезнянської селищної територіальної громади 4. Встановлення меж громади
2.3.2.Підготовка якісних інвестиційних продуктів (інвестиційні проєкти, інвестиційний паспорт, підготовлені земельні ділянки)	1. Підготовка інвестиційних ділянок типу «браунфілдів», «грінфілдів» 2. Підготовка Інвестиційних пропозицій земельних ділянок та об'єктів нерухомості (вільні виробничі та офісні приміщення, які пропонуються для оренди) та висвітлення на офіційних ресурсах громади 3. Створення індустріального парку громади 4. Створення спеціалізованої вебсторінки для інвесторів на порталі громади

	5. Створення інвестиційних баз даних: 1) дієві компаній, які можуть виступати в якості партнерів, постачальників тощо для потенційних інвесторів; 2) інституцій, які можуть бути корисні для інвестора на різних етапах реалізації проєкту (консалтингові, юридичні, рекрутингові компанії, інституції підтримки підприємництва, бізнес-асоціації тощо); 6. Постійна актуалізація Інвестиційного паспорту громади 7. Розробка публічних інвестиційних проєктів та занесення на платформу DREAM
2.3.3.Створення ефективної системи супроводу інвестиційної діяльності та меркетинг території громади (Інвестиційна рада, інвестиційний бренд громади тощо)	1. Розробка інвестиційного бренду громади, виготовлення бренд-буку 2. Розробка маркетингової стратегії та маркетингового плану 3. Підготовка промопродукції про громаду для інвесторів із нанесеним брендом (інвестиційні буклети, брошури, папки, спеціалізовані інформаційні листки, сувенірна продукція тощо) 4. Діяльність Інвестиційної ради як дорадчо-консультативного органу 5. Проведення інвестиційних форумів, виставок і ярмарків 6. Участь у міжнародних візитах, робочих зустрічах за участі гостей громади 7. Проведення мультимедійної презентації громади під час зустрічей з інвесторами та під час інших інвестиційних заходів 8. Організація системи навчання для працівників селищної ради з метою формування належного рівня знань, навичок та компетенцій по супроводу інвестиційної діяльності
2.3.4.Ефективні комунікації та партнерства (транскордонна та міжнародна співпраця, міжмуніципальна, міжвідомча, міжсекторальна взаємодія та партнерства)	1. Проведення тренінгів для спеціалістів Великобerezнянської селищної ради з тематик, присвячених проєктному менеджменту, програмуванню, стратегуванню, енергоефективності, зеленій економіці, партисипації тощо 2. Розробка проєктів міжнародного та транскордонного співробітництва, подання на конкурси міжнародних донорських організацій 3. Реалізація міжнародних, транскордонних проєктів 4. Підписання меморандумів/договорів із міжнародними організаціями, асоціаціями, партнерами 5. Укладення угод про співробітництво територіальних громад, спільна реалізація міжмуніципальних проєктів 3. Моніторинг та реалізація проєктів співробітництва 4. Партнерство ОМС із національними інституціями громадянського суспільства та іншими неурядовими організаціями, фондами тощо (асоціації органів місцевого самоврядування, Агенція регіонального розвитку Закарпатської області, Червоний Хрест України, громадські організації тощо) 5. Співпраця зі ЗМІ, інформагенствами тощо 6. Міжвідомча та міжсекторальна взаємодія

Очікувані результати:

- Створення привабливого інвестиційного клімату в громаді
- Створення індустріального парку громади;
- Посилення інституційної спроможності громади щодо залучення інвестицій
- Розвинена багаторівнева партнерська мережа — як на міжнародному та транскордонному рівні, так і з бізнесом, громадськими організаціями та іншими територіальними громадами
- Впроваджений сталий механізм залучення інвестицій, що забезпечить довгостроковий економічний розвиток, створення нових робочих місць та підвищення бюджетної спроможності
- Розроблені та реалізовані інвестиційні проєкти
- Створені інвестиційні продукти (підготовлені земельні ділянки для інвестування)
- Активно функціонує Інвестиційна рада
- Розроблений інвестиційний бренд громади
- Розроблена маркетингова стратегія

Індикатори виконання оперативної цілі:

- Наявність Комплексного плану просторового розвитку території громади.
- Відсоток населених пунктів з актуальною містобудівною документацією.
- Обсяг інвестицій за рік, млн грн.
- Кількість релокованих СПД з інших регіонів України
- Кількість підготовлених інвестиційних пропозицій (ділянок та об'єктів)
- Кількість проведених інвестиційних заходів (форумів, презентацій, місій тощо)
- Кількість підписаних меморандумів та угод про співпрацю (міжнародних, міжмуніципальних, міжсекторальних)
- Кількість реалізованих інвестиційних та міжнародних проєктів
- Кількість осіб, які пройшли навчання з питань інвестиційного супроводу та проєктного менеджменту

Оперативна ціль 2.4. Інтенсивний та інноваційний розвиток аграрного сектору

Оперативна ціль 2.4. спрямована на перехід аграрного сектору Тур'яремівтській сільській територіальній громаді від традиційного до сучасного, інтенсивного та інноваційного виробництва. Основний акцент робиться на підвищенні доданої вартості продукції, впровадженні сучасних технологій, органічному виробництві, розвитку крафтової та нішевої продукції, а також на посиленні кооперації між виробниками. Реалізація цієї цілі дозволить значно підвищити конкурентоспроможність місцевих агровиробників, збільшити їхні доходи, створити нові робочі місця в сільській місцевості та інтегрувати аграрний сектор із туризмом і переробною промисловістю.

Ключовим напрямком є розвиток концепції «Smart MicroAgro» — виробництва унікальних продуктів з високою доданою вартістю на компактних земельних ділянках. Це передбачає формування культури органічного сільського господарства із застосуванням інноваційних технологій і біотехнологічної селекції, проведення навчання та консультацій для дрібних агровиробників, розробку ґрунтозахисних технологій та активну інформаційну кампанію щодо переваг органічної продукції. Особлива увага приділятиметься допомозі у складанні бізнес-планів та еколого-економічній оцінці переходу на органічне виробництво.

Другим важливим завданням є розвиток крафтового виробництва із географічним зазначенням. Громада підтримуватиме нетрадиційні види агровиробництва, виробництво екопродукції (трав'яні чаї, натуральна косметика, мило ручної роботи, екосвічки тощо), апсайклінг, виготовлення домашніх страв та відновлення традиційних ремесел. Передбачається надання консультацій із сертифікації продукції, отримання географічного зазначення, проведення майстер-класів, маркетингова підтримка та популяризація крафтової продукції.

Ключовим є підтримка сільськогосподарських кооперативів та фермерських господарств. Планується активне створення нових кооперативів, інформаційно-консультативний супровід особистих селянських господарств, формування широких партнерств між агросадибами, підприємствами харчування, туристичними операторами, виробниками сувенірів та іншими учасниками ланцюга доданої вартості.

Ще одним із пріоритетних завдань є високопродуктивне тваринництво. Воно охоплює розвиток тваринництва, птахівництва, бджільництва, переробку молока овець, корів та кіз для виробництва високоякісних сирів та інших молочних продуктів, а також розширення асортименту продукції бджільництва.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 2.4. та сфери реалізації проєктів

Завдання	Напрями реалізації завдань/потенційні сфери інструментів реалізації
2.4.1. Розвиток "Smart MicroAgro": унікальні продукти з високою доданою вартістю на компактних землях	1. Формування культури виробництва та споживання продукції органічного сільського господарства із застосуванням інноваційних технологій та унікальної біотехнологічної селекції.

Завдання	Напрями реалізації завдань/потенційні сфери інструментів реалізації
	2. Сприяння навчанню й консультуванню з питань органічного сільського господарства (еколого-економічна оцінка доцільності й ефективності переходу на органічне виробництво). 3. Розроблення ґрунтозахисних та безпечних технологій вирощування сільськогосподарських культур та інформаційна кампанія для дрібних агровиробників про потенціал виробництва і збуту органічної продукції. 4. Консультативна підтримка агровиробників із питань розроблення бізнес-планів
2.4.2.Розвиток крафтового виробництва з географічним зазначенням	1. Надання навчально-консультативної підтримки з питань нетрадиційних видів агровиробництва, крафтового виробництва та виробництва екопродукції. 2. Консультативна підтримка виробників із питань сертифікації продукції та отримання географічного зазначення. 3. Консультаційна, навчальна й маркетингова підтримка майстрів народних ремесел 4. Популяризація крафтового виробництва, народних ремесел 5. Виробництво натуральної продукції (трав'яні чаї, екологічна косметика, мило ручної роботи, екосвічки тощо). 6. Відновлення і повторне використання речей: ремонт речей, апсайклінг, обмінні простори. 7. Виготовлення та продаж домашніх страв 8. Майстер-класи з традиційних ремесел
2.4.3.Підтримка сільськогосподарських	1. Створення сільськогосподарських кооперативів
кооперативів та фермерських господарств	2. Інформаційно-консультативний супровід особистих селянських господарств, ініціатив зі створення малих підприємств у сільській місцевості, підтримка розвитку фермерства 3. Формування партнерств, кооперативів з метою кооперації: агросадиби, підприємства харчування, підприємства дозвілля, фермерські та сільськогосподарські підприємства, торговельні підприємства, виробники сувенірної продукції, туристичні агенства та оператори, інші партнери
2.4.4. Високопродуктивне тваринництво	1. Розвиток тваринництва, птахівництва 2. Сприяння переробці продукції тваринництва, молока овець, корів та кіз з метою виготовлення високоякісних молочних продуктів, включаючи сири 3. Розвиток бджільництва та збільшення асортименту продукції

Очікувані результати:

- Створений сприятливий бізнес-клімат для розвитку інноваційного аграрного підприємництва
- Значний розвиток галузей тваринництва, птахівництва та бджільництва
- Активний розвиток сільськогосподарської кооперації та кооперативів
- Розвиток лісового господарства, деревообробки та виробництва продукції з деревини

- Ефективна підтримка місцевих товаровиробників та релокованого агробізнесу
- Суттєве розширення крафтового виробництва та виробництва продукції з географічним зазначенням
- Збільшення обсягів виробництва органічної та екологічної продукції
- Створена ефективна система підтримки соціально відповідального бізнесу, жіночого підприємництва та молодіжного аграрного бізнесу
- Інтеграція аграрного сектору з туризмом та повноцінний розвиток агротуристичного кластеру
- Підвищення доданої вартості сільськогосподарської продукції та зростання доходів сільського населення

Індикатори:

- Кількість фізичних осіб – підприємців у сфері сільського господарства та переробки
- Кількість юридичних осіб, зареєстрованих у аграрному секторі
- Кількість новостворених робочих місць в аграрному секторі та суміжних галузях
- Кількість створених та дієвих сільськогосподарських кооперативів
- Обсяг реалізованої промислової продукції аграрної переробки
- Кількість учасників крафтового виробництва та виробників з географічним зазначенням
- Індекс продукції рослинництва у відсотках до попереднього року
- Кількість виробників екологічної (органічної) сільськогосподарської продукції
- Кількість сільськогосподарських кооперативів, які здійснюють спільну діяльність
- Обсяг реалізованої органічної продукції
- Кількість проведених навчально-консультаційних заходів для агровиробників.

Стратегічна ціль 3. Консолідована спільнота людського розвитку та публічного управління

Стратегічна ціль 3 спрямована на формування згуртованої, безпечної, соціально справедливої та динамічно зростаючої громади, де кожен житель має можливість для всебічного розвитку, а управління є відкритим, ефективним і орієнтованим на потреби людей. Ця ціль об'єднує питання безпеки населення, модернізацію системи врядування, розвиток соціальних послуг, охорону здоров'я, якісну освіту, спорт, культуру та збереження спадщини. Реалізація стратегічної цілі забезпечить високий рівень людського розвитку, соціальну згуртованість, інклюзивність та зміцнення довіри мешканців до влади.

У межах цілі пріоритетну увагу буде приділено безпеці та цивільному захисту населення. Це включає розвиток системи централізованого оповіщення, створення та модернізацію фонду захисних споруд цивільного захисту в закладах освіти, охорони

здоров'я та соціального захисту з обов'язковим дотриманням принципів інклюзивності та безбар'єрності, а також ефективну роботу поліцейського офіцера громади.

Важливим напрямком діяльності стане ефективне, цифровізоване та партисипативне врядування. Передбачається активна цифрова трансформація громади, впровадження електронних послуг, прозорого документообігу, розвиток демократичних інструментів залучення громадян до прийняття рішень, а також створення сучасної мережі соціальних послуг, що забезпечує соціальну справедливість та захист вразливих категорій населення, зокрема молодь.

Формування інклюзивного здоров'я зберігаючого простору та способу життя охоплює розвиток системи громадського здоров'я, профілактику захворювань, зміцнення мережі первинної та спеціалізованої медичної допомоги, модернізацію матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я, а також особливу увагу до охорони материнства, дитинства та збереження репродуктивного здоров'я.

Значні зусилля будуть спрямовані на створення сучасного інклюзивного освітньо-спортивного простору. Це передбачає забезпечення рівного доступу до якісної дошкільної та загальної середньої освіти, впровадження інклюзивних підходів і універсального дизайну для дітей з особливими освітніми потребами, розвиток позашкільної освіти, творчих здібностей, фізичного виховання з урахуванням гендерної рівності, а також розширення мережі сучасних спортивних об'єктів.

Розвиток культури та збереження культурної спадщини включає трансформацію культурних закладів у сучасні багатофункціональні простори для творчості та дозвілля, збереження історико-культурної спадщини, проведення реконструкцій історичних подій, унікальних культурних заходів та активне відродження народних традицій.

Впровадження Стратегічної цілі 3 дозволить створити громаду, у якій людина є головним пріоритетом, а безпека, освіта, здоров'я, культура та ефективне відкрите управління працюють у синергії для підвищення якості життя кожного мешканця.

Структура оперативних цілей та завдань до стратегічної цілі 3. Стратегічна ціль 3. Згуртована громада людського розвитку та ефективного відкритого управління	
<i>Оперативні цілі</i>	<i>Завдання</i>
ОЦ.3.1. Безпека та цивільний захист населення	3.1.1. Сприяння розвитку системи централізованого оповіщення
	3.1.2. Створення фонду захисних споруд цивільного захисту (зокрема в закладах освіти, охорони здоров'я та соціального захисту) з урахуванням принципів інклюзивності та безбар'єрності
	3.1.3. Безпечна громада, поліцейський офіцер громади
ОЦ.3.2. Ефективне, цифровізоване, партисипативне врядування та розвиток мережі соціальних послуг	3.2.1. Цифрова трансформація громади
	3.2.2. Демократичне управління та партисипація
	3.2.3. Громада соціальної справедливості та захищеності населення, молодіжного розвитку

Структура оперативних цілей та завдань до стратегічної цілі 3. Стратегічна ціль 3. Згуртована громада людського розвитку та ефективного відкритого управління	
ОЦ.3.3. Інклюзивний здоров'язбережувальний простір та спосіб життя	3.3.1. Забезпечення функціонування спроможної системи громадського здоров'я та формування здорового способу життя.
	3.3.2. Формування спроможної мережі первинної та спеціалізованої медичної допомоги, якісне матеріально-технічне оснащення
	3.3.3. Охорона материнства та дитинства, поширення знань та практик щодо збереження репродуктивного здоров'я
ОЦ.3.4. Формування сучасного інклюзивного освітньо-спортивного простору розвитку особистості	3.4.1. Забезпечення рівного доступу та підвищення якості дошкільної, загальної середньої освіти
	3.4.2. Забезпечення доступності, розумного пристосування та універсального дизайну для задоволення освітніх потреб дітей з особливими освітніми потребами
	3.4.3. Сприяння розвитку позашкільної освіти відповідно до вільного, різнобічного розвитку особистості, інтелектуальних і творчих здібностей, фізичних якостей вихованців, учнів і слухачів і принципу гендерної рівності.
	3.4.5. Розширення мережі закладів та створення інклюзивної спортивної інфраструктури
ОЦ 3.5. Культурний розвиток та збереження культурної спадщини	3.5.1. Трансформація мережі культурних закладів в сучасні простори для розвитку
	3.5.2. Збереження культурної спадщини
	3.5.3. Проведення реконструкцій історичних подій, унікальних культурних заходів та розвиток народних традицій

Оперативна ціль 3.1. Безпека та цивільний захист населення

Оперативна ціль 3.1. спрямована на підвищення рівня безпеки та захисту мешканців Тур'яремівтській сільській територіальній громаді в умовах воєнних загроз, надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, а також для забезпечення повсякденної громадської безпеки. Головна мета — створити сучасну, ефективну та інклюзивну систему цивільного захисту, яка мінімізує ризики для населення, забезпечує швидке реагування на загрози та формує культуру безпеки серед жителів громади.

Ключовим є розвиток системи централізованого оповіщення. Передбачається створення сучасних ефективних систем оповіщення, які дозволять оперативно інформувати населення про загрози, незалежно від наявності електроенергії чи мобільного зв'язку, та забезпечать максимальне охоплення всіх населених пунктів громади.

Важливим пріоритетом є формування надійного фонду захисних споруд цивільного захисту. Це включає облаштування та модернізацію укриттів, зокрема в закладах освіти, культури, охорони здоров'я та соціального захисту, з обов'язковим урахуванням принципів

інклюзивності та безбар'єрності. Також планується зміцнення матеріального резерву громади для реагування на надзвичайні ситуації та створення безпекової платформи в партнерстві з ДСНС, Національною поліцією та іншими установами.

Забезпечення стабільного функціонування інституту поліцейського офіцера громади є важливим для забезпечення безпеки в громаді. Це передбачає фінансове, матеріально-технічне та кадрове забезпечення офіцера, який виконуватиме профілактичну роботу, підтримуватиме правопорядок, швидко реагуватиме на звернення громадян та стане ключовим елементом системи безпеки на рівні громади.

Реалізація оперативної цілі 3.1. дозволить суттєво підвищити рівень захищеності населення, зміцнити готовність громади до надзвичайних ситуацій та створити умови для спокійного й безпечного життя всіх жителів.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 3.1. та сфери реалізації проєктів

Завдання	Напрями реалізації завдань/потенційні сфери інструментів реалізації
3.1.1. Сприяння розвитку системи централізованого оповіщення	1. Створення ефективних систем централізованого оповіщення
3.1.2. Створення фонду захисних споруд цивільного захисту (зокрема в закладах освіти, охорони здоров'я та соціального захисту) з урахуванням принципів інклюзивності та безбар'єрності	1. Формування фонду захисних споруд цивільного захисту (зокрема в закладах освіти, культури, охорони здоров'я та соціального захисту) з урахуванням принципів інклюзивності та безбар'єрності. 2. Зміцнення матеріального резерву 3. Створення безпекової платформи в партнерстві з ДСНС, поліцією, іншими партнерами
3.1.3. Безпечна громада, поліцейський офіцер громади	1. Антикризове реагування, попередження надзвичайних ситуацій в громаді, забезпечення пожежної та техногенної безпеки 2. Забезпечення безпекити стійкості критичної інфраструктури 3. Профілактика злочинності, забезпечення публічної безпеки і правопорядку, встановлення засобів відеоспостереження в публічних місцях 4. Створення безпекової платформи у партнерстві із ДСНС, поліцією, іншими партнерами

Завдання	Напрями реалізації завдань/потенційні сфери інструментів реалізації
	5.Організація та забезпечення функціонування
	Поліцейського офіцерагромади (фінансове та
	матеріально-технічне забезпечення)

Очікувані результати:

- Належне функціонування територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту Закарпатської області в умовах воєнного стану
- Належна система кризового реагування на надзвичайні ситуації в громадіМатеріальний резерв в обсягах, необхідних для забезпечення проведення першочергових відновних робіт, пов'язаних із ліквідацією наслідків прогнозованих надзвичайних ситуацій та здійснення заходів в умовах воєнного стану
- Проведена реконструкція чинної територіальної автоматизованої системи централізованого оповіщення з використанням сучасної апаратури з метою забезпечення оповіщення населення в разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій
- Підвищена ефективність превентивних заходів у громаді, об'єктах господарювання щодо техногенної безпеки
- Підвищений рівень знань посадовців, а також населення щодо готовності до дій в умовах загрози та виникнення можливих надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, терористичних проявів у мирний час та в особливий період.

Індикатори виконання оперативної цілі:

- Кількість проведених навчальних заходів/кількість охоплених осіб
- Створено ефективну систему оповіщення
- Кількість населених пунктів, охоплених системою централізованого оповіщення (у відсотках)
Кількість функціонуючих сучасних системопоповіщення (електронні сирени, гучномовці, SMS-розсилки, мобільні додатки тощо)
- Відсоток населення, забезпеченого місцями в захисних спорудах
- Кількість захисних споруд, облаштованих з урахуванням принципів інклюзивності та безбар'єрності
- Обсяг матеріального резерву громади для реагування на надзвичайні ситуації (у натуральних одиницях або в грн)
- Кількість проведених тренувань та навчань з цивільного захисту (за рік)
- Кількість осіб, які пройшли навчання з питань цивільного захисту та дій в надзвичайних ситуаціях

- Наявність та функціонування поліцейського офіцера громади
- Кількість профілактичних заходів, проведених поліцейським офіцером громади
- Кількість спільних заходів та проєктів, реалізованих у партнерстві з ДСНС, Національною поліцією та іншими структурами
- Середній час реагування на надзвичайні ситуації та звернення громадян

Оперативна ціль 3.2. Ефективне, цифровізоване, партисипативне врядування та розвиток мережі соціальних послуг

Оперативна ціль 3.2. спрямована на створення сучасної, відкритої, прозорої та орієнтованої на людину системи управління громадою. Вона поєднує цифрову трансформацію, розвиток демократичних інструментів участі громадян у прийнятті рішень та побудову ефективної системи соціальних послуг, яка забезпечує соціальну справедливість, захист вразливих категорій населення та всебічний розвиток молоді. Реалізація цієї цілі дозволить підвищити якість надання послуг, зміцнити довіру населення до влади та сформувати активне громадянське суспільство.

Цифрова трансформація громади передбачає широке впровадження цифрових рішень для надання публічних послуг, особливо для осіб з інвалідністю. Планується переведення максимальної кількості послуг в онлайн-формат, впровадження електронного документообігу, створення сучасного ЦНАПу, розвиток е-петицій, е-звернень, е-консультацій та бюджету участі. Громада також приєднається до платформи «Єдина платформа місцевої електронної демократії» (e-DEM) та впроваджуватиме сучасні ІКТ в усі сфери управління.

Демократичне управління та партисипація включає розробку Статуту громади, активну підтримку громадських організацій, створення платформ взаємодії влади та громадськості, запровадження громадського бюджету, розвиток громадських центрів та просторів розвитку. Особлива увага приділятиметься національно-патріотичному вихованню, громадянській освіті та підвищенню політико-правової культури населення.

Громада соціальної справедливості та захищеності, молодіжного розвитку охоплює комплексну підтримку ветеранів війни (створення ветеранського хабу), внутрішньо переміщених осіб, молоді, жінок, людей з інвалідністю та інших вразливих груп. Передбачається розбудова ефективної мережі соціальних послуг, розвиток сімейних форм виховання, протидія домашньому насильству, впровадження гендерного бюджетування, створення молодіжних хабів та підтримка молодіжного соціального підприємництва, а також сприяння жіночому лідерству.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 3.2. та сфери реалізації проєктів

Завдання	Напрями реалізації завдань/потенційні сфери інструментів реалізації
3.2.1.Цифрова трансформація громади	1. Застосування цифрових рішень для підвищення якості надання публічних послуг, у тому числі для осіб з інвалідністю, переведення надання публічних послуг в онлайн-формат. 2. Впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в систему управління, охорону здоров'я, культуру, освіту, охорону навколишнього природного середовища тощо. 3. Створення, впровадження та розвиток електронного документообігу. 4. Впровадження е-петицій, е-звернень, е-консультацій та бюджету участі, приєднання громади до електронних сервісів вебплатформи «Єдина платформа місцевої електронної демократії» (e-DEM) 5. Сучасний ЦНАП
3.2.2.Демократичне управління та партисипація	1. Розробка Статуту громади 2. Сприяння розвитку громадських організацій, платформи взаємодії ОМС та громадськості 3. Громадський бюджет 4. Створення належних умов для національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання, підвищення рівня громадянської освіти та політико-правової культури населення (освітні програми та заходи) 5. Громадські Центри/простори розвитку
3.2.3.Громада соціальної справедливості та захищеності, молодіжного розвитку	1. Інтеграція в соціально-економічне життя громад та посилення соціальної захищеності ветеранів війни та членів їх сімей, ветеранський Хаб 2. Підтримка ВПО 3. Створення умов для розвитку, успішної самореалізації та соціальної інтеграції молоді 4. Жіноче лідерство 5. Підтримка вразливих груп населення (людей із інвалідністю, людей похилого віку тощо) 6. Підтримка дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування, осіб із числа дітей – інвалідів (фінансова підтримка, придбання житла, виплата грошової компенсації при придбанні житла та інше) 7. Молодіжні простори розвитку (Молодіжний Хаб), розвиток молодіжного соціального підприємництва 8. Розбудова ефективної мережі надання соціальних послуг. 9. Розвиток та підтримка сімейних форм виховання. 10. Протидія домашньому насиллю, гендерне бюджетування

Очікувані результати:

- Сформована сучасна цифрова екосистема управління та надання послуг
- Впроваджена система електронного документообігу та значна частка послуг доступна в онлайн-форматі
- Приєднання громади до платформи електронної демократії (e-DEM) та активне використання інструментів партисипації
- Розвинуте громадянське суспільство та висока залученість мешканців у процеси прийняття рішень

- Створена ефективна, доступна та якісна мережа соціальних послуг, що відповідає реальним потребам населення з урахуванням гендерних особливостей
- Посилена соціальна захищеність ветеранів, ВПО, молоді, людей з інвалідністю та інших вразливих груп
- Створені умови для розвитку жіночого лідерства, молодіжного підприємництва та соціальної інтеграції
- Ефективна протидія домашньому насильству та впровадження принципів гендерної рівності в діяльність громади. Приєднання до електронної платформи демократії

Індикатори:

- Кількість публічних послуг, доступних в електронному форматі (онлайн)
- Відсоток адміністративних послуг, що надаються через ЦНАП та онлайн
- Наявність та функціонування системи електронного документообігу
- Кількість поданих та розглянутих е-петицій і е-звернень
- Кількість проєктів, реалізованих у межах Громадського бюджету
- Кількість активних громадських організацій, що співпрацюють з органами місцевого самоврядування
- Кількість діючих громадських центрів / просторів розвитку / коворкінг-просторів
- Кількість діючих молодіжних хабів та молодіжних просторів
- Кількість ветеранів та членів їх сімей, охоплених послугами ветеранського хабу
- Кількість ВПО, взятих на облік
- Кількість вразливих осіб/груп, охоплених соціальними послугами;
- Кількість заходів з протидії домашньому насильству та гендерної рівності
- Кількість молодіжних проєктів та ініціатив, реалізованих за підтримки громади
- Рівень участі громадян у громадських слуханнях, консультаціях та інших формах партисипації

Оперативна ціль 3.3. Інклюзивний здоров'язберігаючий простір та спосіб життя

Оперативна ціль 3.3. спрямована на створення в громаді сучасного здоров'язберігаючого середовища, яке забезпечує якісну медичну допомогу, ефективну профілактику захворювань та формування здорового способу життя серед усіх жителів. Головна мета — покращити загальний стан здоров'я населення, підвищити тривалість активного життя, зменшити захворюваність та зробити медичні та профілактичні послуги доступними і сучасними.

У межах цілі передбачається формування спроможної системи громадського здоров'я через активну міжсекторальну співпрацю закладів охорони здоров'я, освіти, спорту, культури та інших установ. Особлива увага приділятиметься формуванню культури здорового способу життя, просуванню здорового харчування, фізичної активності, створенню інноваційних центрів оздоровлення для різних вікових груп та розвитку відповідної інфраструктури для занять фізичною культурою і спортом.

Окремим завданням є модернізація мережі первинної та спеціалізованої медичної допомоги. Це включає реконструкцію та капітальний ремонт закладів охорони здоров'я, оснащення їх сучасним, у тому числі високотехнологічним, обладнанням, оновлення парку санітарного автотранспорту, створення безбар'єрного середовища та покращення умов перебування пацієнтів. Також планується впровадження ефективної системи управління закладами для підвищення якості та прозорості надання медичних послуг.

Важливим пріоритетом — охорона материнства та дитинства та збереження репродуктивного здоров'я. Передбачається активне поширення знань і практик серед населення, впровадження доказових скринінгових програм, зокрема онкоскринінгу жіночого населення, та оснащення закладів необхідним обладнанням (мамографами тощо).

Впровадження оперативної цілі 3.3. дозволить суттєво підвищити рівень здоров'я мешканців громади, сформувати стійкі здоров'язберігаючі звички, забезпечити доступну та якісну медичну допомогу та створити комфортне інклюзивне середовище для всіх категорій населення.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 3.3. та сфери реалізації проектів

Завдання	Напрями реалізації завдань/потенційні сфери інструментів реалізації
3.3.1.Забезпечення функціонування спроможної системи громадського здоров'я та формування здорового способу життя.	1. Формування спроможної системи громадського здоров'я. 2. Формування системи здорового способу життя (формування нових партнерських платформ взаємодії закладів охорони здоров'я, спорту, освіти, поліції тощо; створення нових навчальних програм та тренінгових центрів із питань здорового способу життя, здорового харчування, організація роботи інноваційних центрів оздоровлення для різних вікових груп населення тощо). 3. Створення та покращення інфраструктури для занять фізичною культурою.

Завдання	Напрями реалізації завдань/потенційні сфери інструментів реалізації
3.3.2..Формування спроможної мережі первинної та спеціалізованої медичної допомоги, якісне матеріально-технічне оснащення	1. Реконструкція, модернізація, капітальний ремонт інфраструктурних об'єктів сфери охорони здоров'я. 2. Забезпечення сучасним медичним обладнанням, у тому числі високотехнологічним, закладів охорони здоров'я. 3. Покращення умов перебування пацієнтів, забезпечення доступності та безбар'єрності закладів охорони здоров'я. 4. Створення системи ефективного та прозорого управління закладами охорони здоров'я. 5. Оновлення парку медичного автотранспорту.
3.3.3.Охорона материнства та дитинства, поширення знань та практик щодо збереження репродуктивного здоров'я.	1. Поширення знань та практик щодо збереження репродуктивного здоров'я. 2. Упровадження доказових скринінгових програм, зокрема з питань онкоскринінгу жіночого населення (оснащення КНП мамографами та іншим доказовими методами обстеження).

Очікувані результати:

- Формування спроможної та доступної мережі первинної медичної допомоги в громаді із необхідним функціоналом та кадровим укомплектуванням відповідно до Програми медичних гарантій в громаді
- Створена ефективна система громадського здоров'я та профілактики захворювань
- Сформована культура здорового способу життя серед різних вікових груп населення
- Модернізована та оснащена сучасним обладнанням мережа закладів первинної та спеціалізованої медичної допомоги
- Покращена доступність і якість медичних послуг, зокрема для осіб з інвалідністю
- Зниження рівня захворюваності та підвищення рівня ранньої діагностики хвороб
- Посилена система охорони материнства, дитинства та репродуктивного здоров'я
- Покращення надання медичних послуг у лікарні
- Підвищення доступності медичної допомоги жителям віддалених сільських населених пунктів

Індикатори:

- Загальний коефіцієнт смертності, на 1 тис осіб наявного населення
- Природний приріст
- Рівень охоплення профілактичними щепленнями за віком відповідно до Календаря профілактичних щеплень в Україні
- Укомплектованість штатних посад медичних працівників фізичними особами
- Укомплектованість штатних посад лікарів фізичними особами

- Кількість об'єктів охорони здоров'я, які пройшли реконструкцію або капітальний ремонт
- Кількість одиниць нового сучасного медичного обладнання, закупленого та введеного в експлуатацію
- Відсоток закладів охорони здоров'я, обладнаних з урахуванням принципів безбар'єрності та інклюзивності
- Кількість оновлених одиниць медичного автотранспорту
- Кількість проведених скринінгових обстежень (зокрема мамографія та інші онкоскринінги)
- Кількість осіб, охоплених програмами формування здорового способу життя та здорового харчування
- Кількість тренінгів, семінарів та інформаційних кампаній з питань репродуктивного здоров'я, материнства та дитинства

Оперативна ціль 3.4. Формування сучасного інклюзивного освітнього простору розвитку особистості

Оперативна ціль 3.4. спрямована на створення сучасного, доступного та інклюзивного освітнього середовища в громаді, яке забезпечує рівний доступ до якісної освіти, всебічний розвиток кожної дитини та максимальну реалізацію її інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей. Головна мета — сформувати освітній простір, що відповідає викликам XXI століття, сприяє розвитку обдарованої та конкурентоспроможної особистості та враховує індивідуальні потреби всіх дітей, у тому числі з особливими освітніми потребами.

У межах цілі планується забезпечити рівний доступ і суттєво підвищити якість дошкільної та загальної середньої освіти шляхом створення спроможної мережі закладів, впровадження інноваційних методик і технологій, зокрема STEM-освіти та робототехніки, модернізації матеріально-технічної бази, будівництва, реконструкції та капітального ремонту закладів освіти. Особлива увага приділятиметься безпеці в закладах освіти та впровадженню альтернативних джерел енергії.

Важливим пріоритетом є забезпечення доступності, розумного пристосування та універсального дизайну для дітей з особливими освітніми потребами. Це передбачає створення інклюзивних центрів, розроблення сучасних інклюзивних навчальних програм та широке застосування інноваційних технологій і методик навчання.

Значний розвиток отримає позашкільна освіта, спрямована на вільний, різнобічний розвиток особистості, розкриття інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей дітей та молоді з урахуванням принципу гендерної рівності. Планується розбудова мережі закладів позашкільної освіти, зокрема шкіл мистецтв, їх матеріально-технічне оснащення та створення безпечного освітнього середовища.

Окреме завдання — розширення мережі закладів та створення сучасної інклюзивної спортивної інфраструктури. Це включає будівництво спортивних майданчиків, спортивно-

реабілітаційних об'єктів, закупівлю інвентарю, проведення різноманітних фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів, а також активну участь спортсменів і команд громади у всеукраїнських та регіональних змаганнях.

Реалізація оперативної цілі 3.4. дозволить сформувати якісне, сучасне та інклюзивне освітнє середовище, яке забезпечить гармонійний розвиток кожної дитини, підвищить конкурентоспроможність випускників та сприятиме загальному розвитку громади.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 3.4. та сфери реалізації проєктів

Завдання	Напрями реалізації завдань/потенційні сфери інструментів реалізації
3.4.1.Забезпечення рівного доступу та підвищення якості дошкільної, загальної середньої освіти.	1. Створення спроможної та доступної мережі закладів дошкільної, загальної середньої освіти. 2. Застосування інноваційних методик та технологій в освітньому процесі. 3. STEM – освіта, робототехніка. 4. Створена система безпеки в закладах освіти. 5. Будівництво, реконструкція, модернізація, капітальний ремонт інфраструктурних об'єктів сфери освіти, матеріально-технічне оснащення закладів освіти 6. Альтернативні джерела енергії в закладах освіти
3.4.2.Забезпечення доступності, розумного пристосування та універсального дизайну для задоволення освітніх потреб дітей з особливими освітніми потребами.	1. Створення мережі доступних та інноваційних просторів інклюзивних центрів. 2. Застосування інноваційних методик та технологій задоволення освітніх потреб дітей з особливими освітніми потребами. 3. Розроблення інклюзивної навчальної програми, що базуватиметься на сучасних технологіях.
3.4.3.Сприяння розвитку позашкільної освіти відповідно до вільного, різнобічного розвитку особистості, інтелектуальних і творчих здібностей, фізичних якостей вихованців, учнів і слухачів і принципу гендерної рівності.	1. Створення спроможної та доступної мережі закладів позашкільної освіти, розвиок школи мистецтв. 2. Застосування інноваційних методик та технологій розвитку особистості, інтелектуальних і творчих здібностей, фізичних якостей вихованців, учнів і слухачів і принципу гендерної рівності. 3. Створена система безпеки в закладах позашкільної освіти. 4. Матеріально-технічне оснащення закладів позашкільної освіти.
3.3.4.Розширення мережі закладів та створення інклюзивної спортивної інфраструктури	1. Будівництво та розвиток спортивної, спортивно-реабілітаційної інфраструктури, обладнання спортивних майданчиків, закупівля спортивного інвентарю. 2. Проведення фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів, забезпечення участі спортсменів і команд громади у всеукраїнських та регіональних спортивних заходах та змаганнях.

Очікувані результати:

- Створено спроможну, сучасну та доступну мережу закладів дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти.

- Система освіти, орієнтована на потреби жителів громади.
- Забезпечення впровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа».
- Створення інклюзивного освітнього середовища.
- Створення безпечного середовища та найкращих умов для навчання та виховання, всебічного розвитку індивідуальних здібностей дітей.
- Впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій для учасників освітнього процесу.
- Приведення споруд цивільного захисту (укриття) до стану придатності, здійснення ремонтів, забезпечення обладнанням тощо.
- Впровадження механізму стимулювання обдарованої молоді.
- Забезпечено якісну інклюзивну освіту для дітей з особливими освітніми потребами завдяки універсальному дизайну та розумному пристосуванню.
- Впроваджено інноваційні методики навчання, зокрема STEM-освіту та робототехніку, що сприяють розвитку критичного мислення та креативності учнів.
- Сформовано сучасну інклюзивну спортивну інфраструктуру та підвищено рівень фізичного розвитку дітей і молоді.
- Створено безпечне, енергоефективне та мотивуюче освітнє середовище, яке сприяє всебічному розвитку особистості та гендерній рівності.

Індикатори виконання оперативної цілі:

- Співвідношення наявної кількості місць у закладах дошкільної освіти до фактичної чисельності вихованців, охоплених закладами дошкільної освіти, у відсотках.
- Частка дітей, для яких організовано підвезення шкільними автобусами до місця навчання й додому, відсотків до загальної кількості учнів, які того потребують, у відсотках.
- Кількість закладів освіти, які пройшли реконструкцію, модернізацію або капітальний ремонт.
- Кількість учнів, які займаються за STEM-програмами та робототехнікою.
- Кількість сучасних спортивних майданчиків та об'єктів спортивної інфраструктури, створених або модернізованих.
- Частка учнів, які мають доступ до освітнього процесу в очній формі.
- Частка денних закладів загальної середньої освіти, у яких організовано інклюзивне навчання.
- Кількість дітей з особливими освітніми потребами, охоплених інклюзивним навчанням (крім дітей, яким протипоказано відвідувати заклади освіти за станом здоров'я).

Оперативна ціль 3.5. Культурний розвиток та збереження культурної спадщини

Оперативна ціль 3.5. спрямована на трансформацію культурної сфери громади в потужний фактор розвитку, самореалізації мешканців та підвищення туристичної привабливості території. Головна мета — перетворити заклади культури на сучасні, інклюзивні та багатофункціональні простори, зберегти культурну спадщину громади, відродити та популяризувати народні традиції, фольклор і ремесла, а також активно інтегрувати культуру в освітній, туристичний та креативний розвиток території. У межах цілі планується провести модернізацію та реконструкцію закладів культури, музеїв і бібліотек, оснастити їх сучасним обладнанням та перетворити на інклюзивні культурні хаби для розвитку творчого потенціалу мешканців усіх вікових груп.

Передбачається створення сучасного музейного простору з використанням цифрових технологій для збереження та презентації історії громади. Особлива увага приділятиметься збереженню культурної спадщини через створення цифрового архіву історичних документів, проведення реконструкцій ключових історичних подій, відродження народних традицій і ремесел. Планується активна популяризація фольклору через фестивалі, майстер-класи, артпростори для молоді, розробку нових культурних продуктів на основі традиційної

Завдання	Напрями реалізації завдань/потенційні сфери інструментів реалізації
3.5.1. Трансформація мережі культурних закладів у сучасні простори для розвитку	1. Модернізація та реконструкція будівель та приміщень закладів культури, музеїв, бібліотек тощо 2. Створення на базі закладів культури інклюзивних, сучасних просторів культурного розвитку, оснащення сучасним інвентарем 3. Створення сучасного музейного простору з цифровими технологіями для відтворення та збереження історії громади
3.5.2. Збереження культурної спадщини	1. Збереження культурної спадщини 2. Створення цифрового архіву історичних документів для збереження культурної спадщини та дослідницької діяльності.
3.5.3. Проведення реконструкцій історичних подій, унікальних культурних заходів та розвиток народних традицій	1. Проведення реконструкцій історичних подій 2. Збереження народних традицій та народних ремесел 3. Створення артпросторів для молоді на базі фольклору 4. Збереження та популяризація фольклору як ключового елементу культурної спадщини 5. Розробка нових культурних продуктів на основі фольклору (фестивалі, майстер-класи, цифрові архіви). 6. Забезпечення міжсекторальної співпраці для промоції фольклору через туризм і креативні індустрії. 7. Цифровізація фольклорної спадщини для ширшої доступності та міжнародної впізнаваності.

спадщини, а також цифровізацію фольклору його збереження та міжнародної промоції.

Основні завдання досягнення оперативної цілі 3.5. та сфери реалізації проектів

Очікувані результати:

- Культурний розвиток громади

- Збереження та популяризація фольклору
- Створено сучасну мережу інклюзивних культурних просторів (заклади культури, музеї, бібліотеки, артхабі), які є центрами творчого розвитку мешканців
- Збережено та оцифровано культурну та історичну спадщину громади
- Відроджено та активно популяризовано народні традиції, фольклор і ремесла
- Значно підвищено культурну активність населення та залученість різних вікових і соціальних груп до культурного життя
- Посилено культурну ідентичність громади та її впізнаваність на регіональному та міжнародному рівнях
- Культурна сфера стала важливим чинником розвитку туризму та креативної економіки громади
- Створено умови для самореалізації творчої молоді через артпростори та культурні ініціативи

Індикатори виконання оперативної цілі:

- Кількість культурних заходів, фестивалів, виставок та реконструкцій історичних подій, проведених за рік
- Кількість відвідувачів закладів культури та культурних заходів (за рік)
- Кількість модернізованих та реконструйованих закладів культури
- Кількість оцифрованих об'єктів культурної спадщини та історичних документів
- Кількість діючих артпросторів, майстер-класів та програм з народних ремесел
- Кількість міжнародних та міжрегіональних культурних проєктів і партнерств

3.5. УЗГОДЖЕНІСТЬ СТРАТЕГІЇ З ДЕРЖАВНИМИ ТА РЕГІОНАЛЬНИМИ СТРАТЕГІЧНИМИ ДОКУМЕНТАМИ

Система стратегічного планування в Україні базується на координації процесів стратегічного планування на центральному, регіональному та місцевому рівнях. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки є основним планувальним документом для реалізації секторальних стратегій розвитку, координації державної політики у різних сферах, досягнення ефективності використання державних ресурсів у територіальних громадах та регіонах в інтересах людини, єдності держави, сталого розвитку історичних населених місць та збереження традиційного характеру історичного середовища, збереження навколишнього природного середовища та сталого використання природних ресурсів для нинішнього та майбутніх поколінь українців. Дана Стратегія розроблена відповідно до Цілей сталого розвитку України до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30.09.2019 № 722. При розробці Стратегії розвитку Тур'є-Преметівської сільської територіальної громади до 2027 року враховані ключові аспекти Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Стратегічні напрямки розвитку Тур'є-Преметівської громади також сформовані відповідно до стратегічних цілей Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 років, яка базується на аналізі

результатів виконання Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області до 2020 року, розумінні проблем соціально-економічного розвитку області, районів та територіальних громад. Система заходів повинна забезпечити розвиток людського капіталу, досягнення високої якості життя та економічного зростання на основі екологічно невиснажливої, енергоефективної та інноваційно орієнтованої економіки. Реалізація Стратегії розвитку Тур'є-Преметівської сільської територіальної громади до 2027 року сприятиме виконанню Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки та Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 років.

IV. СИСТЕМА ВПРОВАДЖЕННЯ, МОНІТОРИНГУ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ, АКТУАЛІЗАЦІЇ ЇЇ ЗМІСТУ

4.1. ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ, ОЦІНЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

Процеси впровадження та оцінювання є складовими єдиного стратегічного планувального циклу. Впровадження Стратегії включає розроблення та затвердження Плану заходів, формування бюджету з урахуванням цілей, визначених у Стратегії, реалізацію місцевих програм розвитку, проєктів та заходів, моніторинг досягнення цілей та їх коригування у разі необхідності. Оцінювання – визначення результатів впливу реалізації Стратегії на розвиток територіальної громади, досягнення запланованих результатів та врахування їх у наступному планувальному циклі. Система впровадження Стратегії Реалізація стратегічних, оперативних цілей та завдань Стратегії передбачає виконання одночасно багатьох завдань різними структурами виконавчого комітету ради, бізнесом, громадським активом та мешканцями, що ставить перед керівництвом громади питання раціонального управління цим доволі складним процесом. Система впровадження Стратегії має два рівні: політичний та технічний. Політичний рівень забезпечує особисто голова громади та депутатський корпус. Ключова роль при цьому відводиться голові сільської ради. Його завданням є стимулювання та координація виконання завдань, які реалізують різні суб'єкти, а також мобілізація та інтеграція ресурсів, що знаходяться у їх розпорядженні з метою досягнення стратегічних цілей та реалізації завдань, які дозволять досягнути спільно визначеного бачення розвитку громади. Крім того, однією із стратегічних ролей голови є представництво інтересів громади з метою досягнення цілей та виконання завдань Стратегії. Крім того, на цьому рівні заслуховуються та затверджуються звіти голови щодо реалізації Стратегії, пропозиції щодо внесення змін (актуалізації) Стратегії. Технічний рівень впровадження виконують відповідальні за досягнення завдань Стратегії структурні підрозділи виконавчого комітету та комунальні установи сільської ради. З метою покращення ефективності їх роботи та координації дій щодо впровадження Стратегії розпорядженням голови утворюється Робоча група з управління впровадженням Стратегії, проведення моніторингу її реалізації як постійно діючий консультативно-дорадчий орган (далі – Робоча група). Робочу групу очолює сільський голова. До її складу входять особи, які представляють найважливіших учасників процесу планування й реалізації Стратегії: керівники структурних підрозділів виконавчого комітету ради та комунальних підприємств, відповідальні за виконання завдань Стратегії, інші представники сільської ради, представники бізнесу, установ, організацій, громадських організацій, активні мешканці, в тому числі які брали участь у її розробці. Робоча група збирається не рідше одного разу на півріччя та виконує наступні функції: - координує дії підрозділів, комунальних установ сільської ради, старост громади, органів державної влади, підприємств та установ в процесі впровадження Стратегії, реалізації проєктів місцевого розвитку, заходів місцевих та регіональних програм; - здійснює підготовку щорічних звітів про результати проведення моніторингу реалізації Стратегії; - здійснює підготовку піврічних звітів про результати проведення моніторингу Плану заходів з реалізації Стратегії; - готує пропозиції щодо внесення змін (актуалізації) Стратегії. За організацію роботи Робочої групи, узагальнення та

формування звітів про результати проведення моніторингу реалізації Стратегії, про результати проведення моніторингу Плану заходів з реалізації Стратегії, а також формування пропозицій щодо внесення змін (актуалізації) Стратегії відповідає Фінансовий відділ Тур'є-Реметівської сільської ради. Процес впровадження Стратегії здійснюється на основі Плану заходів з її реалізації, що розробляється для забезпечення виконання завдань, визначених Стратегією. План заходів з реалізації Стратегії складається з технічних завдань на проекти місцевого розвитку, які будуть впроваджуватися впродовж 2024-2027 років. Фінансове забезпечення реалізації Стратегії та Плану заходів здійснюється за рахунок:

- коштів бюджету територіальної громади;
- коштів державного бюджету, в тому числі міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам;
- коштів обласного (районного) бюджету;
- коштів, які надходять до бюджетів в рамках програм допомоги і грантів Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ;
- інших джерел, не заборонених законодавством.

Моніторинг впровадження Стратегії Результати моніторингу є основою для висновків про необхідність внесення змін (актуалізації) Стратегії та стимулювання її реалізації. Моніторинг впровадження Стратегії здійснюється щорічно на основі аналізу кількісних та якісних індикаторів, що демонструють рівень виконання стратегічних, оперативних цілей та завдань, зокрема шляхом порівняння базових (на початок реалізації Стратегії), прогнозованих проміжних (станом на конкретний період) і фактичних значень показників. Звіт про результати проведення моніторингу реалізації Стратегії готує Робоча група, узагальнення та формування його тексту здійснює Фінансовий відділ Тур'є-Реметівської сільської ради. Голова Робочої групи (Голова сільської ради) в термін не пізніше одного місяця після закінчення звітного періоду представляє його на розгляд сесії відповідної ради. Крім того, звіт оприлюднюється на офіційному вебсайті сільської ради. Звіт про результати проведення моніторингу реалізації Стратегії включає узагальнену таблицю у формі згідно додатку 12 до Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад, затверджених наказом Міністерства розвитку громад та територій України від 21.12.2022 № 26533, та висновки у вигляді аналітичної довідки. Моніторинг виконання Плану заходів з реалізації Стратегії Моніторинг виконання Плану заходів з реалізації Стратегії здійснюється двічі на рік на основі відстеження виконання визначених індикаторів результативності впровадження кожного проекту місцевого розвитку. Звіт про результати проведення моніторингу Плану заходів з реалізації Стратегії включає узагальнену таблицю у формі згідно додатку 13 до Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад, затверджених наказом Міністерства розвитку громад та територій України від 21.12.2022 № 265, та висновки у вигляді аналітичної довідки. Звіти про результати проведення моніторингу Плану заходів з реалізації Стратегії

за перше півріччя та за рік готує Робоча група, узагальнення та формування їх тексту здійснює Фінансовий відділ Тур'є-Реметівської сільської ради. Голова Робочої групи (Голова сільської ради) в термін не пізніше одного місяця після закінчення звітної періоду представляє їх на розгляд сесії відповідної ради. Звіти оприлюднюються на офіційному вебсайті сільської ради. Оцінювання результатів реалізації Стратегії та Плану заходів проводиться після завершення строку їх реалізації на основі даних звітів проведеного моніторингу та є необхідним етапом для отримання інформації стосовно досягнення очікуваних результатів, їх впливу на стан соціально-економічного розвитку територіальної громади та інформації щодо сталості змін з метою прийняття в подальшому необхідних управлінських рішень та необхідних коригувань. На основі здійснення оцінювання складається заключний звіт, якому відображаються такі показники:

- результати порівняння базових (на початок реалізації Стратегії), прогнозованих цільових (станом на останній період) і фактичних значень показників;
- досягнення запланованих цілей;
- задоволення потреб різних груп заінтересованих осіб;
- наявних незапланованих змін та впливів;
- діяльності, що призвела до змін (зокрема незапланованих);
- ефективності механізмів реалізації Стратегії або ресурсних витрат;
- стійкості результатів Стратегії тощо.

Оцінювання може бути внутрішнім (проводиться виконавцями Стратегії) та зовнішнім (проводиться залученими експертами). Звіти про оцінювання результатів реалізації Стратегії та Плану заходів готує Робоча група, узагальнення та формування їх тексту здійснює Фінансовий відділ Тур'є-Реметівської сільської ради. Голова Робочої групи (Голова сільської ради) в термін не пізніше трьох місяців після закінчення періоду реалізації Стратегії та Плану заходів представляє їх на розгляд сесії сільської ради. Крім того, заключні звіти про оцінювання результатів реалізації Стратегії та Плану заходів оприлюднюються на офіційному вебсайті громади та/або у місцевих засобах масової інформації.